मैवाखोला गाउँपालिकाको फलफूल तथा तरकारी बालीको स्थलगत रुपमा सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदन

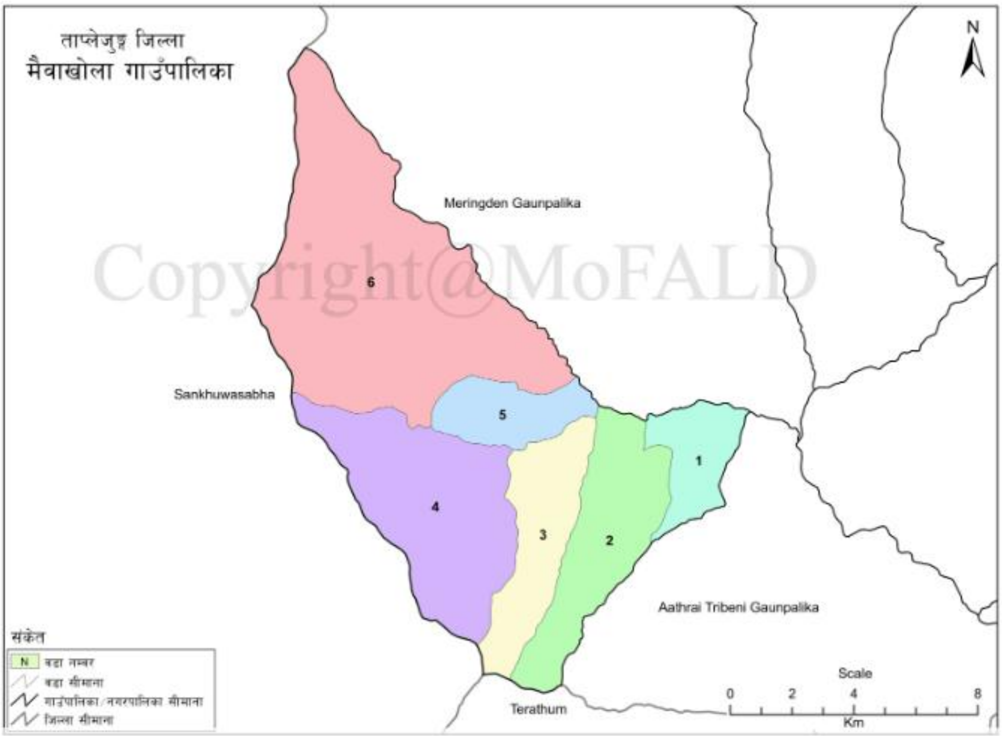

मैवाखोला गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

सौँघु, ताप्लेजुङ्ग, कोशी प्रदेश, नेपाल

जेष्ठ, २०८२

हार्दिक कृतज्ञता

"मैवाखोला गाउँपालिकाको फलफूल तथा तरकारी बालीको स्थलगतरुपमा सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्ने" विषयमा अध्ययन तथा प्रतिवेदन तयार गर्न नेपाल फार्मर्स एडभाईजरी काउन्सिल प्रा.लि. काठमाण्डौलाई अवसर प्रदान गरी दिनु भएकोमा मैवाखोला गाउँपालिका प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछौं। फलफूल तथा तरकारी बालीको स्थलगत रुपमा सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्न शुरुदेखि अन्तिम प्रतिवेदन तयार गर्दा सम्म विभिन्न मितिमा छलफल, विचार विमर्श गर्ने अवसर र महत्वपूर्ण सुझाव दिनु हुने गाउँपालिकाका अध्यक्षज्यू, उपाध्यक्षज्यू, गाउँ कार्यपालिका सदस्यज्यूहरु, वडा अध्यक्षज्यूहरु, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृतज्यू, कृषि तथा पशुपन्छी शाखाका प्रमुखज्यूहरु, लगायत सम्पूर्णमा हार्दिक धन्यवाद तथा कृतज्ञता जाहेर गर्दछौं।

यस अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्ने सन्दर्भमा टोली नेताको रुपमा काम गर्ने श्री सञ्जय धिमाल, विषय विज्ञको रुपमा सहयोग गर्नु हुने श्री चन्द्रमान श्रेष्ठ, श्री प्रिती थापा, श्री स्वस्तिका न्यौपाने लगायत सबैलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छौं। त्यस्तै, त्यस गाउँपालिकाका अध्यक्षज्यू, उपाध्यक्षज्यू, कर्मचारी, कृषक, कृषि विज्ञ लगायत सम्पूर्ण महानुभावहरुलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छौं। प्रतिवेदनको महत्वपूर्ण अंश तथ्याङ्क सकंलन, विश्लेषण एवं तयारी गर्न सहयोग गर्नुहुने विषय विशेषज्ञ श्री सञ्जय धिमाल, श्री चन्द्रमान श्रेष्ठ, श्री प्रिती थापा, श्री स्वस्तिका न्यौपाने लगायत नेपाल फार्मर्स एडभाईजरी काउन्सिल प्रा. लि. काठमाण्डौका सम्पूर्ण टिमलाई पनि हार्दिक धन्यवाद प्रदान गर्दछौं।

अध्ययनको क्रममा गाउँपालिकामा पुग्दा न्यानो आतिथ्यता प्रदान गर्नु हुने सबै महानुभावहरु प्रति आभारी छौं। सम्बन्धित विषयमा रुचि राख्ने र अध्ययन गर्न चाहने सबैलाई यो प्रतिवेदन सहयोगी हुने आशा गरेका छौं।

अन्तमा, यस प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएका सिमित बुँदाहरुले मात्र पनि यस गाउँपालिकाको कृषि क्षेत्रको समस्या समाधान गर्न सार्थक हुने विश्वास लिएका छौं।

जेष्ठ, २०८२

(डा. योगेन्द्र कुमार कार्की)
अध्यक्ष
नेपाल फार्मर्स एडभाईजरी काउन्सिल प्रा.लि. काठमाण्डौ

विषय सूची

१. पृष्ठभूमि १

२. अध्ययनको औचित्य २

३. अध्ययनको उद्देश्य ३

३.१. मुख्य उद्देश्य ३

३.२. विशिष्ट उद्देश्यहरू ३

४. अध्ययनको क्षेत्र ३

५. अध्ययन विधि ४

५.१ डेस्क रिभ्यू (SECONDARY DATA AND INFORMATION COLLECTION, REVIEW) ४

५.२ प्रारम्भिक सूचना सङ्कलन (PRIMARY DATA AND INFORMATION COLLECTION) ४

५.३ दोश्रो चरणमा सूचना सङ्कलन (SECONDARY INFORMATION COLLECTION) ५

५.४ प्रारम्भिक प्रस्तुतिकरण, छलफल तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम ५

५.५ स्थलगत अनुगमन तथा अवलोकन (FIELD MONITORING AND OBSERVATION) ५

५.६ वडागत तथा समूहगत छलफल (FOCAL GROUP DISCUSSION) ५

५.७ सबल तथा कमजोर पक्ष, अवसर र जोखिमहरुको विश्लेषण (SWOT ANALYSIS) ६

५.८ प्रारम्भिक प्रतिवेदन (INCEPTION REPORT) ६

५.९ तथ्याङ्क विश्लेषण ६

५.१० मस्यौदा प्रतिवेदन (DRAFT REPORT) ६

५.११ अन्तिम प्रतिवेदन प्रमाणीकरण तथा पेश (FINAL REPORT VALIDATION AND SUBMISSION) ७

६. अपेक्षित प्रतिफलहरु ७

७. मैवाखोला गाउँपालिकाको परिचय ७

७.१. मैवाखोला गाउँपालिकाको जनसंख्या तथा घरधुरी ८

७.२ जिल्ला, गाउँपालिका तथा वडाहरुको नक्सा ९

७.२ (क) मैवाखोला गाउँपालिका वडा नम्बर-१ (बरङ्याङ्ग, तिलाबुङ्ग) १०

७.२ (ख) मैवाखोला गाउँपालिका वडा नम्बर-२ (लेकुवा) ११

७.२ (ग) मैवाखोला गाउँपालिका वडा नम्बर-३ (साँघु) १२

७.२ (घ) मैवाखोला गाउँपालिका वडा नम्बर-४ (ताम्राङ्ग) १३

७.२ (ङ) मैवाखोला गाउँपालिका वडा नम्बर-५ (देवलढुङ्गा) १४

७.२ (च) मैवाखोला गाउँपालिका वडा नम्बर-६ (फाकुम्बा) १५

८. हावापानी १६

९. जलश्रोत/नदीनाला १७

१०. माटो १७

११. कृषि प्रणाली १७

१२. कृषि उत्पादन र बजारीकरण १७

१२.१ हिउँदे तरकारी बाली १७

१२.२ वर्षे तरकारी बाली १८

१२.३ फलफूल बाली १८
१२.४ नगदे बाली १८
१३. कृषि क्षेत्रमा देखिएका प्रमुख चुनौतीहरु १९
१४. कृषि क्षेत्रमा देखिएका अवसरहरु १९
१५. सबल पक्ष, सुधार गर्नुपर्ने पक्ष, अवसरहरू तथा चुनौतिहरू (SWOT)विश्लेषण २०
१६. फलफूल तथा तरकारी बालीको प्रवर्द्धनका लागि प्राथमिकता क्षेत्र २१
१७. वडा अनुसार पहिचान भएका सम्भाव्य फलफूल तथा तरकारी बालीहरु र उत्पादन क्षेत्र २२
१८. संचालन गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरु २५
१९. सम्भाव्यता अध्ययनको आधारमा ३ वर्षे कार्य-योजना २६
२०. निष्कर्ष ३१
२१. सुझावहरु ३४
२२ सन्दर्भ सूची ३७
अनुसूची ४०
अनुसूची-१ः छलफल तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रममा सहभागीहरुको नामावली ४०
अनुसूची-२ः सरोकारवालाहरुसँगको समूहगत छलफल ४४
अनुसूची-३ः स्थलगत अध्ययन भ्रमणका तस्वीरहरु ४७
अनुसूची-४ः विभिन्न फलफूल बालीका खेती प्रविधि तालिका ४९
अनुसूची-५ः विभिन्न तरकारी तथा मसलाबाली बालीका खेती प्रविधि तालिका ५३
अनुसूची-६ः फलफूल तथा तरकारी खेती वार्षिक कार्य-तालिका ६१
अनुसूची-७ः प्रमुख फलफूल बालीका जात, सिफारिश क्षेत्र तथा बिरुवा पाइने श्रोतकेन्द्रहरु ६४
अनुसूची-८ः प्रमुख तरकारी बालीका जात तथा बीउ/बेर्ना उपलब्ध हुने श्रोतकेन्द्रहरु ६९
अनुसूची-९ः वर्षे/हिउँदे/सुन्तलाजात फलफूल उन्नत खेती प्रविधि तालिम पाठ्यक्रम ७३
अनुसूची-१०ः वर्षे/हिउँदे तरकारी उन्नत खेती प्रविधि तालिम पाठ्यक्रम ७६

१. पृष्ठभूमि

कृषि क्षेत्रका पुरानो प्रशासकिय संरचना विघटन गरी स्थानिय स्तरमा कृषि लगायत अन्य विकासका नीति तथा कार्यक्रमहरु निर्माण र संचालन गर्न सक्ने स्थानिय तहको निमाण भैसकेको छ। हालसम्मको केन्द्रिकृत नीति तथा कार्यक्रमहरुले स्थानिय स्तरमा अपेक्षित नतिजा दिन नसकेको अवस्थामा अब यो सबै जिम्मेवारी स्थानिय तहमा आएको छ। स्थानिय तहको बदलिँदो अपेक्षा अनुसार कृषि क्षेत्र खासगरी फलफूल तथा तरकारी उप-क्षेत्रको विकासको नयाँ प्रस्थान बिन्दु तय गर्न आवश्यक भएको हुँदा गाउँपालिका भित्र रहेको श्रोत तथा सम्भावनाहरुको पहिचान गरी वडा तथा टोल-टोलसम्म भौगोलिक अवस्था, हावापानी अनुरुपको फलफूल तथा तरकारीबालीहरुको प्रवर्द्धन र यी बालीहरुमा कृषकहरुले भोग्दै आएका समस्याहरु समाधान गर्नका लागी एउटा दस्तावेजको रुपमा मैवाखोला गाउँपालिकामा फलफूल तथा तरकारी बालीहरुको स्थलगत रुपमा नै सम्भाव्यता अध्ययन गरी प्रतिवेदन तयार गरिएको हो।

खाद्य सुरक्षा, पोषण सुधार र सामाजिक आर्थिक मूल्यका कारण तरकारी र फलफूल बालीहरू महत्त्वपूर्ण छन्। त्यसैले कृषि नीति, खाद्य सुरक्षा र किसानहरुको सहयोगका लागि तरकारी र फलफूल बाली उत्पादन क्षेत्रहरूको स्थान, सीमाको नक्साङ्कन र उक्त स्थानमा बालीको अनुकूलन महत्त्वपूर्ण हुन्छ। यसले व्यापक श्रोत साधन प्रयोग गरेर फलफूल र तरकारी उत्पादनको लागि उत्तम सम्भावित जमिनको प्रयोग सुनिश्चित गरेर फलफूल र तरकारी क्षेत्रको वृद्धिमा पनि महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्छ। यसका साथै, उत्पादित फलफूल र तरकारी बाली लक्षित बजारसम्म पुग्ने सुनिश्चित गर्न, फलफूल र तरकारी उत्पादनका पक्षहरुको आर्थिक व्यवहार बढाउन प्रभावकारी बजारीकरण रणनीतिहरू महत्त्वपूर्ण हुन्छन्। ताप्लेजुङ्गको मैवाखोला गाउँपालिका आफ्नो पालिका क्षेत्रमा फलफूल र तरकारी बाली प्रवर्द्धन गर्न समर्पित स्थानीय स्तरको सरकार हो र यी बालीहरूको प्रवर्द्धनका लागि स्थानीय संस्थाको रूपमा काम गरिरहेकोछ। यस सन्दर्भमा, मैवाखोला गाउँपालिकाले चालू आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा फलफूल तथा तरकारी बाली अनुकूलनका लागि स्थलगत रुपमा सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने कार्यक्रम राखेको हो। यस अध्ययनबाट तरकारी तथा फलफूल उत्पादनका लागि भौगोलिक, प्राविधिक र आर्थिक रूपमा सम्भाव्य स्थानीय स्तरहरू पहिचान गरी अध्ययनको नतिजा अनुसार कार्यक्रम र रणनीतिहरू विकास गर्न सकिन्छ। यो अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्ने क्रममा प्राथमिक सूचना सङ्कलन, दोश्रो चरणमा सूचना सङ्कलन, सम्भाव्यता अध्ययन र प्राप्त सूचनाहरुलाई विश्लेषण गरी अध्ययन प्रतिवेदन तयार गरिएको हो।

सिमित श्रोत र साधनबाट कृषिक्षेत्रका सबै समस्याहरु एकै पटक समाधान गर्न सकिदैन। अतः प्राथमिकताको आधारमा सबै सरोकारवालाहरुको संलग्नता तथा राय सुझावबाट यो अध्ययन

प्रतिवेदन तयार गरिएको हो। यो प्रतिवेदनले अपेक्षित उपलब्धी तय गरेको छ र ति उपलब्धीहरु प्राप्त गर्न जोड दिईनेछ। प्रतिवेदनमा तय गरिएका उपलब्धि/प्रतिफलहरुले गाउँपालिकाको उद्देश्यलाई प्रत्यक्षरुपमा प्रभाव पार्ने छ। प्रतिवेदनमा के कुरामा जोड दिने र कार्यक्रम कस्तो हुने भन्ने कुरा उल्लेख भएको छ। अध्ययनलाई बढि व्यावहारिक बनाउन कुन-कुन कार्यक्रमहरुले कुन-कुन उपलब्धिहरु हासिल गर्न सकिन्छ भन्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ। अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्दा उपलब्ध श्रोत साधन तथा बढ्दो मागलाई ध्यान दिईएको छ।

यो अध्ययन मुख्यतया स्थानिय रूपमा पत्ता लगाउन विभिन्न अध्ययन विधिहरु प्रयोग गरेर तरकारी र फलफूल बालीहरूको उत्पादनको विविध तथ्याङ्कको एकिकरणमा केन्द्रित रहेकोछ। यसका साथै, अध्ययनले प्रथम र दोश्रो चरणको जानकारीको आधारमा मैवाखोला गाउँपालिकामा छानिएका तरकारी र फलफूलका उत्पादन पकेटका उपयुक्त क्षेत्रहरूको पनि पहिचान गरेकोछ। पहिचान भएका प्राथमिकताहरुको ठीक समयमा सहि तरिकाले कार्यान्वयन भएमा अपेक्षित उपलब्धि सहज रुपमा हासिल गर्न सकिनेछ।

२. अध्ययनको औचित्य

कृषि बाली अनुकूलता विश्लेषण भनेको हावापानी, माटोको प्रकार, पानीको उपलब्धता, भू-बनोट, भू-उपयोग, जमिनको आवरण आदि जस्ता विभिन्न मापदण्डहरूको आधारमा कुनै विशेष क्षेत्रमा उब्जाउन सकिने विभिन्न बालीहरूको अनुकूलताको मूल्याङ्कन गर्ने प्रक्रिया हो। यस विश्लेषणको उद्देश्य उक्त क्षेत्रमा फस्टाउन सक्ने सबैभन्दा उपयुक्त तरकारी र फलफूल बालीहरू पहिचान गर्नु र वातावरणीय प्रभावहरूलाई कम गर्दै गुणस्तरीय उत्पादन र नाफाको उच्च उपज प्रदान गर्नु हो। उपयुक्त कृषि उत्पादनको लागि उपलब्ध भूमि स्रोतहरूको अधिकतम उपयोग हासिल गर्न भूमि उपयुक्तता विश्लेषण एक पूर्वशर्त हो। यो अध्ययन सबैभन्दा प्रतिस्पर्धी बालीको उद्यमशीलता र व्यावसायीकरणको लागि पनि महत्त्वपूर्ण छ। उत्पादन-केन्द्रित लाभहरूको अतिरिक्त, यस्तो विश्लेषणले तरकारी र फलफूल उत्पादनलाई बजारको मागसँग मिलाउने अवसर प्रदान गर्दछ जसले गर्दा चयन गरिएका तरकारी र फलफूल बालीहरू पारिस्थितिक रूपमा मात्र नभई बलियो बजार सम्भावना पनि सुनिश्चित हुन्छ। तथ्याङ्कीय विश्लेषण विधिहरु प्रयोग गरेर भूमि मूल्याङ्कन र बाली उपयुक्तता विश्लेषणले यी समस्याहरू समाधान गर्नेछ र किसानहरूको लागि राम्रो भूमि प्रयोग गर्ने विकल्पहरू प्रदान गर्नेछ।

३. अध्ययनको उद्देश्य

३.१. मुख्य उद्देश्य

मैवाखोला गाउँपालि काका छनोट गरिएका क्लस्टरहरूमा तरकारी तथा फलफूल बाली उत्पादन र बजारीकरणको लागि प्राविधिक सम्भाव्यता, व्यावसायिक पारिस्थितिक प्रणाली र नाफामूलक भएका उपयुक्त पकेट क्षेत्रहरु निर्धारण गर्ने।

३.२. विशिष्ट उद्देश्यहरू

१. मैवाखोला गाउँपालिकामा तरकारी तथा फलफूल बाली उत्पादनको लागि स्थानीय तहसम्म उपयुक्त आधार तयार गर्ने।

२. मैवाखोला गाउँपालिकामा तरकारी तथा फलफूल बाली उत्पादनको व्यावसायिक पारिस्थितिक प्रणाली र नाफामूलक अवस्थाको मूल्याङ्कन गर्ने।

३. तरकारी र फलफूल बालीहरूको उत्पादनको अनुकूलनको तुलना तिनीहरूको प्राविधिक मापदण्डहरूको आधारमा गर्ने।

४. तरकारी र फलफूलको वितरण र बिक्री बढाउन प्रभावकारी बजार रणनीति र च्यानलहरूको मूल्याङ्कन र सिफारिस गर्ने।

४. अध्ययनको क्षेत्र

- गुणस्तरीय उत्पादनको लागि हिउँदे र वर्षे मौसमका तरकारी र फलफूल बालीहरूको प्राविधिक मापदण्डहरू तयार गर्ने जस्तै जग्गाको उचाई, मोहडा, माटोको अवस्था, तापक्रम, वर्षा, सिँचाई, आर्द्रता, सौर्य विकिरण, भूमि प्रयोग, भूमि आवरण आदि।
- अध्ययनले मैवाखोला गाउँपालिकाका सबै ६ वटा वडाहरूलाई समेटेको छ र तरकारी तथा फलफूल बाली उत्पादनको लागि उपयुक्त वडाका सम्भावित क्षेत्रहरु पहिचान गरेको छ।
- अध्ययन मुख्यतया बाली अनुकूलनमा केन्द्रित रही तरकारी र फलफूल बाली उत्पादनको लागि जमिन उपयुक्तता विश्लेषण स्थानीय स्तरसम्म भएकोछ।
- यो अध्ययन मैवाखोला गाउँपालिकामा अवस्थित तरकारी र फलफूल बाली उत्पादन स्थलको सामाजिक-आर्थिक तथ्याङ्कमा केन्द्रित रही तरकारी तथा फलफूल उत्पादन क्षेत्रहरूको प्रोफाइल तयार गरिएको छ।

- यस अध्ययनले मैवाखोला गाउँपालिकामा तरकारी तथा फलफूल बजार सञ्जाललाई सुदृढ पार्न अवस्थित बजार ढाँचाहरूको मूल्याङ्कन, समस्याहरूको पहिचान गरी सिफारिसहरू प्रदान गरेको छ।
- अध्ययनले तोकिएको स्थानमा तरकारी र फलफूल उत्पादन क्लस्टर सिफारिस गरेको छ।
- तरकारी तथा फलफूल बाली उत्पादनको सबल पक्ष, दुर्बल पक्ष, अवसर तथा चुनौतीको विश्लेषण (SWOT Analysis) गरिएको छ र मूल्य श्रृङ्खलाको नक्साङ्कन तयार गरिएकोछ।
- तथ्याङ्क र जानकारीको आधारमा, तरकारी र फलफूल बाली उत्पादनको अनुकूलन सम्बन्धी सबै निष्कर्ष र सिफारिसहरू समावेश गरी विस्तृत प्रतिवेदन तयार गरिएकोछ।

५. अध्ययन विधि

मैवाखोला गाउँपालिकाको फलफूल र तरकारी क्षेत्रको विकासका लागि उपलब्ध श्रोतहरुको पहिचान तथा सम्भाव्यता अध्ययन गर्दा देहाय अनुसारको विधिहरु उपयोग गरिएको छः-

५.१ डेस्क रिभ्यू (Secondary Data and Information Collection, Review)

फलफूल तथा तरकारी बालीको सम्भाव्यता अध्ययनको सिलसिलामा देहाय बमोजिमका विषयहरुमा गहन अध्ययन गरिएको छः

- नेपालको संविधान, २०७२ तथा स्थानीय सरकार सञ्चाल ऐन, २०७४ बमोजिमका गाउँपालिकाहरुलाई प्रदान गरिएका काम, कर्तव्य तथा अधिकार क्षेत्रका विषयहरु
- संघ तथा प्रदेश सरकारका कृषि विकास सम्बन्धि नीति नियम तथा योजनाहरु
- कृषि नीति, २०६१; कृषि विकास रणनीति, २०१५; सोह्रौं आवधिक योजना, २०८१/०८२; दीर्घकालिन सोच, २१०० तथा दीगो विकास लक्ष्य, २०१५
- गाउँपालिकाको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम, रणनैतिक योजना, आवधिक योजना लगायत कृषि सेवा शाखाका वार्षिक कार्यक्रमहरु
- फलफूल तथा तरकारी बाली विषयक उपलब्ध सामाग्रीहरुको अध्ययन तथा तथ्याङ्क सङ्कलन

५.२ प्रारम्भिक सूचना सङ्कलन (Primary Data and Information Collection)

प्राथमिक सूचना तथा तथ्याङ्कहरु ६ वटा वडाका जनप्रतिनिधिहरु, कृषकहरु, कृषि उद्यमी/ व्यवसायीहरु, कृषि क्षेत्रका विज्ञहरु, प्राविधिक कर्मचारीहरु तथा सम्बन्धित सरोकारवालाहरु सँग अन्तरक्रिया तथा अन्तरवार्ताको माध्यमबाट विवरण सङ्कलन गरिएको छ।

५.३ दोश्रो चरणमा सूचना सङ्कलन (Secondary Information Collection)

दोश्रो चरणका सूचनाहरु कृषि विकास कार्यक्रम सञ्चालनका लागि आवश्यक नीति तथा कानून निर्माण गर्ने संघीय मन्त्रालय, विभाग, निर्देशनालय, कोशी प्रदेशको कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय, निर्देशनालयहरु, कृषि ज्ञान केन्द्रका वेभसाइट तथा प्रकाशनहरु र मैवाखोला गाउँपालिकाबाट प्रकाशित वार्षिक पुस्तिका, किताब, बुलेटिन, बुक्लेट, पत्रिका, वेभसाईटमा भएका सूचना आदिबाट सङ्कलन गरिएको छ।

५.४ प्रारम्भिक प्रस्तुतिकरण, छलफल तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम

मैवाखोला गाउँपालिकामा फलफूल तथा तरकारी बालीको स्थलगत रुपमा सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने क्रममा अगुवा कृषक, निजी क्षेत्र, गैर-सरकारी संस्था, गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयहरुका जनप्रतिनिधिज्यूहरुको संलग्नता र गाउँपालिकाको आयोजनामा तथा नेपाल फार्मर्स एडभाइजरी काउन्सिल प्रा लि को प्राविधिक सहयोगमा २०८२ साल बैशाख १४ गते मैवाखोला गाउँपालिका-३ साँघु स्थित नारायणी माध्यमिक विद्यालयको सभाहलमा यस गाउँपालिकामा तरकारी तथा फलफूल बाली उत्पादनको लागि उपयुक्त प्राविधिक मापदण्डहरू परिभाषित गर्न प्रारम्भिक प्रतिवेदनको प्रस्तुतिकरणका साथै कृषक समूह/सहकारी, निजी फर्म, प्रगतीशिल किसानहरु, विज्ञहरु, जनप्रतिनिधिहरु, सन्चारकर्मिहरु, कार्यक्षेत्रमा कार्यरत कर्मचारीहरुसँग वृहत्त छलफल तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरियो।

सरोकारवालाहरुसँग सम्भाव्य फलफूल तथा तरकारी बालीहरुका बारेमा सुझाव संकलन, यस क्षेत्रमा फलफूल तथा तरकारीका राम्रा पक्षहरु, समस्याहरु, सम्भावनाहरु र चुनौतीहरु सम्बन्धमा सरोकारवालाहरुसंग व्यापक छलफल गरिएको थियो (यस सम्बन्धी माइन्यूट अनुसूची-१ मा राखिएको छ)।

५.५ स्थलगत अनुगमन तथा अवलोकन (Field Monitoring and Observation)

मैवाखोला गाउँपालिकाका कृषि विकास शाखा प्रमुख श्री सुरेन्द्र राईको साथमा नेपाल फार्मर्स एडभाइजरी काउन्सिल प्रा लि का तर्फबाट बागवानी विज्ञ श्री सञ्जय धिमाल र बागवानी विज्ञ श्री चन्द्रमान श्रेष्ठबाट यस मैवाखोला गाउँपालिकाको प्रत्येक वडाहरुमा स्थलगत भ्रमण, अनुगमन तथा अवलोकन गरिएको छ।

५.६ वडागत तथा समूहगत छलफल (Focal Group Discussion)

फलफूल तथा तरकारी बालीको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने क्रममा यस गाउँपालिकाको सबै वडाहरुमा कृषिका राम्रा पक्षहरु, समस्याहरु, सम्भावनाहरु र चुनौतीहरु सम्बन्धमा सरोकारवालाहरुसंग Focal Group Discussion (FGD) वि.सं. २०८२ साल बैशाख १४ देखि १६ गतेसम्म वडागत छलफल संचालन गरिएको थियो।वडागत छलफल तथा

अन्तरक्रियामा मैवाखोला गाउँपालिका अन्तर्गत रहेका ६ वटै वडाहरुका जनप्रतिनिधिहरु सहितको उपस्थितिमा तथा परामर्शदाताका प्राविधिकहरुको संयुक्त छलफलमा सम्बन्धित वडाहरुका कृषि विशेष गरी फलफूल तथा तरकारी बालीका विद्यमान अवस्था, प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु, सम्भावना र अवसरहरुको विषयमा समूहगत छलफल गरी सुझावहरु संकलन गरिएको थियो। प्रत्येक वडामा भएको छलफलका विषय तथा सहभागीहरुको नामावली अनुसूची-२ मा राखिएको छ।

५.७ सबल तथा कमजोर पक्ष, अवसर र जोखिमहरुको विश्लेषण (SWOT Analysis)

यस मैवाखोला गाउँपालिकाको कृषि विकास सम्बन्धी सबल तथा कमजोर पक्षहरु, अवसर र जोखिमहरुको विश्लेषण (SWOT Analysis) गरिएको छ।

५.८ प्रारम्भिक प्रतिवेदन (Inception Report)

मैवाखोला गाउँपालिकाबाट प्रदान भएको फलफूल तथा तरकारी बालीको स्थलगत रुपमा सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नका लागि कार्यगत शर्त एवं सम्झौता बमोजिम सम्पादन गर्नु पर्ने कार्यहरुको विस्तृत कार्य-योजना विवरण सहितको प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयार गरी तोकिएको समय भित्र पेश भई सकेको छ।

५.९ तथ्याङ्क विश्लेषण

विभिन्न श्रोतबाट संकलित तथ्याङ्कहरुलाई भरपर्दो रुपमा प्रशोधन कार्य गर्न तथ्याङ्कहरुको Data Entry, Data Analysis लगायतका कार्यहरु गर्न कम्प्यूटर सफ्टवेयर MS Excel को प्रयोग गरियो। उक्त सफ्टवेयरहरु प्रयोग गरी तथ्याङ्क तालिका, चित्रहरु तयार गरी तुलनात्मक अध्ययन गरियो।

५.१० मस्यौदा प्रतिवेदन (Draft Report)

मैवाखोला गाउँपालिकाको फलफूल तथा तरकारी बालीको स्थलगत रुपमा सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदन मस्यौदा तयारी सम्बन्धमा यस गाउँपालिकाका ६ वटै वडाहरुका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरु, सम्बन्धित वडाका स्थानियबासीहरु, कृषकहरु, कृषि उद्यमी/व्यवसायीहरु, सरोकारवालाहरुसंग एक दिने छलफल, अन्तरक्रिया तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सम्पन्न गरी तथा स्थलगत रुपमै प्रत्येक वडाका सरोकारवालाहरुसंग समूहगत छलफल गरी प्राप्त तथ्याङ्क तथा विवरणहरुलाई समेटेर फलफूल तथा तरकारी बालीको सम्भाव्यता विषयक मस्यौदा प्रतिवेदन (Draft Report) तयार गरी गाउँपालिकामा पेश गरिएको थियो।

५.११ अन्तिम प्रतिवेदन प्रमाणीकरण तथा पेश (Final Report Validation and Submission)

यस मैवाखोला गाउँपालिकाको फलफूल तथा तरकारी बालीको स्थलगतरुपमा सम्भाव्यता अध्ययनको तयारी मस्यौदा प्रतिवेदन उपर मिति २०८२/०३/१० गते गाउँपालिकाको सभाहलमा गाउँपालिका अध्यक्ष श्री विजय प्रकाश वनेमज्यूको अध्यक्षतामा गाउँपालिकाका वडा अध्यक्षज्यूहरु, जनप्रतिनिधिहरु, कर्मचारीहरु, नेपाल फार्मर्स एडभाइजरी काउन्सिल प्रा लि का पदाधिकारी तथा विज्ञहरुको उपस्थितिमा आयोजित वैद्यता कार्यशाला गोष्ठी (Validation Workshop) मा प्रतिवेदन प्रस्तुतीकरण र छलफलको क्रममा सहभागीहरुबाट प्राप्त राय सल्लाह सुझावहरु संकलन भई सकेपछि ती राय सुझावहरु समेतलाई मस्यौदा प्रतिवेदनमा समेटी अन्तिम प्रतिवेदन (Final Report) तयार गरी गाउँपालिकामा पेश गरिएको छ।

६. अपेक्षित प्रतिफलहरु

- गाउँपालिकामा तरकारी तथा फलफूल बाली उत्पादनका लागि उपयुक्त क्षेत्रहरू निर्धारण भएको।
- तरकारी तथा फलफूल बाली उत्पादनको जग्गा तथा बाली अनुकूलताको विश्लेषणात्मक पहिचान गरिएको।
- गाउँपालिकामा तरकारी तथा फलफूल बाली उत्पादनको लागि कुल सम्भावित क्षेत्र पहिचान गरिएको।
- तरकारी तथा फलफूल उत्पादन र वितरण अन्तर्गत रहेका बजारीकरणका विभिन्न संजालको पहिचान भएको।

७. मैवाखोला गाउँपालिकाको परिचय

मैवाखोला गाउँपालिका ताप्लेजुङ जिल्लाका ८ गाउँपालिकाहरू मध्ये एक हो। नेपालको सुदूर पूर्वी जिल्ला ताप्लेजुङ्गको पूर्वमा आठराई त्रिवेणी गाउँपालिका, पश्चिममा संखुवासभा जिल्लाको पञ्चखपन नगरपालिका र चैनपुर नगरपालिका, उत्तर-पूर्वमा ताप्लेजुङ्ग जिल्लाकै मिरिङदेन गाउँपालिका र दक्षिणमा तेह्रथुम जिल्लाको मेन्छयायेम गाउँपालिका चार किल्ला बीच अवस्थित साबिक तीन वटा गा.वि.स.हरू (ढुङ्गेसाँघु, साँघु र फाकुम्बा) समायोजन भई मैवाखोला गाउँपालिका नामाकरण भएको हो। यस गाउँपालिकामा जम्मा ६ वटा वडाहरु रहेका छन्।

वर्तमान नेपालको संविधानमा व्यवस्था भए बमोजिमको स्थानीय तह अन्तर्गत एउटा स्थानीय तह वा सरकारको रुपमा स्थापित मैवाखोला गाउँपालिका जसको संचालन निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरुबाट भइरहेको छ। यस गाउँपालिकाको कार्य तथा जिम्मेवारीहरु संविधानको अनुसूचीहरुमा उल्लेख भए अनुसार सञ्चालन भइरहेको छ। हाल यो स्थानीय सरकार संचालन

ऐन, २०७४ बाट व्यवस्थित र संचालित छ। संघ र प्रदेश सरकारसंग यसको सम्बन्ध, सह-अस्तित्व, समन्वय र सहकारिताको सिद्धान्तबाट निर्देशित र व्यवस्थित छ। व्यवस्थापिकाको रुपमा गाउँसभा, न्यायपालिकाको रुपमा न्यायिक समिति र कार्यपालिकाको रुपमा गाउँकार्यपालिका जस्ता संरचनाहरु मार्फत यसले स्थानीय सरकारको रुपमा अभ्यास गरिरहेको छ।

भौगोलिक अवस्थितिको दृष्टिकोणले मैवाखोला गाउँपालिकाभित्र विविधता देखिन्छ। समुन्द्र सतहबाट ८०० मिटर देखि २९०० मिटरसम्मको उचाईमा रहेको यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफल १३८ वर्ग किलोमिटर रहेको छ। वि.सं.२०७८ सालको जनगणनाको अन्तिम नतिजा अनुसार यस गाउँपालिकामा २०६४ घरधुरी, पुरुष ४८४३ र महिला ४३५५ गरी जम्मा ९१९८ जनसंख्या रहेको छ। यस गाउँपालिका अन्तर्गत उद्योग तथा कलकारखानाहरुको विकास नभएको हुँदा यहाँको मुख्य आर्थिक आधार भनेको नै कृषि पेशा हो।

७.१. मैवाखोला गाउँपालिकाको जनसंख्या तथा घरधुरी

तालिका नं. १: गाउँपालिकाको जनसंख्या, टोल, गाउँ तथा घरधुरीको विवरण

वडा नं.	जनसंख्या			घरधुरी	गाउँ	टोल
	महिला	पुरुष	जम्मा			
१.	८२६	८९६	१७२२	३९७	५	५
२.	७२७	७४८	१४७५	२८३	७	७
३.	६१२	६४९	१२६१	३५०	५	५
४.	६५७	७४८	१४०५	३५५	६	६
५.	७५५	८९७	१६५२	३४०	५	५
६.	७७८	९०५	१६८३	३३९	५	५
जम्मा	**४३५५**	**४८४३**	**९१९८**	**२०६४**	**३३**	**३३**

श्रोत :केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग, २०७८

७.२ जिल्ला, गाउँपालिका तथा वडाहरुको नक्सा

चित्र नं. १: ताप्लेजुङ्ग जिल्लाको नक्सा

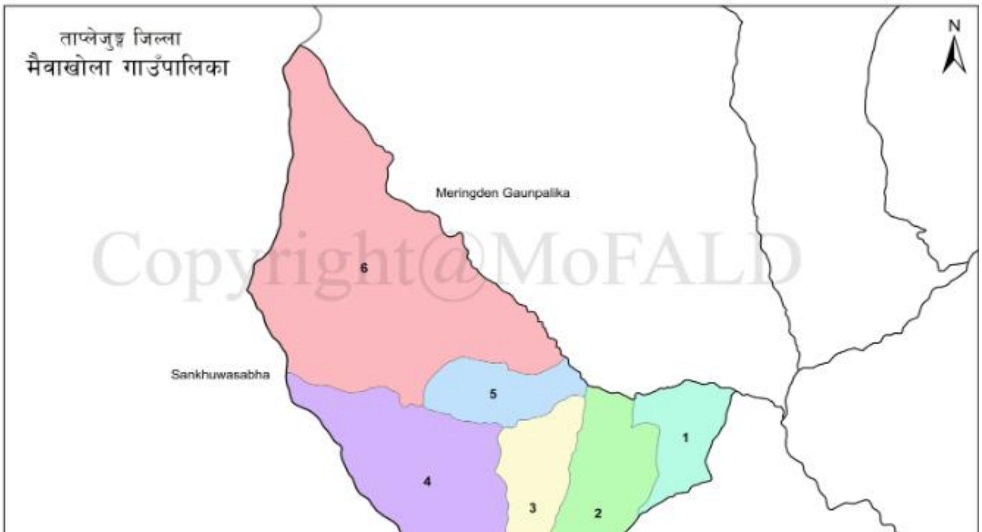

चित्र नं. २: मैवाखोला गाउँपालिकाको नक्सा

चित्र नं. ३: मैवाखोला गाउँपालिकाको वडा नम्बर १ को गुगल दृश्य

७.२ (क) मैवाखोला गाउँपालिका वडा नम्बर-१ (बरङ्याङ्ग, तेल्लाबुङ्ग)

गाउँ/टोल	समुद्र सतहदेखिको उचाई	गाउँ/टोल	समुद्र सतहदेखिको उचाई
बरङ्याङ्ग	८००-१३००	सुरबिरे	८००-१३००
तेल्लाबुङ्ग	८००-१३००	सागफारा	८००-१३००
ढुङ्गेसाँघु	८००-१३००	मेलटार	१४००-१५००
फट्याङग्रे	८००-१३००	चित्रे	१५००-१८००

मैवाखोला गाउँपालिकाको वडा नं. १ को उत्तर भागमा मैवा खोला पूर्वतर्फ आठराई त्रिवेणी गाउँपालिका, दक्षिण तर्फ तेह्रथुम जिल्ला र पश्चिम तर्फ वडा नम्बर २ रहेको छ। यस वडाको भिरालो जमिन उत्तर-पूर्व मोहडा फर्किएको छ। यस वडाको बीच भागवाट र तल्लो भागवाट मोटरवाटोको सुविधा रहेको छ। यो वडाको तल्लो क्षेत्र मैवा खोला ८०० मिटर उचाईमा रहेको छ भने माथिल्लो भाग २००० मिटर सम्म रहेको छ। यो वडाको तल्लो क्षेत्रको धेरैजसो भू-भागमा धान तथा मकै खेती गरिएको छ भने माथिल्लो क्षेत्रमा अलैंची खेती गरिएको छ। यो वडाको १४०० मिटर देखि तल सुन्तला खेती राम्रो भएको छ। यो वडाको तल्लो क्षेत्रमा एभोकाडो र कफि राम्रो हुन्छ भने १४०० मिटर भन्दा माथिको भू-भागमा किविफल खेती राम्रो हुन्छ। यस भेगमा फलफूल तर्फ सुन्तला, कागती, अम्बा, केरा, कफी, एभोकाडो, मेकाडेमियानट फलफूल बालीको सम्भावना देखिन्छ भने तरकारी तर्फ काउली समूह, सागपातबाली समूह, फलबाली समूह, लहरेबाली समूह, गानोबाली समूह, कोशेबाली समूह र जरेबाली समूह

अन्तर्गतका सबै किसिमका तरकारी बाली खेती गर्न सकिन्छ। त्यसै गरी अलैंची, अदुवा, बेसार बालीलाई पनि राम्रो सम्भावना छ।

७.२ (ख) मैवाखोला गाउँपालिका वडा नम्बर-२ (लेकुवा)

चित्र नं. ४: मैवाखोला गाउँपालिका वडा नम्बर २ को तल्लो भू-भागको गुगल दृश्य

गाउँ/टोल	समुद्र सतहदेखिको उचाई	गाउँ/टोल	समुद्र सतहदेखिको उचाई
लेकुवा	१०००-१३००	मुडे	≥ १४००
तेम्बे	१०००-१३००	भुसुने	≥ १४००
हात्तिखावा	१०००-१३००	लाली	≥ १४००
ठोट्ने	१०००-१३००		

यस वडाको उत्तरतर्फ मैवा खोला, पूर्वतर्फ वडा नम्बर १ र आठराई त्रिवेणी गाउँपालिका रहेको छ भने दक्षिणतर्फ तेह्रथुम जिल्ला र पश्चिमतर्फ वडा नम्बर ३ रहेको छ। यो वडा उत्तर-दक्षिण लम्बिएर रहेको छ र जमिनको मोहडा उत्तर-पूर्व फर्किएको छ। यस वडाको सबैभन्दा तल्लो भाग मैवा खोला क्षेत्रमा १००० मिटर उचाई रहेको छ भने १३०० मिटर सम्मको भू-भागमा धान तथा मकै खेती गरिएको खेतियोग्य जमिन रहेको छ। यस वडाको दक्षिण तर्फको उच्च भागमा घना जङ्गल रहेको छ र उचाई २८०० मिटरसम्म रहेको छ। १५०० देखि २५०० मिटरसम्म उचाईको भिरालो चिस्यान भएको भू-भागमा अलैंची खेती राम्रो भएको छ। वडा नम्बर २ को तल्लो भू-भागमा १४०० मिटरसम्म सुन्तला र एभोकाडो खेतीको लागि माटो तथा हावापानी राम्रो भएको छ। यस वडाको १४०० मिटर भन्दा माथि किविफल खेति राम्रो हुन्छ।

यस भेगमा फलफूल बालीतर्फ सुन्तला, कागती, कफी, अम्बा, एभोकाडो खेतीका लागि राम्रो सम्भावना देखिन्छ भने १५०० देखि २५०० मिटरसम्मको भू-भागमा नास्पाती, आरु, आरुबखडाको राम्रो सम्भावना छ। तरकारी तर्फ काउली, बन्दा, प्याज, रायो, मूला, टमाटर, आलु तरकारी बाली खेतीको सम्भावना राम्रो छ। त्यसै गरी प्याज, छ्यापी, लसुन र अलैंची बालीलाई यो क्षेत्र उपयुक्त देखिन्छ।

७.२ (ग) मैवाखोला गाउँपालिका वडा नम्बर-३ (साँघु)

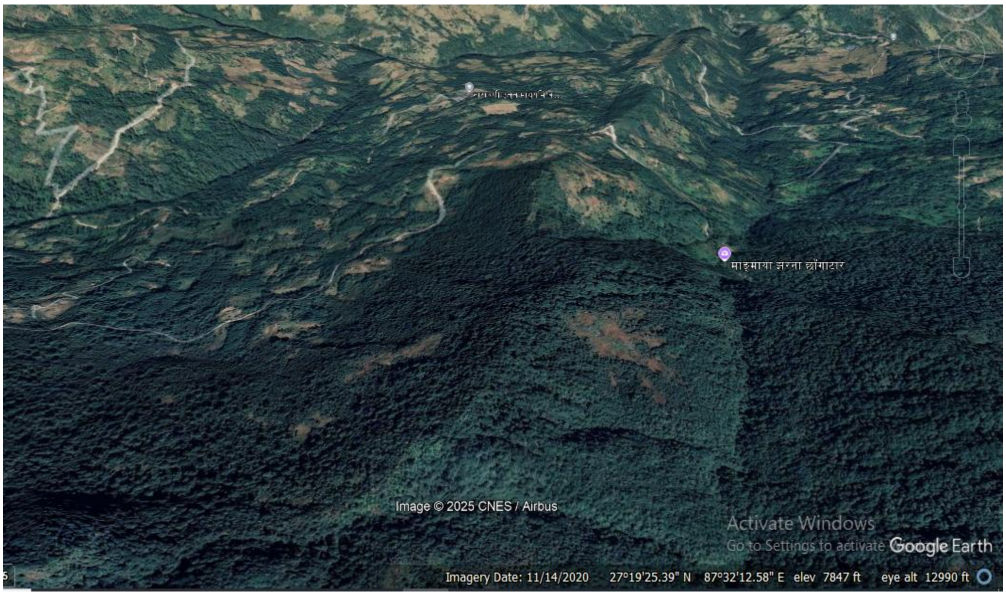

चित्र नं. ५: मैवाखोला गाउँपालिकाको वडा नम्बर ३ को सेटेलाइट तस्विर

गाउँ/टोल	समुद्र सतहदेखिको उचाई	गाउँ/टोल	समुद्र सतहदेखिको उचाई
तुम्बे	११००-१६००	बुङ्धाक	≥ १६००
गौतम डाँडा	११००-१६००	माने डाँडा	≥ १६००
साँघुपाटी	११००-१६००	ताल खर्क	≥ १६००
कोल डाँडा	११००-१६००	ताङ्साङ्दे	≥ १६००

यस वडाको पूर्व तर्फ वडा नम्वर २ रहेको छ उत्तर तर्फ वडा नम्बर ५ को खोला सिमाना रहेको छ भने पश्चिम तर्फ वडा नम्बर ४ रहेको छ र दक्षिण सिमानामा तेह्रथुम जिल्ला र संखुवासभा जिल्लाको केहि भाग रहेको छ। यस वडा पनि उत्तर-दक्षिण लम्बिएर रहेको छ दक्षिणतर्फ अग्लो पहाडी भू-भाग छ र उत्तर तर्फ ओरालो उत्तर-पूर्व मोहडा फर्केको जमिन रहेको छ। यस वडाको तल्लो सिमाना ११६० मिटर रहेको छ भने दक्षिण तर्फ उचाई वढ्दै जाँदा करिब २८०० मिटर सम्म रहेको छ। माथिल्लो भू-भाग घना जङ्गल रहेको छ। १६०० मिटर भन्दा माथिको सेपिलो भू-भागमा अलैची निकै राम्रो रहेको छ भने तल्लो क्षेत्रको भू-भागमा

धान, मकै खेती गरिएको छ। यो वडाको पनि १६०० मिटर भन्दा तलको भू-भागमा सुन्तला, कागती, एभोकाडो राम्रो हुनेछ भने १६०० मिटर भन्दा माथिको उच्चाइमा किविफल खेती नाफामूलक हुनेछ। हाल करेसाबारीको रुपमा नास्पाती, आरु, आरुबखडा लगाइएको छ। यो वडा पनि निकै हरियाली देखिन्छ र अलैचीको लागि चिस्यान निकै राम्रो देखिन्छ। यो वडामा मैवाखोला गाउपालिकाको कार्यालय रहेको छ र गाउँपालिकाको बीच भागमा परेकोले आइतवारे हटिया अर्थात् कृषि हाटबजार लाग्ने रहेछ। गाउँपालिका भवन सँगै नारायणी माध्यामिक विद्यालय रहेको छ।

७.२ (घ) मैवाखोला गाउँपालिका वडा नम्बर-४ (ताम्राङ्ग)

चित्र नं. ६: मैवाखोला गाउँपालिकाको वडा नम्बर ४ को सेटेलाइट तस्विर

गाउँ/टोल	समुद्र सतहदेखिको उचाई	गाउँ/टोल	समुद्र सतहदेखिको उचाई
ताम्राङ्ग	१४००-१६००	मालिङ्गेनी	≥ १६००
सौरेनी	१४००-१६००	गेम्बो	≥ १६००
रिफाइले	१४००	घिमिरे गाउँ	१२००
भालिखोप	१४००-१६००		

यो वडाको धेरै जसो भू-भागको पश्चिम र दक्षिण तर्फ संखुवासभा जिल्ला रहेको छ भने पूर्वतर्फ वडा नम्बर ३ रहेको छ। त्यसै गरी उत्तर सिमाना तर्फ वडा नम्बर ५ र ६ सँग जोडिएको छ। वडा नम्बर ४ को सबै जसो भू-भाग उच्च पहाडी शितोष्ण हावापानीमा पर्दछ। यो वडाको सबैभन्दा तल्लो क्षेत्रनै १४०० मिटर उचाईमा रहेको छ भने वडा कार्यालय भवन २००० मिटर

उचाईमा रहेको छ। माथिल्लो भू-भाग वनजङ्गलले ढाकेको छ र उचाई २९०० मिटरसम्म रहेको छ। यो वडाको सबै जसो भू-भाग उत्तर-पूर्व मोहडा फर्केको छ। यो वडामा तल्लो भागमा मकै, कोदो, गहुँ, फापर हुन्छ भने प्रमुख बाली आलु हो र वडाको भिरालो पाखो चिस्यान भएको ठाउँमा अलैंची बाली निकै राम्रो भएको छ। फलफूल बालीमा हाल नास्पति, आरु, आरुबखडा भएको छ भने भर्खर किविफल खेती शुरुवात भएको रहेछ। यो वडामा धेरै चिसोको कारण एभोकाडो हुँदैन। वेमौसमी तरकारी खेतीको लागि उपयुक्त हावापानि र माटो रहेको छ तर यातायातको सुविधा सहज नहुँदा किसानले गर्न सकेका छैनन्।

७.२ (ङ) मैवाखोला गाउँपालिका वडा नम्बर-५ (देवलढुङ्गा)

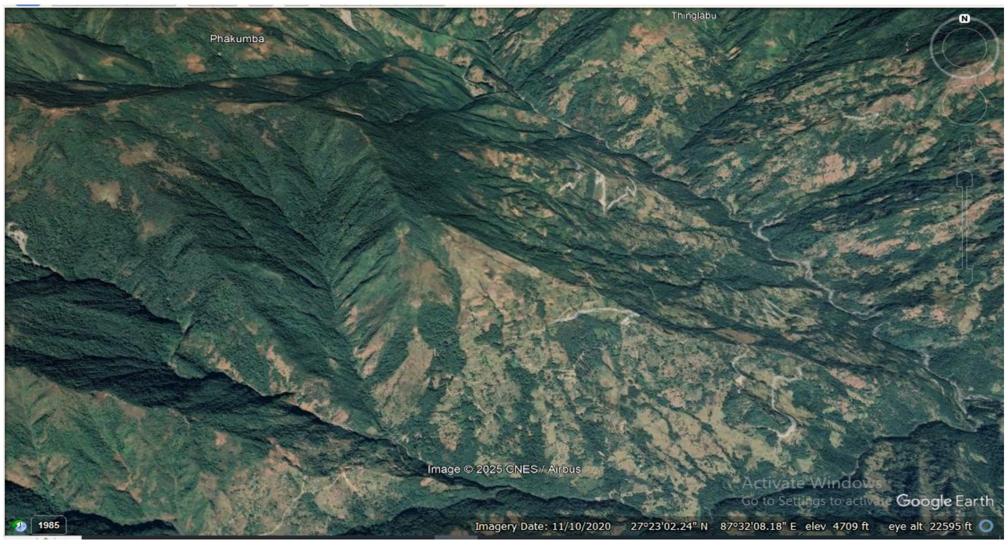

चित्र नं. ७: मैवाखोला गाउँपालिकाको वडा नम्बर ५ को सेटेलाइट तस्विर

गाउँ/टोल	समुद्र सतहदेखिको उचाई	गाउँ/टोल	समुद्र सतहदेखिको उचाई (मिटर)
फाकुम्बा	≤ ९००	फुन्द्रा	१६००-१७००
घोरेटार	१०००-११००	कामसाङ्ग	१८००-२२००
देवलढुङ्गा	≥ ११००	चिम्फाक	१८००-२२००
नुम्लोक	≥ १५००		

यस मैवाखोला गाउँपालिकाको वडा नम्बर ५ को पूर्वि सिमानामा वडा नम्बर ३ रहेको छ, दक्षिण तर्फ वडा नम्बर ४ र उत्तर सिमानामा मैवा खोला रहेको छ भने पश्चिम सिमानामा वडा नम्बर ६ रहेको छ। यस ५ नम्बर वडा गाउँलाई र ६ वडाको गाउँलाई साविकको फाकुम्बा गाउँको नामले चिनिने रहेछ।

यस वडाको तल्लो भाग ९०० मिटर उचाई देखि माथि २९०० मिटर सम्म रहेको छ। वडाको तल्लो भू-भाग क्षेत्रमा मकै, कोदो, गहुँ, फापर र प्रमुख बाली आलु रहेको छ भने माथिल्लो क्षेत्रमा अलैची खेति राम्रो भएकोछ। तल्लो क्षेत्रमा सुन्तला, कागती, एभोकाडो शुरुवात भएको छ भने माथिल्लो क्षेत्रमा किविफल शुरुवात भएको छ। माथिल्लो भू-भागमा नास्पति, आरु, आरुबखडा फाटफुट रुपमा रहेको छ। यस वडाको चिमफाक भन्ने स्थानको उचाई १८०० देखि २००० मिटर रहेको छ र यहाँ फलफूलतर्फ अंगुरको पनि राम्रो सम्भावना देखिन्छ भने तरकारी तर्फ आलु, पिँडालु, तरुल, फूल तरुलको राम्रो सम्भावना छ र बेमौसमी तरकारीको रुपमा गोलभेंडा, काउली, बन्दा, सिमी, केराउ बालीको खेती उपयुक्त देखिन्छ। यस वडाको देवलढुङ्गा (१६००-२२०० मिटर) क्षेत्रमा नास्पाती, किवी फलफूल बालीको सम्भावना राम्रो देखिन्छ र तरकारी बालीतर्फ इस्कुस, रायो, मूला, आलु, काउली, बन्दा बाली खेतीको लागि उपयुक्त देखिन्छ। यस वडाको खोर्त (९०० मिटर) भेगमा अदुवा, बेसार, प्याज, लसुन बालीको लागि राम्रो हुन्छ।

७.२ (च) मैवाखोला गाउँपालिका वडा नम्बर-६ (फाकुम्बा)

चित्र नं. ७: मैवाखोला गाउँपालिकाको वडा नम्बर ६ को सेटेलाइट तस्विर

गाउँ/टोल	समुद्र सतहदेखिको उचाई (मिटर)	गाउँ/टोल	समुद्र सतहदेखिको उचाई (मिटर)
तेङ्कबुङ्ग	≤ ९००	भित्ते	≥ १७००
साङ्गलुक्पा	≥ १०००	रानीबन	≥ १७००
हाम्फाबुङ	≥ १०००	साम्तोङ्ग	≥ २२००

फाकुम्बा गाउँको नामले परिचित यो वडा सबैभन्दा विकट रहेको छ र क्षेत्रफल धेरै रहेको छ। यो वडाको पूर्वतर्फ वडा नम्बर ५ रहेको छ भने उत्तरतर्फ मिरिङ्गदेन गाउँपालिका र मैवा खोला सिमाना रहेको छ। पश्चिमतर्फ संखुवासभा जिल्ला र दक्षिणतर्फ वडा नम्बर ४ को भू-भागले छोएको छ। यस वडाको सबैभन्दा तल्लो क्षेत्र ९०० मिटरदेखि २७०० मिटरसम्म बसोवास रहेको छ भने यो वडाको सबैभन्दा उच्च स्थान ४६०० मिटरसम्म रहेको छ।

यस क्षेत्रको प्रमुख बाली आलु हो भने तल्लो क्षेत्रमा मकै, गहुँ, कोदो, फापर लगाउने गरिन्छ। तल्लो क्षेत्रको खोला किनार क्षेत्रमा केहि सुन्तला, एभोकाडो हुन्छ भने माथिल्लो क्षेत्रमा आरु, नास्पाति, आरुबखडा, हलुवावेद, ओखर हुन्छ। विगत केहि वर्ष देखि किविफल खेति राम्रो भएको छ। तर उन्नत जात र खेती प्रविधिको कमजोरीको कारण गाउँमा प्रचार हुन सकेको छैन। यस वडाको पनि १६०० मिटर भन्दा माथिको भागमा अलैंची खेति राम्रो भएको छ। यस वडामा बेमौसमी तरकारीको राम्रो सम्भावना देखिन्छ।

८. हावापानी

मैवाखोला गाउँपालिका भित्र विविध हावापानी पाउन सकिन्छ जसले गर्दा यहाँ विविध अवसरहरु उपलब्ध छन्। यहाँका हावापानी निम्न अनुसार रहेको पाईन्छः-

(क) उपोष्ण हावापानी (Sub-Tropical Climate): चुरे तथा महाभारत श्रृङ्खलाको १००० मिटर देखि १५०० मिटर सम्मको उचाईमा यस किसिमका हावापानी विद्यमान छ। पहाडी भू-भाग तथा चुरियाक्षेत्र पनि पर्न यो क्षेत्र भू-क्षयको हिसाबले बढी संवेदनशिल छ। खाद्यान्न बालीमा धान, मकै, गहुँ, कोदो, फापर तेहलनमा तोरी, तरकारीमा आलु, वर्षे टमाटर, काँक्रो, करेला, भेडेखुर्सानी, अदुवा, बेसार, अगौटे तथा पछौटे काउली, बन्दाको खेती गर्न सकिन्छ। माहुरीपालनको लागिपनि यो क्षेत्र उपयुक्त देखिन्छ। यहाँ आँप, लिची, केरा, अमिला जातका फलफूल सुन्तला, कागती तथा वास्नादार अम्बाको खेती राम्रो हुने गर्दछ।

(ख) समशितोष्ण हावापानी (Warm Temperate Climate): यो गाउँपालिकाको महाभारत पर्वत श्रृङ्खलाको १५०० मिटर देखि २२०० मिटरसम्म समशितोष्ण हावापानी पाइन्छ। यहाँ मकै, गहुँ, जौ, फापर, कोदो, फलफूल तर्फ नास्पाती, आरु, आरुबखडाका खेती राम्रो हुने गर्दछ। यो क्षेत्र वर्षायाममा वर्षे तरकारी र वर्षे आलु बाली खेती आर्थिक दृष्टिकोणले बढी महत्व राख्दछ। चम्सुर, काँक्रो तथा काउलीका बीउ उत्पादन पनि सफलतापूर्वक गर्न सकिन्छ।

(ग) शितोष्ण हावापानी (Temperate Climate): यो गाउँपालिकाको महाभारत पर्वत श्रृङ्खलाको २२०० मिटर देखि २९०० मिटरसम्म शितोष्ण हावापानी पाइन्छ। ग्रीष्म न्यानो तथा छोटो, हिउँद लामो तथा ठन्डा, ग्रीष्मको समाप्ति पछि बाक्लो कुहिरो, ग्रीष्म वर्षा, यस हावापानीका विशेषताहरू हुन्। तापक्रमको कमीले कृषि कार्यका लागि यो हावापानी बढी अनुकूल छैन। तर नेपालको राम्रो स्वस्थकर हावापानी हो। यहाँ मकै, फापर, कोदो, फलफूल तर्फ ओखर,

नास्पाती, आरु, आरुबखडा, खुर्पानी खेतीको लागि राम्रो हुने गर्दछ। प्लाष्टिक टनेलमा बेमौसमी तरकारी खेती, बीउ आलु खेती र तरकारीका बीउ उत्पादन महत्व राख्दछ।

९. जलश्रोत/नदीनाला

मैवाखोला गाउँपालिकाका समथर भू-भागको बीच भागबाट बग्ने मैवा खोला र अन्य सानातिना पानीका मुहानहरु यहाँका मुख्य जलश्रोतहरु हुन्। अन्य खोलाहरुको पानी कृषिमा उपयोग भएता पनि सिँचाईमा खास प्रगति भएका पाईदैन। लिफ्ट सिँचाईको व्यवस्था गरिएमा यसबाट खेती गर्नसक्ने जमिनमा थप सिँचाई पुऱ्याउन सकिने देखिन्छ।

१०. माटो

गाउँपालिका क्षेत्रभित्र चिम्टयाईलो देखि बलौट माटोसम्म पाईन्छ। माटोमा प्राङ्गारिक पर्दाथको मात्रा घटिरहेका देखिन्छ। कृषकहरुको अनुभवमा माटोका उर्वराशक्तिमा ह्रास आइरहेको छ। चुरिया क्षेत्रको माटो भू-क्षयको दृष्टिकोणले बढि सम्बेदनशील रहेको हुदाँ संरक्षित खेतिपाती गर्न आवश्यक देखिन्छ। कृषकहरुले आफ्ना पहलमा माटो जाँच गराएर खेती गरेको देखिँदैन।

११. कृषि प्रणाली

जीविकोपार्जनको मुख्य आधार रहेको कृषि क्षेत्रमा मिश्रित प्रणालीकै बाहुल्यता रहेको देखिन्छ। यसमा खेतीपाती र पशुपालनलाई कृषिको अभिन्न अङ्गको रुपमा लिइन्छ र यी दुबै पाटाहरु एकअर्काका परिपूरकको रुपमा रहेका छन्। पशुद्वारा खेत जोत्न र पशुको मल खेतबारीमा प्रयोग गरेर बालीको उत्पादन लिन तथा खेतबारीबाट उत्पादित बालीका उप-उत्पादन, घाँस र दाना पशुपालनमा प्रयोग गर्ने जस्ता सम्बन्ध ग्रामीण कृषिमा रहेको छ। तथापि हाल आएर यो सम्बन्ध अलि कमजोर बन्दै गएको देखिन्छ। परम्परागत रुपमा गरिदै आएको निर्वाहमुखी कृषिबाट मात्र आफ्नो आवश्यकता पुरा गर्न नसक्ने देखेर कृषकहरु व्यावसायिक कृषितर्फ उन्मुख भएको पाइन्छ। केहि कृषकहरु व्यावसायिक तथा अर्ध-व्यावसायिक रुपमा अघि बढेतापनि दीगोरुपमा थेगि राख्न संघर्ष गरिरहेका छन्।

१२. कृषि उत्पादन र बजारीकरण

१२.१ हिउँदे तरकारी बाली

यस गाउँपालिकामा काउली, बन्दा, ब्रोकाउली, मूला, रायोको साग, आलु, सिमी, घ्यू सिमी, डल्ले खुर्सानी, गोलभेंडा, लसुन, प्याज, आदि तरकारी बालीको उत्पादन गरेको पाइएको छ। बजारिकरणको समस्याले गर्दा यी बालीहरुको खेती करेसाबारीको रुपमा बढी हुने गरेको र फाटफूट रुपमा बिक्री वितरण गरेको देखिन्छ। धेरैजसो ताजा तरकारीको उत्पादन घरायसी उपभोगमा खर्च गरिन्छ भने धेरै न्यून परिमाणमा मात्र आम्दानीका लागि बिक्री वितरण गरिएको छ।

१२.२ वर्षे तरकारी बाली

यस गाउँपालिकाका किसानहरूले हिउँदे तरकारीको साथसाथै वर्षे तरकारी पनि खेती गर्दै आई रहेका छन्। वर्षे तरकारी अन्तर्गत धेरैजसो लहरेबाली, सिमी, बोडी, खुर्सानी आदि उत्पादन गरी घरायसी उपभोगमा नै बढी खपत हुने गरेको र बजारको समस्याले गर्दा थोरै परिमाणमा मात्र बिक्री गर्ने गरेका छन्। अदुवा, बेसार, लसुन, धनिया, प्याज आदिलाई तरकारीका साथै मसला बालीको रूपमा खेती गरेको पाइएको छ। अधिकांश कृषकहरूले मसला बालीको खेती गरेको पाइए तापनि यसको बिक्री वितरणको पक्ष भने अत्यन्तै कमजोर देखिएको छ। किसानहरू मसला बालीको खेती घरायसी प्रयोजनको लागि बढी गरिरहेको पाइयो। यसलाई व्यावसायिक रूपमा विकास गर्न किसान स्तरमा उत्पादनको क्षमता विकासदेखि प्रशोधन र बजार व्यवस्थापनसम्मको सहयोग कुनै संघ/संस्था वा सरकारले गर्नुपर्ने हुन्छ।

१२.३ फलफूल बाली

यस गाउँपालिकामा खाद्यान्न बाली र तरकारी बालीको तुलनामा कृषकहरु फलफूल बालीको खेती र उत्पादनमा संलग्न भै त्यसको बजारिकरण र बिक्री वितरण गरी आम्दानी लिने गरेको पाइएको छ। फलफूल बालीहरुको खेती मध्ये सबैभन्दा बढी सुन्तलाजात फलफूलको खेती त्यसपछि कागती, केरा, अम्बा, एभोकाडो, किवीफल, आरु, आरुबखडा, आदि मुख्य फलफूल बालीहरू हुन्। तत्पश्चात् नास्पती, रुखकटर, कफी, आँप, लिची जस्ता फलफूलहरूको पनि खेती गरिएको पाइएको छ। अनुगमनका क्रममा यस क्षेत्रमा भ्रमण गरिएको सुन्तला फलफूलका बगैंचाहरु स्वस्थ र राम्रो रहेको पाइएको छ। कृषकहरुले आफूले उत्पादन गरेको फलफूल ठेकेदारमार्फत् वा स्वयं पनि बिक्री वितरण गर्नेगरेको बारेमा जानकारी गराउनु भयो। ठेकेदार मार्फत् बिक्री गर्दा प्रति के.जी. सुन्तलाको रु.६० देखि रु.८० मात्र पाइन्छ भने आफूहरु स्वयंले बेच्दा प्रति के.जी. रु.१०० सम्म पाउने गरेको देखियो। व्यवस्थित बजार र बजार सञ्जालको अभावमा कृषकहरुले फलफूल उत्पादनबाट राम्रो आम्दानी प्राप्त गर्न सकिरहेका छैनन्।

१२.४ नगदे बाली

नगदे बाली मध्येको प्रमुख बालीको रूपमा अलैंचीको खेती गरेको पाइयो। घरायसी उपभोगका लागि एकदमै थोरै परिमाणमा राखी करिब ९०-९५ प्रतिशत अलैंचीको उत्पादन बिक्री गरी प्रति मन रु. एक लाखसम्मको आम्दानी गरेको पाइएको छ। नगदे बालीलाई व्यावसायिक रूपमा विकास गर्न किसानहरूलाई प्राविधिक क्षमता विकासका साथै वित्तिय पहुँच वृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ। प्राविधिक क्षमता विकासका निम्ति सरकारी निकाय, गैह्र-सरकारी संस्था तथा निजी क्षेत्रबाट तालिमको व्यवस्था हुनु आवश्यक देखिन्छ भने वित्तिय पहुँचमा वृद्धिका निम्ति बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरू स्थापना गराउनुका साथै, वित्तीय संस्थाहरू जस्तै बैंक, लघुवित्त

संस्थाहरूसँगको सम्पर्क र सहकार्य बढाउनु पर्ने हुन्छ।

१३. कृषि क्षेत्रमा देखिएका प्रमुख चुनौतीहरु

भनिन्छ नेपालको आर्थिक विकासका मुख्य आधार कृषि क्षेत्र हो। समय अनुरुप कृषि क्षेत्रका विभिन्न पाटाहरुको विकासको क्रम प्रारम्भिक अवस्थामा रहेका देखिन्छ। मैवाखोला गाउँपालिका अन्तर्गत सुगम क्षेत्रका खेतियोग्य जमिनहरु घरघडेरीका रुपमा खण्डीकरण भै बाँझो रहन तथा दूरदराजका खेतियोग्य जमिनहरु बाँझो छोड्ने क्रम बढ्दै गईरहेका छन्। कृषिको व्यावसायिकरण गर्ने विषयले गाँउ-गाँउका किसानहरुलाई समेट्न सकेको छैन, जहाँ यसका सबभन्दा बढी आवश्यकता रहेको छ। बेरोजगारीका कारण ग्रामिण क्षेत्रबाट यूवा जनशक्ति मासिक रु.१०-१५ हजार कमाउन छिमेकी राष्ट्र भारत तथा खाडी मुलुकहरुमा जानेक्रम रोक्न सकिएको छैन।

युवा जनशक्ति जो कृषि क्षेत्रमा लागेका छन् उनिहरु मध्ये धेरै जसो विभिन्न अनुदानका लागि मात्र अघिसरेको देखिन्छन्। यसरी युवाहरुको कृषिमा उदासिनता बढि रहेकोछ। यसले गर्दा कृषि क्षेत्रमा रोजगारी श्रृजना गर्न तथा खाद्यसुरक्षामा चुनौती देखिन्छ। यि सबै हुनुको कारणहरुमा कृषि क्षेत्रमा नाफामुखी, दिगो व्यवसायको रुपमा विकास गर्न नसक्नु, निजी तथा सार्वजनिक लगानी न्यून रहनु, बजार पूर्वाधार तथा व्यवस्थापनको अभाव हुनु, उत्पादन लागत बढी हुनु, गुणस्तरिय उत्पादन सामाग्रीहरु ठीक समयमा उचित मूल्यमा उपलबध नहुनु, गाँउसम्म पुग्ने सडकका अवस्था कमजोर हुनु, उत्पादित वस्तुहरुको बजारसम्मको पहुँच नहुनु, सिंचाईको अभाव हुनु, साना किसाकहरुको बाहुल्यता हुनु, उन्नत प्रविधिहरु बारे जानकारीमा कमि हुनु, कृषि पेशालाई दुःखी पेशाको रुपमा लिनु, माटोको गुणस्तरमा ह्रास आउनु तथा उत्पादन लागत बढी हुनु जस्ता कारणहरु किसानहरु सामु देखापरेका छन्।

१४. कृषि क्षेत्रमा देखिएका अवसरहरु

मैवाखोला गाउँपालिका अन्तर्गत मैवा खोलाको आसपासमा खेतीयोग्य फराकिला फाँटहरु रहेका छन्। यि फाँटहरुमा सिंचाई गर्न दुबै श्रोतहरुबाट पानी तानेर सिंचाई पुर्‍याउन सकिने देखिन्छ। सिंचाईको साथै फलफूल तथा तरकारी क्षेत्रमा उन्नत प्रविधि तथा सघन खेतीद्वारा उत्पादकत्व र उत्पादन वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ। यस गाउँपालिका सडक सञ्जालसंग जोडिदै गईरहेकोछ। यहाँ विविध किसिमका हावापानी पाईन्छ र बढदो माग पुरा गर्न विभिन्न किसिमका फलफूल तथा तरकारी उत्पादन गर्न सकिन्छ। बेमौसमी ताजा तरकारी, वर्षे र हिउँदे आलु देखि सुन्तला, कागती, किवीफल, केरा, अम्बा, एभोकाडो, कफीसम्म उत्पादन गर्न सकिने क्षेत्रहरु यही गाउँपालिका भित्र पर्दछन्। अदुवा, प्याज, लसुन बालीको लागि यो क्षेत्र उपयुक्त छ। नगदेबालीको रुपमा अलैंची बालीका लागि यो क्षेत्र वरदान जस्तै छ।

फलफूल तथा तरकारी क्षेत्रमा व्यावसायिकरण र यि बालीहरुका आधारित उद्योगहरु संचालन गरी रोजगारी श्रृजना गर्न सकिने देखिन्छ। गाउँमा युवा जनशक्ति बढी देखिन्छन् र यो एउटा

ठूलो उत्पादन श्रोत हो। समथर भू-भाग भएको जमिनमा यान्त्रिकरणद्वारा कृषि पेशालाई सहज बनाउन तथा उत्पादन लागत घटाई युवा जनशक्तिलाई कृषिमा आकर्षित गर्न सकिन्छ। कृषिमा आश्रित परिवारको पोषण सुधार तथा खर्च बचत गर्न प्रायः सबै कृषक परिवारले घरबगैंचा स्थापना गर्न सक्दछन्। यस बाहेक कृषिमा आधारित आयमूलक काम गरेर आफ्नो आम्दानी बढाउन सकिने छ। स्थानिय निकायले आफ्नो गाँउ ठाँउको विकास गर्न सक्ने अधिकार तथा अवसर पाएको छ। यस अवसरलाई गाँउमा कृषिको उत्पादन वृद्धि तथा रोजगारी श्रृजना गर्नका लागि प्रयोग गर्न अति आवश्यक छ।

१५. सबल पक्ष, सुधार गर्नुपर्ने पक्ष, अवसरहरू तथा चुनौतिहरू (SWOT)विश्लेषण

यस मैवाखोला गाउँपालिकामा फलफूल तथा तरकारी बाली सम्बन्धी सबल पक्ष, सुधार गर्नुपर्ने पक्ष, अवसरहरू तथा चुनौतिहरू (SWOT) यस प्रकार देखिएका छन् :-

सबल पक्षहरू	सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू
• उत्पादनशील फराकिला फाँट तथा विविध हावापानी रहनु (उष्ण, उपोष्ण र समशितोष्ण) • दिगो विकास लक्ष्यमा खाद्य तथा पोषणको विषय समाविष्ट हुनु • धेरै प्रकारका फलफूल तथा तरकारी बालीका लागि उपयुक्त हावापानी • आन्तरिक तथा बाह्य बजारमा निर्यातजन्य बालीको प्रचुर सम्भवना हुनु • कृषिमा आश्रित स्थानीय अर्थतन्त्र • कृषि क्षेत्र स्थानीय सरकारको प्राथमिकतामा रहनु • व्यावसायिक कृषितर्फ कृषकहरूको आकर्षण • तदारुक जनप्रतिनिधि तथा नागरिक समाज • सडक तथा बाटोघाटोको राम्रो प्रबन्ध • उर्वर कृषि जमिन • मैवा खोला, खहरे खोला, तथा अन्य सानातिना पानीका मुहानहरुद्वारा सिँचाई गर्न सकिने • ज्ञान, सिप, पूँजी र उन्नत प्रविधि सहित वैदेशिक रोजगारबाट फर्किएका युवा कृषि	• न्यून उत्पादकत्व • प्रविधि तथा प्राविधिक ज्ञान • कृषि प्राविधिकहरूको विकास • सामूहिक तथा संस्थागत कृषिको विकास • सिँचाईको सुविधा • कृषिमा ऋण प्रवाह • कृषि क्षेत्रमा लगानी • कृषि व्यवसायीलाई प्रोत्साहन गर्ने कार्यक्रमहरू • कृषि क्षेत्रको विकासका लागि उचित नीति • कृषि सामग्रीहरूको समयमा उपलब्धता • कृषिमा नयाँ प्रविधिको प्रयोग • कृषि पूर्वाधार (बाटो, बिजुली) को व्यवस्थापन • उत्पादन उप्रान्तका क्रियाकलापहरु • व्यवस्थित भण्डारण • व्यवस्थित बजारीकरण • न्यूनतम समर्थन मूल्य कार्यान्वयन

क्षेत्रमा आकर्षित हुनु	
अवसरहरू	**चुनौतीहरू**
• विविध वस्तुहरुको बढ्दो माग पुरा गर्न व्यावसायिक खेती गर्न सकिने • गाउँमा सबैजसो कृषकहरुले घर बगैंचा स्थापना गरी पोषण सुधार गर्न सकिने र बचेका समय सदुपयोग गरी पैसा बचत गर्न सकिने • फलफूल तथा तरकारी खेतीलाई आधुनिकीकरण गरी तुलनात्मक लाभका आधारमा बाली बिशेष पकेट क्षेत्र बनाई बढी प्रतिस्पर्धी बनाउन सकिने • निर्यातजन्य वस्तुहरुको (सुन्तला, कागती, किवीफल, एभोकाडो, अलैंची, अदुवा, बेसार, बेमौसमी तरकारी, आदि) व्यावसायिक उत्पादन गर्न सकिने • फलफूल तथा तरकारी बालीको निम्ति सुहाउँदो स्थानीय वातावरण जसको राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा बढ्दो माग • व्यावसायिक कृषिमा प्रदेश तथा संघीय सरकारको लगानी • राष्ट्रिय कृषि नीतिद्वारा बजारमुखी कृषिमा जोड	• तीन तहका सरकारहरू बीच कार्यात्मक समन्वयको कमी • जलवायु परिवर्तन • पहाडी भू-भागमा भिरालो जमिन तथा भू-क्षय • युवा तथा सक्षम जनशक्ति विदेशिने क्रम जारी • जमिन टुक्रिने र बाँझो छोड्ने क्रम बढ्दो • उत्पादन लागत बढी हुनु • गुणस्तरीय बीउविजन तथा मलखादको आपूर्तिमा कमी • कृषि व्यापारमा निजी क्षेत्रको बढ्दो एकाधिकार • बजार मूल्यमा बिचौलियाको मनोमानी

१६. फलफूल तथा तरकारी बालीको प्रवर्द्धनका लागि प्राथमिकता क्षेत्र

मैवाखोला गाउँपालिकामा सम्भाव्य फलफूल तथा तरकारीबालीहरुको प्रवर्द्धनका लागि देहाय अनुसारका क्षेत्रहरुलाई प्राथमिकतामा राखी कार्यक्रम अगाडि बढाउनु पर्छः-

(क) सिँचाईः फलफूल तथा तरकारीबालीहरुको उत्पादकत्व वृद्धि तथा सघन खेतीद्वारा उत्पादन बढाउन सिँचाई नभै नहुने हुँदा सिँचाई क्षेत्र विस्तार गर्ने।

(ख) सडकः उत्पादन क्षेत्रसम्म जोड्न सडक निर्माणद्वारा बजार सम्मको पहुँच पुऱ्याएर सम्भाव्य बालीहरुको व्यावसायिकरण गर्ने।

(ग) यान्त्रिकरणः यान्त्रिकरणद्वारा उत्पादन लागत कम गरी फलफूल तथा तरकारी खेतीलाई नाफामूलक एवं मर्यादित पेशाका रुपमा लिई युवाहरुको आकर्षण बढाउने।

(घ) दीगो कृषिः निर्वाहमुखी खेती प्रणालीलाई तुलनात्मक लाभको आधारमा व्यावसायिक कृषिमा रुपान्तरण गर्नु पर्ने आजको आवश्यकता हो। जलवायु परिवर्तन, रासायनिक मलको असन्तुलित प्रयोग, भू-क्षय तथा अन्य प्राकृतिक प्रकोप, रासायनिक विषादिको प्रयोगमा चेतनाको कमि, उन्नत प्रविधि बारे प्राविधिक ज्ञानको अभाव र असक्षमताका कारण कृषकहरुको पेशा जोखिममा रहने महसुस गरिएको छ। अतः फलफूल बगैंचाधनी नर्सरीधनी, तरकारी उत्पादक कृषकहरुलाई दीगो खेती प्रणाली मार्फत् कृषिमा आधुनिकिकरण गर्न स्थानिय श्रोत/साधनहरुको परिचालनमा जोड, रासायनिक मलको सन्तुलित प्रयोग, संरक्षण खेतीपाती, कृषकहरुको चेतना र क्षमतामा अभिवृद्धि गरेर जलवायु परिवर्तन र अन्य गतिविधिबाट कृषिमा पर्ने नकारात्मक प्रभाव न्यून गर्न दीगो खेती प्रणालीद्वारा कृषकहरुको जीविकोपार्जनमा सुधार गर्ने। व्यावसायिक कृषिमा सघन खेती, रासायनिक विषादिको प्रयोग तथा एकल बाली खेती प्रणालीबाट जमिनको उत्पादकत्व र वातावरणमा पर्ने नकारात्मक असर कम गर्न गोठेमलको प्रयोग, बाली-चक्र, सुरक्षित बिषादिको प्रयोग जस्ता कुराहरुमा ध्यान दिने।

(ङ) पकेट क्षेत्रः फलफूल तथा तरकारी क्षेत्रको व्यावसायीक बिकास गर्न ठाँउ सुहाउँदो बाली उत्पादनका लागी पहिचान गरिएको सम्भाव्य पकेट क्षेत्रहरु छन्। विविध हावापानी, आवश्यकता, बजारको माग, रोजगारी श्रृजना, खाद्य सुरक्षा तथा तुलनात्मक लाभका आधारमा विविध फलफूल तथा तरकारी बालीको उत्पादनका लागि बाली विशेष क्षेत्र छुट्टयाउने। एउटा बालीका पकेट क्षेत्रका लागि कम्तिमा १० हेक्टर जमीन आवश्यक पर्नेछ। पकेट क्षेत्र निर्धारण गरी व्यावसायिक रुपमा कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने र समूहगत रुपमा बजार व्यवस्थापन, बजार सञ्जाललाई कृषकहरुको उत्पादनसँग आबद्ध गराउने।

(च) खाद्य सुरक्षा तथा पोषण सुधारः खाद्य सुरक्षा तथा पोषण सुधारका लागि घरबगैंचा कार्यक्रम तर्जुमा गरी प्रत्येक कृषकहरुको घरदैलोमा करेसाबारी स्थापना गरेर आफूलाई चाहिने तरकारी, फलफूल जस्ता अति आवश्यक वस्तुहरुको उत्पादन तथा उपभोग गराउने।

१७. वडा अनुसार पहिचान भएका सम्भाव्य फलफूल तथा तरकारी बालीहरु र उत्पादन क्षेत्र

मैवाखोला गाउँपालिकाको वडा अनुसार पहिचान भएका सम्भाव्य फलफूल, तरकारी तथा मसलाबालीहरु देहाय बमोजिम छन्:-

वडा नं.	उत्पादन क्षेत्र	सम्भाव्य फलफूल बाली	सम्भाव्य तरकारी बाली	सम्भाव्य मसला बाली

वडा नं.	उत्पादन क्षेत्र	सम्भाव्य फलफूल बाली	सम्भाव्य तरकारी बाली	सम्भाव्य मसला बाली
१.	**बरङ्‍ग्याङ्ग, तेलाबुङ्ग, ढुङ्गेसाँघु, फट्‍ङ्ग्रे, सुर्बिरे, सागफारट, मेलटार, चित्रे**			
	८००-१३०० मिटर	कागती, कफी, अम्बा, केरा, मेवा, भूईंकटहर, एभोकाडो, मेकाडेमियानट	काँक्रा, करेला, सिमी, बोडी, गोलभेंडा, मूला, चुकन्दर, गाजर, आलु, पिँडालु, तरुल, भूईंस्याउ	अदुवा, बेसार, लसुन, प्याज, खुर्सानी, अलैंची
	१४००-१५०० मिटर	सुन्तला, जुनार, एभोकाडो, किवीफल	काउली, बन्दा, मूला, गाजर, आलु, रायो, भेडेखुर्सानी, भूईंस्याउ	अलैंची, अदुवा, बेसार, लसुन
२.	**लेकुवा, तम्बे, हात्तिखावा, ठोट्‍ने, मुडे, भुसुङने, लाली**			
	१०००-१४०० मिटर	सुन्तला, कागती, केरा, मेवा, कफी, मेकाडेमियानट, एभोकाडो	काउली, बन्दा, रायो, मूला, गाजर, चुकन्दर, गोलभेंडा, भेडेखुर्सानी, आलु, भूईंस्याउ	प्याज, लसुन, अदुवा, बेसार, अलैंची
	१५००-२५०० मिटर	किवीफल, नास्पाती, आरु, ओखर, आरुबखडा	रायो, मूला, गाजर, केराउ, आलु, तरकारी बीउ उत्पादन	अलैंची, लसुन
३.	**साँघु, तुम्बे, गौतम डाँडा, साघुँपाटी, कोलडाँडा, बुङ्गधाक, माने डाँडा, ताल खर्क, ताङ्गसाङ्गदे**			
	११६०-१४०० मिटर	सुन्तला, कागती, एभोकाडो, भूईंकटहर, मेकाडेमियानट	आलु, भेडेखुर्सानी, काउली, बन्दा, रायो, मूला, गाजर, चुकन्दर, गोलभेंडा, भूईंस्याउ	अलैंची, अदुवा, बेसार, लसुन
	१४००-२८०० मिटर	नास्पाती, आरु, आरुबखडा, ओखर,	सिमी, घ्यू सिमी, डल्ले खुर्सानी	अलैंची, लसुन

वडा नं.	उत्पादन क्षेत्र	सम्भाव्य फलफूल बाली	सम्भाव्य तरकारी बाली	सम्भाव्य मसला बाली
		किवीफल		
४.	**ताम्राङ्ग, मालिङ्गेनी, गेम्बो, खैरेनी, खोपखर्क रिफाइले,घिमेरे गाँउ**			
	१४००-१६०० मिटर	कागती, सुन्तला, जुनार, एभोकाडो, किवीफल	बेमौसमी तरकारी खेती, आलु	अलैची, बेसार, लसुन
	१६००-२९०० मिटर	नास्पति, आरु, आरुबखडा, ओखर, किवीफल	सिमी, घ्यू सिमी, डल्ले खुर्सानी	अलैची, लसुन
५.	**फाकुम्बा, घोरेटार, देवलढुङ्गा, नुम्लोक, फुन्द्रा, कामसाङ्ग, चिम्पाक**			
	९००-११६० मिटर	लिची, केरा, मेवा, भूईंकटहर, कागती, मेकाडेमियानट, एभोकाडो	इस्कुस, रायो, मूला, चुकन्दर, गाजर, आलु, काउली, बन्दा, भूईस्याउ	अदुवा, बेसार, प्याज, लसुन, अलैंची, खुर्सानी
	१६००-२२०० मिटर	किवीफल	बेमौसमी तरकारी खेती, आलु, गाजर	अलैंची, लसुन
	१८००-२२०० मिटर	नास्पाती, ओखर	आलु, पिँडालु, तरुल, फूल तरुल, बेमौसमी तरकारीको रुपमा गोलभेंडा, काउली, बन्दा, सिमी, केराउ	अलैंची, लसुन
६.	**साङ्गलुक्पा, तेङ्कबुङ्ग, हाङ्गफारुम, भित्ते, रानीबन, साम्तोङ**			
	९००-१५०० मिटर	सुन्तला, जुनार, एभोकाडो	आलु, सलगम, गाजर, चुकन्दर, गोलभेडा, तरुल, पिँडालु, भूईंस्याउ	अलैंची,अदुवा, बेसार, लसुन, खुर्सानी
	१६००-२२०० मिटर	आरु, नास्पाति, आरुबखडा, हलुवावेद, ओखर, किवीफल	बेमौसमी तरकारी, आलु, सिमी	अलैंची, लसुन

१८. संचालन गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरु

गाउँपालिकाको सीमित आर्थिक श्रोतको सहि सदुपयोग गरी उच्च प्रतिफल प्राप्त गर्नका लागि सम्बन्धित बालीको सम्भावित क्षेत्रहरूमा कृषकहरूको उपस्थिति रहेका स्थानहरूमा, बजार क्षेत्रसँग निकट, उर्वर क्षेत्रहरूलाई समेटी, क्षेत्रीय निकटताको आधारमा बृहत उत्पादन क्षेत्रको निर्धारण तथा एकीकृत विकास गर्ने अवधारण अनुरूप निम्न कार्यक्रमहरू सिफारिस गरिन्छः-

- उपलब्धिमा आधारित (Output Based) रहेर जैविक मल ५०% अनुदानमा उपलब्ध गराउने
- प्राङ्गारिक मल ५०% अनुदानमा उपलब्धिमा आधारित रहेर उपलब्ध गराउने
- भकारो सुधार, गोठेमल सुधार कार्यक्रम
- कृषि औजारहरु आवश्यकताको आधारमा उपलब्ध गराउने
- एक वार्ड एक आधुनिक नर्सरी उत्पादनमा सहयोग
- फलफूल बगैचा व्यवस्थापन तथा सुदृढिकरण कार्यक्रम
- व्यावसायिक फलफूल बगैचा स्थापनामा सहयोग
- नमूना कृषि फार्म स्थापनामा सहयोग स्थानिय तह मार्फत् गर्ने
- बेमौसमी तरकारी उत्पादनका लागि प्लाष्टिक घरमा तरकारी खेतीमा सहयोग
- कृषि प्रशोधन यन्त्र तथा उपकरण खरिदमा अनुदान
- बाली बीमामा सहयोग कार्यक्रम
- जैविक पोषकतत्व तथा जैविक कीटनाशक विषादि स्थानिय तह अनुसार उपलब्ध गराउने
- पालिकास्तरमा Digital Soil Maping and Testing कार्यक्रमको स्थापना गर्ने
- कृषकहरुको उन्नत फलफूल तथा तरकारी खेती सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि तालिम संचालन
- एकीकृत मलखाद व्यवस्थापन तालिम संचालन
- एकीकृत शत्रुजीव व्यवस्थापन तालिम संचालन
- अलैची ब्राडिङ्गका लागी अनुदान
- अलैची सुकाउने सुधारिएको भट्टी निर्माणमा सहयोग

१९. सम्भाव्यता अध्ययनको आधारमा ३ वर्षे कार्य-योजना

क्र.सं.	कार्यक्रम	अनुमानित लागत (रू हजारमा)				३ वर्षको लक्ष्य	
		पहिलो वर्ष	दोश्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	कुल जम्मा	इकाई	परिमाण
(क) कृषक समूह सहकारीको गठन तथा गठन							
१	कृषक छनौट, कृषक समूह गठन तथा पुनर्गठन र सञ्चालन	१५०	२५०	१००	५००	कृषक समूह सङ्ख्या	१०
२	कृषक समूहको उद्देश्य काम कर्तव्य बारे तालिम	१५०	२५०	१००	५००	कृषक समूह सङ्ख्या	९०
३	पकेट क्षेत्र सञ्चालनका लागि किसान, कृषक समूह छनौट तथा पकेट क्षेत्र सञ्चालक समिति गठन	२५०	२५०		५००	सञ्चालक समिति सङ्ख्या	१०
४	कृषि सहकारीको गठन तथा पुनर्गठन र सञ्चालन गर्न सहजीकरण		३००	३००	६००	सहकारी सङ्ख्या	१०
	जम्मा रू. हजारमा	**५५०**	**१०५०**	**५००**	**२१००**		
(ख) व्यावसायिक कृषि कार्यक्रमहरू							
५	कृषक समूहका लागि नवीन उत्पादन प्रविधि प्रदर्शन तथा स्थलगत तालिम	६२५	१०००	३७५	२०००	तालिम सङ्ख्या	८०
६	माटो परीक्षण	२००	२००	२००	६००	सङ्ख्या	२०
७	माटो परीक्षण पश्चात् माटो सुहाउँदो बाली लगाउने कार्यलाई कृषकहरूको माझमा अभियान सञ्चालन	१५०	२५०	१००	५००	लभग्राही किसान सङ्ख्या	२०००
८	क्षेत्रीय उपयुक्तताका आधारमा व्यावसायिकीकरण गर्न सकिने तुलनात्मक लाभका बालीहरूको पहिचान गरी हरेक कृषक	४५०	७५०	३००	१५००	प्रदर्शन स्थल सङ्ख्या	९०

क्र.सं.	कार्यक्रम	अनुमानित लागत (रू हजारमा)				३ वर्षको लक्ष्य	
		पहिलो वर्ष	दोश्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	कुल जम्मा	इकाई	परिमाण
	समूहमा कम्तिमा एक उत्पादनको नमूना प्रदर्शन स्थल स्थापना						
९	व्यावसायिक किसानका लागि उन्नतजातका बीउबिजन, विरूवा, रासायनिक मल, विषादी आदिमा अनुदान	१०००	१,५००	५००	३०००	किसान सङ्ख्या	१०००
१०	भकारो सुधार/गोठेमल सुधार कार्यक्रममा अनुदान	१०००	१०००	५००	२५००	किसान सङ्ख्या	५००
११	स्थानीय तहमा कृषकहरूको क्षमता सुधारका लागि घुम्ति कृषक तालिम कार्यक्रम सञ्चालन	३००	५००	२००	१०००	किसान समूह सङ्ख्या	१००
१२	प्राङ्गारिक मलको उत्पादन, गोठेमल सुधार, जैविक विषादी निर्माण तथा प्रयोग सम्बन्धी तालिम	३००	५००	२००	१०००	लाभग्राही किसान सङ्ख्या	२०००
१३	कृषक फिल्ड दिवस		५००	५००	१०००	सङ्ख्या	२०
१४	एकीकृत बाली संरक्षण र सिकाई केन्द्र स्थापना	५००	५००		१०००	सङ्ख्या	१०
१५	बाली भित्र्याउने अघि र पछि गरिने व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम	३००	५००	२००	१०००	लभग्राही किसान समूह सङ्ख्या	१००
१६	शिक्षित बेरोजगार युवाहरूलाई कृषि पेशामा आकृष्ट गर्न कृषि व्यवसाय स्थापना तथा सञ्चालन तालिम	४००	५००		९००	लभग्राही युवा सङ्ख्या	४५
१७	कृषक समूहहरूलाई अध्ययन क्षेत्र भ्रमण	५००	५,००	५००	१०००	सङ्ख्या	३

क्र.सं.	कार्यक्रम	अनुमानित लागत (रू हजारमा)				३ वर्षको लक्ष्य	
		पहिलो वर्ष	दोश्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	कुल जम्मा	इकाई	परिमाण
१८	पकेट क्षेत्र सञ्चालनका लागि पुँजीगत अनुदान (यान्त्रिकरण, भण्डारण तथा प्रशोधनका संरचना निर्माण, बिउ बैंक स्थापना आदि)	८००	२०००	८००	३६००	पकेट सङ्ख्या	१०
१९	वर्षे पम्प तथा सोलार पम्प सिँचाई परियोजना अध्ययन शुरूवात तथा नमूना प्रदर्शन		७५०	७५०	१५००	सङ्ख्या	४
२०	सहकारी संस्था एवं समूह मार्फत् सञ्चालन हुने अलैंची, कफी, अदुवा, फलफूल तथा तरकारीजन्य प्रशोधन उद्योगमा पचास प्रतिशतसम्म अनुदान		१२,००	८००	८००	लभग्राही उद्योग सङ्ख्या	१०
२१	कृषक समूहका लागि पकेट क्षेत्र सामग्री सहयोग (सिल्पोलिन, प्लाष्टिक, थोपा सिँचाई, स्प्रेयर आदि)	३००	४५०	१५०	९००	समूह सङ्ख्या	६०
२२	उच्च भू-भागहरूमा किवीफलको तथा अन्य भागहरूमा एभोकाडो, मेकेडेमिया नट, आदिको परीक्षण उत्पादन गरी उपयुक्त बालीहरूको प्रवर्द्धन	५००	५००	५००	१५००		
	जम्मा रू.हजारमा	**७३२५**	**११४०० **	**६५७५**	**२५३००**		
(ग) जोखिम नियन्त्रणका लागि गरिने कार्यक्रम							
२३	बाली बीमा (इन्स्योरेन्स कम्पनीहरू र व्यावसायिक कृषकबीच अन्तरक्रिया/ छलफल) कृषकलाई बिमा प्रिमियममा सहयोग	५००	५००		१०००		

क्र.सं.	कार्यक्रम	अनुमानित लागत (रू हजारमा)				३ वर्षको लक्ष्य	
		पहिलो वर्ष	दोश्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	कुल जम्मा	इकाई	परिमाण
२४	कृषि कर्जा र सुलभ व्याजको लागि व्यावसायिक कृषक र बैंक बीच अन्तरक्रिया/ छलफल	१००	१००		२००		
२५	बाँदर भगाउने प्रविधिको परीक्षण तथा प्रदर्शन	३००	६००	३००	१२००		
२६	मौषम पूर्वानुमानको लागि सानो मौषम मापन केन्द्रको स्थापना		५००	५००	१०००	सङ्ख्या	२
	जम्मा रू. हजारमा	**९००**	**१७००**	**८००**	**३४००**		
(घ) बजार व्यवस्थापन							
२७	कृषि बजार व्यवस्थापन समिति गठन र संचालन		५०	५०	१००	सङ्ख्या	२
२८	कृषि बजार व्यवस्थापन समितिका लागि व्यावसायिक विकास तालिम		३००	३००	६००		
२८	कृषि उपज व्यापार केन्द्रको स्थापना (कृषिजन्य उत्पादनको संकलन, सञ्चय, बिक्री वितरण)		१,२००	१,२००	२४००	सङ्ख्या	२
३०	कृषि बजार संचालनको लागि ढक/तराजु, कुर्सी, टेबल र अन्य मसलन्द सहयोग		२००	२००	४००		
३१	कृषि बजार व्यवस्थापन समितिहरूलाई मुख्य मुख्य बजारको अवलोकन भ्रमण		५००	५००	१०००		
३२	निजी क्षेत्र तथा सहकारी सँगको साझेदारीमा बजार सूचना प्रणालीको विकास	१००	३००	२००	६००		
३३	कृषि आपूर्तिकर्ता र कृषक समूह बीच अन्तरक्रिया/ छलफल	५०	५०	५०	१५०		
३४	कृषि आपूर्तिकर्ताद्वारा कृषकको फिल्ड भ्रमण र छलफल साथै	३०	३०	३०	९०		

क्र.सं.	कार्यक्रम	अनुमानित लागत (रू हजारमा)				३ वर्षको लक्ष्य	
		पहिलो वर्ष	दोश्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	कुल जम्मा	इकाई	परिमाण
	कृषकलाई चाहिने सामग्रीहरूको माग संकलन						
	जम्मा रू.हजारमा	**१८०**	**२६३०**	**२५३०**	**५३४०**		
(ङ) क्षमता अभिवृद्धि							
३५	क्षमता सुधार कार्यक्रम मार्फत् कृषि प्राविधिकहरू तथा सामाजिक परिचालकहरूको क्षमता अभिवृद्धि तालिम एवम् अन्य कार्यविधि निर्देशिका तयार गर्न र तालिमका लागि प्रशिक्षक व्यवस्थापन	१२००	९००	९००	३०००		
३६	कृषि प्राविधिक पाठशालाका विद्यार्थीहरूलाई समुदायमा आधारित अनुसन्धानात्मक क्रियाकलापहरूमा सहभागी गराउनका अवसरहरू उपलब्ध गराउने	२००	२००	२००	६००		
	जम्मा रू.हजारमा	**१४००**	**११००**	**११००**	**३६००**		
(च) निवेदन र प्रतिवेदन							
३७	पालिका कृषि समितिको गठन, सञ्चालन तथा समितिद्वारा कृषि सम्बन्धी सम्पूर्ण गतिविधिको अनुगमन एवम् नियमन	६००	६००	६००	१८००		
३८	चौमासिक प्रगति विवरण र आगामी महिनाका कार्य योजना गोष्ठी	३००	३००	३००	९००		
३९	महत्वपूर्ण तथ्याङ्कहरूलाई आवश्यकता अनुसार प्रतिवेदनको रूपमा प्रकाशन	३००	३००	३००	९००		
	जम्मा (रू. हजारमा)	**१२००**	**१२००**	**१२००**	**३६००**		
	कुल जम्मा (रू. हजारमा)	**११५५५**	**१९०८**	**१२७०५**	**४३३४०**		

क्र.सं.	कार्यक्रम	अनुमानित लागत (रू हजारमा)				३ वर्षको लक्ष्य	
		पहिलो वर्ष	दोश्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	कुल जम्मा	इकाई	परिमाण
			०				

२०. निष्कर्ष

कुनै पनि स्थानको फलफूल तथा तरकारी खेतीको विकास त्यहाँको हावापानी, माटो, जनचेतना तथा प्रविधि विकास जस्ता कुराहरुमा भर पर्दछ। यो गाउँपालिकाको हावापानी मैवाखोला सिमाना नजिक ८०० मिटरदेखि १३०० मिटर उचाईसम्म उपोष्ण किसिमको छ भने १३०० मिटरदेखि २२०० मिटरसम्म समशितोष्ण र २२०० मिटरदेखि २९०० मिटरसम्म अग्लो उचाईमा शितोष्ण प्रकारको हावापानी रहेको छ। यो हावापानीमा हुने स्थानीय खेतिपाति तरकारी तथा फलफूल परापूर्व कालदेखि नै भैरहेको छ। नेपालमा वि.सं. २०४० को दशकपछि आधुनिक कृषि विकासको सरकारी निकायवाट शुरुवात भए पश्चात् यो हावापानीमा हुने विकासे जातको नास्पाती, आरु, आरुबखडा, सुन्तला, जस्ता फलफूल, स्थानिय तथा उन्नत जातका विभिन्न तरकारीबालीहरु तथा अलैंची, अदुवा जस्ता नगदे बालीहरु लगाउने शुरुवात भएको र गाउँ गाउँमा विकासको परिवर्तन आउन थालेको हो। अलैंची बजारमुखि नगदेबाली भएकोले व्यापकता पायो भने यो हावपानीमा हुने आरु, नास्पाती, आरुबखडा जस्ता फलफूलहरु न्यून बजारिकरण हुने बाली भएकोले करेसाबारीको रुपमा मात्र सिमित रहन गयो। सुन्तला बजारमुखि फल भएकोले सुन्तला हुने स्थानमा केहि किसानहरुले सुन्तला फलफूलको बगान बढाउदै लगेका छन् भने हाल नयाँ फलफूल बालीको रुपमा यो गाउँपालिकाको तल्लो क्षेत्रमा एभोकाडो फल र माथिल्लो क्षेत्रमा किविफलले विस्तारै प्राथमिकता पाउँदै गएको देखिन्छ। त्यसै गरी बजारमुखी बेमौसमी तरकारी खेतीको शुरुवात गोलभेंडा, काउली, बन्दा, काँक्रो जस्ता बालीबाट भयो र प्लाष्टिक टनेल भित्र गरिने यी तरकारी बालीहरुको बजारिकरणबाट कृषकहरुको आयआर्जनमा बढोत्तरी हुनुका साथै आम्दानीको राम्रो श्रोत बन्यो। यो गाउँपालिकामा सम्भाव्य फलफूल तथा तरकारी खेती व्यावसायिक बनाउन र विकास गर्नको लागि निम्न सुझाव दिइएको छः-

- फलफूल खेती दीर्घकालिन कृषि व्यवसाय हो र यसमा सफलता पाउनको लागि सकारात्मक सोच मनैवाट म जसरि भए पनि गर्छु भन्ने भावनात्मक चिन्तन र निरन्तर मेहनतको जरुरत पर्दछ।

- यस गाउँपालिकाको तल्लो भू-भागमा सुन्तला, कागती, एभोकाडो फलफूल खेती राम्रो भएको छ तर बगैंचा व्यवस्थापनका पक्षहरु, सिँचाई, मलखाद, गोडमेल, रोगकीरा नियन्त्रण

गर्ने कार्य व्यवस्थित भएको देखिँदैन र यसमा ध्यान पुऱ्याउन जरुरी छ। धेरै वर्षको निकै ठूलो रुखकटहरको फल आकर्षक देखिएको छ। चमत्कारिक रुपमा फलेको छ। २-३ के.जी. को तौल हुँदैमा फल तरकारीको लागि बिक्री गरेमा राम्रो आम्दानी हुनेथियो।

- यस गाउँपालिकाको सबैजसो स्थानको माटो कालो, बलौटे दुमट भएकोले सबैजसो फलफूल तथा तरकारी खेतिको लागि उपयुक्त रहेको छ। तर व्यावसायिक रुपमा पकेट क्षेत्रको अवधारणा बमोजिम खेतीपाती गर्नका लागि माटो जाँच गरी माटोको उर्वराशक्ति र माटोमा खाद्यतत्वको कमी पत्ता लगाई मलखादको व्यवस्थापन गर्न सकेको खण्डमा फलफूल तथा तरकारीको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्न सकिन्छ।

- फलफूल खेती गर्न कृषकहरु तयार छन्, माटो, हावापानी पनि उपयुक्त छ र योजनाकार जनप्रतिनिधिहरु, लगानीकर्ता विकास गर्न तयार छन् तर प्राविधिक तालमेल मिलाउन कठिनाई देखिएको छ र यहि तालमेल नमिलेर उपलब्धि देखाउन सकिएको छैन।

- फलफूल बालीवाट उपलब्धि पाउन धेरै वर्ष लाग्ने भएकोले योजनावाट सहयोग र सम्पर्कमा रहेका किसानलाई निरन्तर अनुगमन निरीक्षण तथा सहयोग सुझाव दिई रहनु पर्दछ। किसानलाई एकपटक फलफूल विरुवामात्र बाँडिदिएर त्यतिकै छोडिदिएमा यो फलफूल योजना सफल हुन धेरै कठिन हुन्छ। हाल नेपालमा सबै ठाउँमा यहि हालत भएको देखिन्छ। जेनतेन मात्र बिरुवा बाँचेको हुन्छ भनेजस्तो उपलब्धि पाउन सकेका छैनन्। सिँचाई, मलखाद, गोडमेल, रोगकिरा नियन्त्रण सबै कुरा व्यवस्थापन हुन सकेको छैन।

- फलफूल बालीमा अनुदान दिँदा के के सहयोग गाउँपालिका अथवा सहयोगी संस्थाले गर्ने र के के काम किसानले गर्ने भन्ने अग्रिम समझौता जस्तो प्रकृया गरेमा किसान पनि जिम्मेवार बन्ने थिए र अनुदानको पनि सदुपयोग हुनेथियो। अतः किसानलाई जिम्मेवारी महसुश गराउन प्राविधिक तालिमको योजना जरुरी हुन्छ।

- यस गाउँपालिकाको तल्लो क्षेत्रको हावापानी र माटो एभोकाडो फलको लागि उपयुक्त रहेको छ। हालसम्म नेपालमा बीजु विरुवावाट मात्र एभोकाडो खेती गरिएको छ। यस्तो बीजु बिरुवा राम्रो फल्दैन र जरा कुहिने रोग लागेर मर्न सक्दछ। अतः इजरायलमा अथवा मेक्सिकोमा विकास गरिएको रोग नलाग्ने, धेरै र राम्रो फल्ने रुटस्टकमा कलमी गरेको गुणस्तरिय एभोकाडो बिरुवा आयात गरी योजनाबद्ध रुपमा लगाउने योजना बनाउनु पर्छ।

जस्तै, उच्च घनत्व जातको स्याउ बिरुवा इटालीवाट नेपाल ल्यएर स्याउमा उल्लेख्य प्रगति भएको छ।

- एभोकाडोका धेरै थरि जातहरु छन् तर व्यावसायिक खेती गर्ने देशहरुमा हास (Hass) जातको धेरै लगाउँदछन् र पोलिनाइजरको रुपमा १० प्रतिशत जति इटिन्जर जातको लगाउने गर्दछन्। हास एभोकाडो धेरै चिल्लो पदार्थ भएको र भण्डारण लामो समय हुने भएकोले उपभोक्ताले पनि मन पराउने जात हो।

- एभोकाडो फल काँचो अवस्थामा नै टिपिने स्वभाव (Climacteric fruit) को भएकोले ढुवानी गर्न सजिलो र टाढा बजार लैजान सजिलो फल हो।

- नेपालमा होस् अथवा संसारमा नै एभोकाडो फलको उपभोक्ता बढ्दैछन् । अत्यधिक रुपमा माग बढ्दैछ र यसको बजार मूल्य पनि महँगो छ। तसर्थ, स्थानियस्तरमा आयस्तर बढाउनको लागि यो फल निकै राम्रो विकल्पको रुपमा देखिएको छ।

- शुरुको अवस्था भएकोले विदेशदेखि ल्याउन ढुवानी खर्च तथा बिरुवा खर्च धेरै लागेता पनि यसको देशमा ठूलो उपलव्धि हुनेछ।

- यस गाउँपालिकामा अर्को तहल्का मचाउन सक्ने बाली किवीफल हो। यस गाउपालिकाको १४०० मिटर भन्दा माथिको हावापानी र माटो किवीफलको लागि उपयुक्त रहेको छ। यस क्षेत्रमा धेरै पानी पर्ने र आर्द्रता धेरै हुने हुनाले स्याउ, ओखर राम्रो हुँदैन तर किविफलको लागि यस्तो हावापानीको आवश्यकता पर्दछ।

- यस गाउँपालिकामा पनि केहि अगुवा कृषकहरुले केहि वर्ष पहिला देखि किवीफल लगाउँदै आउनु भएको छ र फल राम्रो फलेको छ।

- यस फलको दिगो विकासको लागि बजारमुखि जात र खेति प्रविधिको तालिम दिन जरुरी छ।
- यस फलको पौष्टिक गुणको जानकारी जनमानसमा बढेकोले नेपालमा अथवा संसारमा नै किवीफलको माग तीव्ररुपमा बढदै गएको छ। नेपालमा पनि यो फलको उत्पादन र आयात निकै बढ्दै गएको छ।

- किवीफलको खेति प्रविधि थाहा नभएर र बजारमुखि जातको अभावको कारण पनि किवीफल खेती गर्ने किसानले धेरै दुःख पाएका छन्। त्यति आम्दानी लिन सकेका छैनन्।

- यस गाउँपालिकाको १४०० मिटरभन्दा माथिको उचाईमा र सिँचाई सुविधा भएको जमिनमा इच्छुक किसानलाई किवीफल लगाउन प्रोत्साहन गर्नुपर्ने देखिन्छ। खेती प्रविधि र यसको महत्व थाहा पाए पछि किसान आफै प्रोत्साहित हुन्छन्। अतः कम्तिमा २ दिने भए पनि तालिम कार्यक्रमको आयोजना गर्नुपर्ने हुन्छ। तालिम पाएपछि किसान स्वयं आफूले सक्ने व्यावसायिक योजना बनाउन सक्नेछन् र गाउँपालिकालाई पनि उपलव्धि देखाउन सहज हुनेछ।

- किसानलाई सपोर्ट सिस्टममा धेरै लगानी लाग्ने भएकोले अनुदान सहयोग आवश्यकता पर्दछ। तसर्थ, किवीफल बगान स्थापना गर्ने किसानलाई तालिम, बिरुवा तथा सपोर्ट सिस्टममा सहयोग जरुरी हुन्छ।

- प्राविधिक रुपमा व्यवस्थित किविफल खेती गरियो भने लगानी खेर जाने छैन। यो फलको माग भारत तथा बाङ्गलादेशमा धेरै छ।

- स्थानिय केरा निकै राम्रो हुने रहेछ र स्थानिय हाट बजारमानै खपत हुने अवसर राम्रो रहेको पाइयो।

२१. सुझावहरु

- मैवाखोला गाउँपालिकाले ६ वटै वडामा सम्भाव्य फलफूल तथा तरकारी बालीहरूको पकेट क्षेत्र बनाई प्रवर्द्धन गर्न उचित देखिन्छ।

- वडा नं. १, ३, ५, ६ (मैवा खोला आसपासका फाँटहरू) व्यावसायिक तरकारीको पकेटको रूपमा विकास गर्दै लैजाने र यसै अनुरूप कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दै लैजान सिफारिस गरिन्छ।

- वडा नं. २, ३ र ६ लाई अलैंची पकेट क्षेत्र बनाई धेरै भन्दा धेरै कृषकहरूलाई आबद्ध गरी उत्पादनमा वृद्धि गर्न आवश्यक कार्यक्रमहरू संचालन गर्दा किसानहरूलाई प्रोत्साहन हुने देखिन्छ।

- वडा नं.१ र २ लाई कफीको पकेट क्षेत्र बनाई त्यसको उत्पादन वृद्धिको निम्ति त्यसै बमोजिमका कार्यक्रमहरू निर्माण र कार्यान्वयन गर्न उपयुक्त हुनेछ।

- पहाडी तथा पाखो भू-भाग वडा नं. १, २, र ३ मा सुन्तला तथा कागती जस्ता फलफूलको सम्भावना रहेको छ।

- यस गाउँपालिकाको सबै जसो वडाहरूमा पाखो जमिन बाँझो हुनेक्रम बढेकोले उक्त जमिनमा सहज रूपमा उत्पादन गर्न सकिने १ देखि ३ नम्बर वडाको खाली जमिनमा एभोकाडो, रुखकटर तथा केरा जस्ता फलफूल खेतीको सम्भाव्यता रहेको छ।

- वडा नं. ४, ५ र ६ को चिसो हावापानी हुने स्थानमा नास्पाती, आरु, आरुवखडा तथा नयाँ फलफूलको रूपमा किवीफल उत्पादन गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ।

- उत्पादन प्रविधिमा नवीकरण हुन नसक्नु, बजार र लगानीको सुनिश्चितता हुन नसक्नु मैवाखोला गाउँपालिकाको कृषि क्षेत्रको व्यावसायिकरण हुन नसक्नुको मुख्य कारणहरू हुन्। यी तीनै समस्यालाई सम्बोधन गर्नको लागि गाउँपालिकाका विभिन्न बस्तिहरूमा छरिएर रहेका कृषकहरूलाई समूहमा आबद्ध गराई तथा सञ्जालहरूलाई संस्थागत गराई प्रविधिको विकास र प्रवर्द्धन तथा बजारीकरणलाई प्रोत्साहन गर्नु आवश्यक छ।

- कृषक समूह तथा सञ्जालहरूलाई कृषि सहकारीको रूपमा संस्थागत गराई सामुहिक खेती तथा बजारीकरणलाई प्रोत्साहन गर्नाले किसानको उत्पादन र बिक्री वितरणमा सहजता आउने छ।
- आयश्रोतको आधारमा निम्न, मध्यम र व्यावसायिक किसानको रूपमा किसानहरूको वर्गीकरण गरी निम्न तथा मध्यम खालका किसानहरूलाई अनुदान र व्यावसायिक किसानलाई सहकारी मार्फत् ऋणको व्यवस्था गर्ने।

- गठन भएका कृषि समूह सहकारीहरूको सँगठनको रूपमा गाउँपालिकामा एक कृषि सहकारी संजाल स्थापना गरी किसानहरूलाई आबद्ध गराउने यसले गर्दा किसानहरूमा एक आपसमा सहयोगात्मक र प्रतिस्पर्धात्मक भावनाको विकास हुने गर्दछ।

- गाउँपालिका, सहकारी तथा निजी क्षेत्रको साझेदारीमा यथोचित स्थानहरूमा कृषि उत्पादन संकलन केन्द्रको स्थापना गर्ने जसले गर्दा साना किसानहरूको उत्पादन बजारीकरणलाई सहज बनाउन मद्दत पुग्दछ।

- माटोमा आवश्यक जैविक तथा खाद्यतत्व परिपूर्ति गर्न गोठ सुधार कार्यक्रम प्राथमिकतामा राखी प्रवर्द्धन गर्न उपयुक्त कृषि प्रविधि अपनाउन किसानहरूलाई प्राविधिक सहयोगका साथै प्रेरित गर्ने।
- उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्न उन्नत जातको बीउविजन कार्यक्रम निजी क्षेत्रका व्यवसायी तथा कृषि सहकारीहरूको साझेदारीमा प्राथमिकताका साथ सञ्चालन गर्ने जसले गर्दा उत्पादन र बजारीकरण सहज हुन गई किसानहरू लाभान्वित हुने देखिन्छन्।

- किवीफल खेतीमा सफलता पाउनको लागि हेवार्ड जात र अलिसन जात र एभोकाडो फलफूल खेतीका लागि हास जात सिफारिस गरिएको छ। अतः मैवाखोला गाउँपालिकाले यी फलफूल खेती विकासको योजनाबद्ध प्रकृया अगाडी बढाउन सिफारिस गरिन्छ।

- फलफूल तथा तरकारी बालीका रोगकीरा नियन्त्रणका लागि स्थानीय जैविक तथा वानस्पतिक विषादी उत्पादन र प्रयोगमा जोड दिनाले जैविक खेतीमा प्रोत्साहन हुन्छ।

- बृहत उत्पादन क्षेत्र निर्धारण गरी यस्ता क्षेत्रमा प्रविधि एवं प्राविधिक सेवा, लघु सिँचाई, कृषि ऋण, बजार व्यवस्था जस्ता सुविधाहरू एकीकृत रूपमा परिचालन गर्ने जसले गर्दा किसानलाई आवश्यक सम्पूर्ण सामग्री सहज उपलब्ध हुनेछ।

- फलफूल तथा तरकारी बालीको क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गर्नका लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमको शुरुवात गर्ने।

- कृषक, सेवा प्रदायक तथा प्राविधिकहरूलाई वैज्ञानिक कृषि पद्धतिको तथा प्रविधिको प्रयोगमा प्रोत्साहित गर्ने।
- सानो स्तरको मौषम मापन यन्त्रको स्थापना गराई किसानहरूलाई मौषम भविष्यबाणी बारे जानकारी गराई खेती बाली उत्पादनमा सहयोग गर्ने जसले गर्दा फलफूल तथा तरकारी बालीको उत्पादन बढ्न गई किसानको आम्दानी वृद्धि हुन सघाउ पुग्ने देखिन्छ।

- उपलब्ध कृषि सेवालाई जवाफदेहि बनाउन किसान समुदायको अगुवाईमा स्थानीय स्तरमै पृष्ठपोषण, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने संयन्त्रको निर्माण गर्न।

- कीटनाशक औषधीको प्रयोगलाई क्रमशः निरुत्साहित गर्दै लैजान र जैविक उत्पादनमा प्रोत्साहन गर्ने।

- फलफूल तथा तरकारीजन्य उत्पादन भण्डारणको लागि आधुनिक कोल्ड स्टोर निर्माण गर्ने।
- जैविक खेती अर्थात् अर्गानिक कृषि पद्दतिका लागि प्राथमिकताका क्षेत्रहरु जस्तै कम्पोष्टमलको बढी प्रयोग, प्राकृतिक तवरले रोगकीरा व्यवस्थापन, बाली विविधिकरण, वातावरणीय प्रदुषण न्यूनिकरण, स्थानिय श्रोतसाधनको सदुपयोग आदि पक्षलाई टेवा पुग्ने किसिमका कार्यक्रमलाई जोड दिई स्वस्थ माटो व्यवस्थापन, स्वस्थ बिरुवा, स्वस्थ, स्वच्छ र सुरक्षित उत्पादनका लागि पहल गर्ने।

२२ सन्दर्भ सूची

- कृषि विकास रणनीति (सन् २०१५-२०३५). भाग १. नेपाल सरकार, कृषि विकास मन्त्रालय, सिंहदरबार।
- राष्ट्रिय योजना आयोग २०८१. सोह्रौं पञ्चबर्षीय योजना (२०८१/८२-२०८५/८६), सिंहदरवार, काठमाडौं।
- बार्षिक प्रगति प्रतिवेदन (२०८०/८१), मैवाखोला गाउँपालिका, गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, साँघु, ताप्लेजुङ्ग।
- स्वतः प्रकाशन (२०८१, माघ-चैत्र). सम्पादित प्रमुख क्रियाकलापहरुको विवरण, प्रदेश सरकार, उद्योग, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, कोशी प्रदेश, विराटनगर, मोरङ्ग।
- नेपाल वैदेशिक व्यापार (आ.व.२०८०/८१, वार्षिक), व्यापार तथा निर्यात प्रवर्द्धन केन्द्र, पुल्चोक, ललितपुर।
- तरकारी खेती प्रविधि पुस्तक, २०८१. नेपाल सरकार, कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय, राष्ट्रिय आलु, तरकारी तथा मसलाबाली विकास केन्द्र, तरकारीबाली विकास केन्द्र, खुमलटार, ललितपुर।
- कृषि तथा पशुपन्छी डायरी, २०८१. नेपाल सरकार, कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय, कृषि सूचना तथा प्रशिक्षण केन्द्र, हरिहरभवन, ललितपुर।
- वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन पुस्तिका (आ.व.२०७९/८०). कोशी प्रदेश सरकार, उद्योग, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, कोशी प्रदेश कृषि विकास निर्देशनालय, विराटनगर, मोरङ्ग।
- फलफूल बालीका लागि प्याकेज अफ प्राक्टिस, २०८०. नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्, राष्ट्रिय बाह्य अनुसन्धान केन्द्र, खुमलटार, ललितपुर।
- तरकारी बालीका लागि प्याकेज अफ प्राक्टिस, २०८०. नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्, राष्ट्रिय बाह्य अनुसन्धान केन्द्र, खुमलटार, ललितपुर।
- कृषि, पशुपन्छी तथा जडीबुटी बीमा, २०८०. कृषि विभाग, हरिहरभवन, ललितपुर।
- कन्दमूल खेती प्रविधि, २०७९. बाली विकास तथा कृषि जैविक विविधता संरक्षण केन्द्र, कृषि विभाग, श्रीमहल, ललितपुर।
- ईन्द्रराज पाण्डे र राजुराज पाण्डे, २०७९. ताजा तरकारी उत्पादनका सिद्धान्त र अभ्यास, समीक्षा प्रकाशन प्रा.लि., न्यू प्लाजा, पुतलीसडक, काठमाण्डौ।

- तरकारी बालीका लागि प्याकेज अफ प्राक्टिस, २०७८. राष्ट्रिय बाह्य अनुसन्धान केन्द्र, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्, खुमलटार, ललितपुर।
- फलफूल खेती प्रविधि (प्रशिक्षक म्यानुअल), २०७७. कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन सहयोग तथा तालिम केन्द्र, गण्डकी प्रदेश, पोखरा, कास्की, नेपाल।
- संजय धिमाल, २०७७. कन्दमूल बालीहरुको प्रसारण प्रविधि। बागमती प्रदेश सरकार, भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, कृषि विकास निर्देशनालय, कन्दमूल तरकारी विकास केन्द्र, सिन्धुली।
- मोहन बहादुर थापा, २०७६. फलफूल तथा तरकारी बजारका वर्तमान अवस्था, देखिएका समस्याहरु तथा समाधानका उपायहरुको अभिलेखिकरण, नेपाल सरकार, राष्ट्रिय किसान आयोग, हरिहरभवन, ललितपुर।
- हरि प्रसाद गुरुङ्ग, २०७५. कन्दमूल बालीहरुको पौष्टिक महत्व। बागमती प्रदेश सरकार, भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, कृषि विकास निर्देशनालय, कन्दमूल तरकारी विकास केन्द्र, सिन्धुली।
- उष्ण प्रदेशिय फलफूल खेती प्रविधि पुस्तिका, २०७२. नेपाल सरकार, कृषि विकास मन्त्रालय, कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय, कीर्तिपुर, काठमाण्डौ।
- कन्दमूल तरकारी खेती प्रविधि, २०७२. नेपाल सरकार, कृषि विकास मन्त्रालय, कृषि विभाग, तरकारी विकास निर्देशनालय, कन्दमूल तरकारी विकास केन्द्र, सिन्धुली।
- कन्दमूल तरकारी खेती प्राविधिक तथा उत्पादन लागत सम्बन्धी जानकारी, २०७१, नेपाल सरकार, कृषि विकास मन्त्रालय, कृषि विभाग, तरकारी विकास निर्देशनालय, कन्दमूल तरकारी विकास केन्द्र, सिन्धुली।
- कृषि सम्बन्धी नीतिहरुको संगालो, २०७०. नेपाल सरकार, कृषि विकास मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाण्डौ ।
- उन्नत कृषि प्रविधि प्याकेजिङ्ग (२०६८/०६९), कृषि प्रसार निर्देशनालय, कृषि विभाग, हरिहरभवन, ललितपुर।
- नेपालका प्रमुख फलफूल बालीमा खाद्यतत्व कमीका लक्षण र तिनको रोकथाम, २०६१. नेपाल सरकार, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय, कीर्तिपुर, काठमाण्डौ।
- प्रशिक्षक म्यानुअल शितोष्ण फलफूल, २०५०. केन्द्रिय कृषि तालिम केन्द्र, जनशक्ति विकास आयोजना, कृषि विभाग, कृषि तालिम निर्देशनालय, हरिहरभवन, ललितपुर, नेपाल।
- गुगल नक्शा।

- Gautam, D.M., K.C. Dahal, D. Gauchan and J Timsina. 2025. Commercialization and Transformation of Horticulture through Integration of Improved Postharvest Management: A Roadmap for Nepal.
- MoALD. 2023. Statistical Information on Nepalese Agriculture (2021-22). Ministry of Agriculture and Livestock Development, Planning and Development Cooperation Coordination Division, Statistics and Analysis Section, Singhdurbar, Kathmandu, Nepal.
- P.L. Sankhayan. 2084. Introduction to Farm Management, McGraw-Hill Education, Ludhiana, Punjab, India.
- https://www.freemaptools.com/elevation-finder.htm

अनुसूची

अनुसूची-१ः छलफल तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रममा सहभागीहरुको नामावली

श्री

आज मिति २०८२ साल वैशाख १८ मैवाखोला गाउँ पालिका अध्यक्ष श्री विजय प्रकाश बतेमको अध्यक्षतामा बसेको मैवाखोला गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय कृषि विकास शाखा खाँबु, ताप्लेजुङको आयोजनामा फलफूल तथा तरकारी बालीको स्थलगत रुपमा सम्भाव्यता अध्ययनका लागी कृषि विज्ञहरुसँग छलफल तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम निम्न महानुभावहरुको उपस्थितिमा ~~सम्पन्न~~ सञ्चालन गरियो।

उपस्थिति

१. अध्यक्ष श्री विजय प्रकाश बतेम
२. उपाध्यक्ष श्री कमल कुमारी बतेम
३. १ नं. वडाअध्यक्ष श्री चन्द्र कुमार तामाङ
४. २ ,, ,, ,, श्री नरेन्द्र लिम्बु
५. ३ ,, ,, ,, श्री खगेन्द्र थक्लुङ लिम्बु
६. ४ ,, ,, ,, श्री फुर्वा शेर्पा
७. ५ ,, ,, ,, श्री केशर लिम्बु
८. ६ ,, ,, ,, श्री राजुमान लिम्बु
९. कार्यपालिका सदस्य श्री तुलसा बराइली
१० ,, ,, श्री बिनु लिम्बु
११ ,, ,, श्री नरकुमारी लिम्बु
१२ ,, ,, श्री रिता शेर्पा
१३ ,, ,, श्री सुनिता फजेत
१४ ,, ,, श्री पासाङ ग्याबु शेर्पा
१५. १ नं. वडा सदस्य श्री राम कुमार चेम्जोङ
१६. ३ ,, ,, श्री चन्द्र मान लिम्बु
१७ श्री पेम्बा शेर्पा समुह अध्यक्ष
१८ श्री ल्हाक्पा शेर्पा
१९. श्री इक मिन लिम्बु
२० मिलन लिम्बु
२१ ४ नं. वडा सदस्य श्री सरस्वता घिमिरे
२२ पेम ल्हमु शेर्पा
२३ फुर्बा शेर्पा

REDMI NOTE 12 27/04/2025 15:

२४,	सोम माया तमाङ	सोम माया
२५,	रन्जु लिम्बु	[illegible]
२६,	शुक माया घोङवा	शुकमाया
२७,	देवि माया शेर्पा	[illegible]
२८,	धन माया शेर्पा	धनमाया
२९,	बासाङ शेर्पा	बासाङ
३०,	पेम्बु शेर्पा	पेम्बु शेर्पा
३१.	फुभाम्खाडु	फुभाम्खाडु
३२,	देवकी	देवकी
३३,	आस्मा फुटी शेर्पा	आस्मा
३४,	मिङमा लामु सेर्पा	मिङमा
३५	मि माते मु	मिमाते मु
३६,	दावडु शेर्पा	[illegible]
३७,	दाफुटी शेर्पा	दाफुटी
३८,	दातेम्बा शेर्पा	दातेम्बा
३९.	आङ पासाङ शेर्पा	आङ पासाङ शेर्पा
४०,	सुकु शेर्पा	सुकु
४१.	लाक्पा ग्याल्जे शेर्पा	[illegible]
४२.	आसं बहादुर तामाङ	[illegible]
४३.	गोपाल प्रसाद घिमिरे	[illegible]
४४.	दिल बं पाख्रिन	[illegible]
४५.	डाउ(छिरिङ शेर्पा	[illegible]
४६.	पदम लोङ नेम्बाङ	[illegible]
४७	सुलाल लिम्बु	[illegible]
४८	जीवनराइ लोङवाङ	[illegible]
४९,	सुमन दार्जी (बार्की)	[illegible]
५०.	मनिराज तुम्बाङ	[illegible]
५१	प्रदिप पाडेल	[illegible]
५२	रजेन्द्र गौतम	[illegible]
५३	सुरज लिम्बु	[illegible]
५४	बिसन चोङवाङ	[illegible]
५५.	फुर्ती छिरि शेर्पा	[illegible]

REDMI NOTE 12 27/04/2025

५६	राम कार्कि छेत्री	राम
५७	छिरिङ छेचाली	[illegible]
५८	निङतेन्जी	[illegible]
५९	mingma sherpa	[illegible]
६०	फुर्बा नम्गेल शेर्पा	[illegible]
६१	फुर्के लामु शेर्पा	फुर्के लामु
६२	लाक्पा वाङदु शेर्पा	[illegible]
६३	डिमलाङमु शेर्पा	डिमलाङमु
६४	रत्ना लिम्बु	रत्न लिम्बु
६५	अमृता लिम्बु	Amrita
६६	सुस्मिता शेर्पा	सुस्मिता
६७	प्रबल घिसिङ तामाङ	[illegible]
६८	पलमान मगर	[illegible]
६९	फुदिकी शेर्पा	फुदिकी
७०	निम लामु शेर्पा	निम लामु शेर्पा
७०	बरो लाल लिम्बु	बरोलाल लिम्बु
७१	रिलु तामाङ	डिरु तामाङ
७२	खिनी माया तामाङ	खीनीमाया तामाङ
७३	प्रेम बहादुर चोङवाङ	प्रेम चोङवाङ
७४	होमप्रसाद चोङवाङ	[illegible]
७५	ईश्वरी प्रसाद सिरीला	[illegible]
७६	रुप नारायण श्रेष्ठ	[illegible]
७७	कमला लिम्बु	कमला लिम्बु
७८	पार्वता लिम्बु	पार्वता
७९	शारदा लिम्बु	[illegible]
८०	लक्ष्मी लिम्बु	[illegible]
८१	निमतेन्जी शेर्पा	[illegible]
८२	भिम कुमार तामाङ	[illegible]
८३	मित्र प्रसाद गौतम	[illegible]
८४	अनन्त नेम्बाङ	[illegible]
८५	पासाङ फुटी शेर्पा	पासाङ शेर्पा
८६	ग्याल्जु शेर्पा	[illegible]

८७	प्रदिप कुमारी भण्डारी	प्रदिप
८८	रेवता ढुङ्गेल	रेवता
८९	सरुना लिम्बु	सरुना
९०	कमला तामाङ	कमला
९१	ईश्वरा बस्नेत	[illegible]
९२	सम्झना तामाङ	सम्झना
९३	मञ्जुला चोङ्वाङ	[illegible]
९४	गीता भण्डारी	[illegible]
९५	पासाङकी शेर्पा	पासाङकी शेर्पा
९६	पद्मा धिताल	[illegible]
९७	शुक माया राई	शुकमाया
९८	धन कुमारी लिम्बु	धनकुमारी
९९	ज्ञान नाथ भट्टराई	[illegible]
१००	नैनान्द गौतम	नैनानन्द गौतम
१०१	प्रगत श्रेष्ठ	[illegible]
१०२	केन्दाङ आङ्बुहाङ भण्डारी कृषि फर्म ९८४२३६४१३८	[illegible]
१०३	पासाङ शेर्पा	[illegible]
१०४	सोम कुमार लिम्बु	सोम
१०५	नारायणप्रसाद रहपाल	नारायणप्र.
१०६	कृष्ण येम्बे — कैजाले कृषक समूहको सचिव	[illegible] ९८६२६६०४३१
१०७	छत्र बहादुर लिम्बु कैजाले स.. सदस्य	[illegible] 9842658910
१०८	चन्द्र मान लिम्बु वडाध्यक्ष	[illegible] ९८६२६६४९४६
१०९	चन्द्रमान श्रेष्ठ बागवानी बि.अ.	[illegible]
११०	संजय चेम्जोङ बागवानी विद	[illegible] ९८४९३९३३३४
१११	सुरेन्द्र राई कृषि किराना वाला	[illegible]

REDMI NOTE 12 27/04/2025 1

अनुसूची-२ः सरोकारवालाहरुसँगको समूहगत छलफल

छलफलका विषयहरुः-

(१) यस वार्डमा कतिवटा टोल छन् जहाँ फलफूल तथा तरकारीबाली खेती भइरहेको छ ?

(२) प्रमुख फलफूल बालीहरु कुन कुन हुन् ?

(३) प्रमुख तरकारी बालीहरु कुन कुन हुन् ?

(४) फलफूल तथा तरकारी क्षेत्रका सबल पक्ष र दुर्बल पक्ष के के हुन् ?

(५) फलफूल तथा तरकारी क्षेत्रका अवसरहरु र चुनौतीहरु के के हुन् ?

(६) फलफूल तथा तरकारी खेतीमा के कस्तो प्रकारको समस्या देखा परेको छ ?

(७) फलफूल तथा तरकारी क्षेत्रका बजार प्रवृत्ति र बजारिकरणका अवयवहरुका बारेमा भन्नु होस्।

(८) फलफूल तथा तरकारी उपज बजारीकरणका समस्याहरु के के हुन् ?

(९) समाधानका उपायहरु के के हुनसक्दछ ?

(१०) फलफूल तथा तरकारीबाली उत्पादनको उच्च, मध्यम, न्यून र अनुपयुक्त क्षेत्रहरू के हुनसक्छन् ?

छलफलमा सहभागीहरुको विवरणः-

क्र.सं.	सहभागीको नाम, थर	पद	संस्थागत क्षेत्र	मोबाइल नम्बर
१.	श्री विजय प्रकाश वनेम	अध्यक्ष	मैवाखोला गाउँपालिका	९८५२६६०९३४
२	श्री कमल कुमारी लिम्बु	उपाध्यक्ष	मैवाखोला गाउँपालिका	९८५२६६०९३५
३.	श्री लक्ष्मीमाया गोम्देन	प्र.प्र.अ.	मैवाखोला गाउँपालिका	९८५२६६०९३६
४.	श्री सुरेन्द्र राई	प्रमुख	मैवाखोला गाउँपालिका, कृषि विकास शाखा	९८६३४९९३८६
५.	श्री चन्द्र कुमार तामाङ	वडा अध्यक्ष	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. १	९८५२६६०९४१
६.	श्री बिनु लिम्बु	कार्यपालिका सदस्य	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. १	९८४२७५९५९५

क्र.सं.	सहभागीको नाम, थर	पद	संस्थागत क्षेत्र	मोबाइल नम्बर
७.	श्री राम कुमार चोङवाङ	कार्यपालिका सदस्य	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. १	९८६२७५४५२९
८.	श्री रुप नारायण श्रेष्ठ	कृषक	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. १	
९.	श्री यामनाथ भट्टराई	कृषक	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. १	
१०.	श्री कृष्ण वनेम	कृषक	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. १	
११.	श्री सरुना लिम्बु	कृषक	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. १	
१२.	श्री नरेन्द्र लिम्बु	वडा अध्यक्ष	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. २	९८६२७७९०९५
१३.	श्री तुलसा बराइली	कार्यपालिका सदस्य	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. २	९८६००८५८४४
१४.	श्री सागर रानामगर	वडा सचिव	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. २	९७४६८७०९९८
१५.	श्री गणेश राई	कृषक	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. २	
१६.	श्री मन लिम्बु	कृषक	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. २	
१७.	श्री सन्त राई	कृषक	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. २	
१८.	श्री परशुराम लिम्बु	कृषक	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. २	
१९.	श्री खगेन्द्र थक्लुङ्ग	वडा अध्यक्ष	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. ३	९८५२६६०९४३
२०.	श्री नर कुमारी लिम्बु	कार्यपालिका सदस्य	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. ३	९८६१७६८४५२
२१.	श्री चन्द्रमान लिम्बु	कार्यपालिका सदस्य	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. ३	९८६२७७९२५७
२२.	श्री सोमु कुमार लिम्बु	कृषक	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. ३	
२३.	श्री पेम्बा शेर्पा	कृषक	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. ३	
२४.	श्री फूर्वा शेर्पा	वडा अध्यक्ष	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. ४	९८५२६६०९४४
२५.	श्री रिता शेर्पा	कार्यपालिका सदस्य	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. ४	९८४२७४२२३५
२६.	श्री सुनिता फागो	कार्यपालिका सदस्य	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. ४	९८६२७५७८७९
२७.	श्री सरस्वता धमला	कार्यपालिका सदस्य	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. ४	९७४२८३५०६४
२८.	श्री केशर लिम्बु	वडा	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. ५	९८५२६६०९४५

क्र.सं.	सहभागीको नाम, थर	पद	संस्थागत क्षेत्र	मोबाइल नम्बर
		अध्यक्ष		
२९.	श्री राजुमान लिम्बु	वडा अध्यक्ष	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. ६	९८५२६६०९४६
३०.	श्री पासाङ ग्याबु शेर्पा	कार्यपालिका सदस्य	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. ६	९८६४५४६५८९
३१.	श्री साङ्ग बहादुर शेर्पा	वडा सचिव	मैवाखोला गाउँपालिका, वडा नं. ६	९८४२६६४१८३

अनुसूची-३: स्थलगत अध्ययन भ्रमणका तस्बीरहरु

मैवाखोला गाउँपालिकाको फलफूल तथा तरकारी बालीको सम्भाव्यता विषयमा अध्यक्षज्यूको समुपस्थितिमा गाउँपालिकामा छलफल कार्यक्रम

फलफूल तथा तरकारी बालीको सम्भाव्यता विषयको छलफलमा जनप्रतिनिधिहरु र गाउँपालिकाबासीहरुको सहभागिता

मैवाखोला गाउँपालिकाको फलफूल तथा तरकारी बालीको सम्भाव्यता विषयमा वडा नं. १का वडा अध्यक्षज्यू सँग छलफल

मैवाखोला गाउँपालिका वडा नं. २ का वडा अध्यक्षज्यू सँग फलफूल तथा तरकारी बालीको सम्भाव्यता विषयमा छलफल

मैवाखोला गाउँपालिका वडा नं. ५ का वडा अध्यक्षज्यू सँग फलफूल तथा तरकारी बालीको सम्भाव्यता विषयमा छलफल

मैवाखोला गाउँपालिका वडा नं. ६ का वडा अध्यक्षज्यू सँग फलफूल तथा तरकारी बालीको सम्भाव्यता विषयमा छलफल

वडा नं. १ को १४०० मिटर उचाईमा सुन्तला खेती

वडा नं. १ को तल्लो क्षेत्रमा रहेको सुन्तला बगान

वडा नं. २ मा भएको किसानको स्वस्थ सुन्तला बगैंचा

वडा नं. ३ मा किसानले लगाएको किवीफल बगैचा

वडा नं. ३ मा किसानले लगाएको अलैंची बगानमा अलैंची फलेको

वडा नं. २ मा किसानले लगाएको कफी बोटमा फूल फुलेको

अनुसूची-४: विभिन्न फलफूल बालीका खेती प्रविधि तालिका

(क) वर्षे फलफूल

क्र. सं.	फलफूलको नाम	जातहरू	लगाउने समय	लगाउने दूरी (मिटर)	बिरुवा संख्या प्रति रोपनी	मलखादको मात्रा प्रति फल दिने बोट (वार्षिक)				फल टिप्न तयार हुने समय	उत्पादन मे.टन प्रति हेक्टर
						प्राङ्गारिक मल (के.जी.)	डि.ए.पि. (ग्राम)	यूरिया (ग्राम)	म्यूरेट अफ पोटास (ग्राम)		
१.	**आँप**	अगौटे - बम्बई ग्रीन, बम्बई एलो, गोपालभोग, सुकतारा, गुलाबखास मध्य - दशहरी, मालदह, मल्लिका पछौटे - चौसा, कलकत्तिया, सीपिया, अबेहायद, आम्रपाली	जेष्ठ-श्रावण	ठूलो बोट हुने (८ x ८), वर्णसंकर जातहरु आम्रपालीको लागि ५ x ५ (बढी घनत्व रोपण प्रयोजनका लागि)	८ बोट २० बोट	१००	५४३	८७४	८३३	फलको भेट्नो तिरबाट पहेंलो रङ्ग चढी एक दुई फल पाकेर झर्न शुरु गरेपछि (जेष्ठ-भाद्र) वा फल टिपी पानीमा डुबाउँदा डुब्यो भने फल टिप्ने बेला भयो भन्ने बुझ्नुपर्दछ	८-१०
२.	**लिची**	अगौटे - देशी, अर्लि वेदाना, मुजफ्फरपुर मध्य - शाही, पूर्वी, चाइना, रोज सेन्टेड पछौटे - कसवा, लेट बेदाना, कलकत्तिया	जेष्ठ-आषाढ	८ x ८	८ बोट	६०	१०३४	७९४	४१७	बोक्रोको बाहिरी रङ्ग हरियोबाट रातोमा परिणत भई बोक्रामा भएको काँडाहरू नरम भएपछि (जेष्ठ-श्रावण) फल टिप्नु पर्दछ	८-१५
३.	**केरा**	वसराई ड्वार्फ, विलियम हाइब्रिड, झापाली मालभोग चिनियाचम्पा, हरिछाल, स्थानीय मालभोग, मुङ्ग्रे, ढुस्रे ग्राण्ड नाइन (जि.-९) रोबुष्टा	माघ-फाल्गुण चैत्र-बैशाख बैशाख-जेष्ठ	अग्लो जात (२-३ x २-३) होचा जात (२ x २)	५०-५५ १२५	१०	२४३	३०७	४१७	कोसाका पाटाहरू पूरा भई पुष्ट र फलको आकार गोलो र रङ्ग गाढा हरियोबाट हल्का हरियो भएपछि फल टिप्नु पर्दछ	१५-२०
४.	**भूइँकटहर**	जायन्ट क्यु, क्वीन, मोरिसस	जेष्ठ-आषाढ	प्रति ब्याड २ लाइन ब्याडको दूरी ७५ देखि ९० से.मी., लाइन ६० x बोट ३० से.मी.	२२००	१५	११	३०	२०	बोक्राको रङ्ग हल्का पहेंलो र फेदको ३-४ घेरामा पहेंलो दाग चढेपछि आँख्लाका भुत्ला खैरो खुकुलो भएपछि (आषाढ-भाद्र) फल टिप्नुपर्दछ	६०-७०
५.	**मेवा**	वाशिङ्गटन, हनिड्यु, कोयम्बटुर, सिंगापुर पिंक, रांची ड्वार्फ, पौष डेलिसियस, सोलो, हाइब्रिड जातहरु - रेड लेडी, रोयल लेडी, गोल्डेन लेडी, रेड बेबी	जेष्ठ-आषाढ	२ x २	१२५	२०	५४३	६६५	६६७	फलमा हल्का पहेंलो रङ्ग चढेपछि फल टिप्नुपर्दछ	४०-५०

क्र.सं.	फलफूलको नाम	जातहरू	लगाउने समय	लगाउने दूरी (मिटर)	बिरुवा संख्या प्रति रोपनी	मलखादको मात्रा प्रति फल दिने बोट (वार्षिक)				फल टिप्न तयार हुने समय	उत्पादन मे.टन प्रति हेक्टर
						प्राङ्गारिक मल (के.जी.)	डि.ए.पि. (ग्राम)	यूरिया (ग्राम)	म्यूरेट अफ पोटास (ग्राम)		
६.	**अम्बा**	लखनउ-४९, इलाहाबाद सफेदा, रेडफ्लेस, सिडलेस, चितिदार, के.जि.-१ र स्थानीय जात	जेष्ठ-श्रावण	६-७ x ६-७	१५	५०	३२६	५२५	४१७	फलमा हल्का पहेंलो रङ्ग चढेपछि र नरमपना आएपछि (श्रावण-कार्तिक) फल टिप्नु पर्दछ	७-१२
७.	**रुखकटहर**	रुद्राक्षी, सिंगापुर, करुबाराका, पेनीवाराका, स्थानीय	आषाढ-श्रावण	१० x १०	५	४०	६५२	१०४९	४००	तरकारीको लागि बीउ नछिप्पिएसम्म कलिला फल टिप्ने, फल परिपक्व हुन ९०-११० दिन लाग्छ, फललाई हातले थपथपाउँदा गहिरो आवाज आएपछि (जेष्ठ-भाद्र) फल टिप्नु पर्दछ	४०-५०
८.	**एभोकाडो (घ्यू फल)**	फुर्ट, इथिन्जर, रिड, ह्यास, टोपाटोपा	आषाढ-श्रावण	८ x ६	१०	५०	३२६	९६०	५००	घ्यू फल क्लाइमेक्टेरिक फल भएको हुँदा फल टिपे पछि ४-५ दिन राख्नु पर्दछ। फलमा जात अनुसारको रङ्ग चढी पूर्ण विकसित फल भएपछि (भाद्र-कार्तिक) फल टिप्नु पर्दछ	१४-१५
९.	**मेकाडेमियान ट**	केउहाउ, काकी, इकैका, किउ	जेष्ठ-आषाढ	५ x ५	२०	५०	५०	१२०	८०	भाद्रको अन्तिम हप्तादेखि परिपक्व फलहरू झर्न शुरु भएपछि सम्पूर्ण फलहरू टिप्नुपर्दछ	२-३

(ख) हिउँदे फलफूल

क्र.सं.	फलफूलको नाम	जातहरू	लगाउने समय	लगाउने दूरी (मिटर)	बिरुवा संख्या प्रति रोपनी	मलखादको मात्रा प्रति फल दिने बोट (वार्षिक)				फल टिप्न तयार हुने समय	उत्पादन मे.टन प्रति हेक्टर
						प्राङ्गारिक मल (के.जी.)	डि.ए.पि. (ग्राम)	यूरिया (ग्राम)	म्यूरेट अफ पोटास (ग्राम)		
१.	**नास्पाती**	यूरोपियन जातहरु (बढी चिसो चाहिने) - वार्टलेट, अन्जु, ब्यूरे हार्डी, कन्फरेन्स। एशियन जातहरु (कम चिसो चाहिने) - फर्पिङ्ग (स्थानीय), होसुई, कोसुई, चोजुरो, सिन्को (जापानिज)	पौष-माघ	५ x ५	२०	५०	५२१	४४८	५००	फलको रङ हरियोबाट अलि अलि पहेंलो वा खैरो फुस्रोमा परिणत भएपछि (श्रावण-आश्विन) फल टिप्नु पर्दछ।	१०-१५

क्र. सं.	फलफूलको नाम	जातहरू	लगाउने समय	लगाउने दूरी (मिटर)	बिरुवा संख्या प्रति रोपनी	मलखादको मात्रा प्रति फल दिने बोट (वार्षिक)				फल टिप्न तयार हुने समय	उत्पादन मे.टन प्रति हेक्टर
						प्राङ्गारिक मल (के.जी.)	डि.ए.पि. (ग्राम)	यूरिया (ग्राम)	म्यूरेट अफ पोटास (ग्राम)		
२.	**ओखर**	थिनसेल, हार्टले, आशले, पायने, फ्रान्क्वेट, च्यान्डलर, फेरनर, फरनेट	पौष-माघ	८ x ८	८	५०	५४४	८७५	४१७	फलको बाहिरी बोक्रा फुटी केही फल झर्न थालेपछि (भाद्र-आश्विन) फल टिप्नु पर्दछ।	३-४
३.	**आरु**	अगौटे जात- ओरायन, स्प्रिङ्गटाइम, आर्मगोल्ड। मध्य मौसमी जात- रेड हेभेन, टेक्सास। पछौटे जात- पेरीग्रीन, अल्वर्टा, जुलाई अल्वर्टा	पौष-माघ	५ x ५	२०	३०	३८०	६१२	८३३	फलको आकार बढेर फल हल्का हरियो वा रातोमा परिणत भई अलि नरम भएपछि (जेठ-श्रावण) फल टिप्नु पर्दछ।	७-८
४.	**आरुबखडा**	अगौटे जात- ग्रीनगेज, मैथिली, फर्मोसा। मध्य मौसमी जात- मेरीपोसा, ब्युटी। पछौटे जात- सन्तारोजा	पौष-माघ	६ x ६	१४	३०	३८०	६१२	५८३	फलहरू परिपक्व हुने समय जात अनुसार फरक पर्दछ। फलको रङ्ग गाढा गुलाबी, गुदीको रङ्ग अलिअलि रातो पहेंलो हुन थालेपछि (जेष्ठ-श्रावण) फल टिप्नुपर्दछ।	६-७
५.	**हलुवावेद**	फुयू, जिरो (टर्रो नहुने जात), जेन्जीमारो (परसेचनका लागि उपयुक्त जात)	पौष-माघ	५ x ५	२०	३०	५००	५००	२५०	आश्विन-कार्तिक महिनामा फलहरूमा जातीय गुणअनुसार रंगको विकास भैसकेपछि फल टिप्नु पर्दछ।	६-७
६.	**खुर्पानी**	साकरपारा, कैसा, न्यू क्यासल (कम चिसो चाहिने)	पौष-माघ	६ x ६	१४	३०	३८०	६१२	८३३	जेठ महिनामा जात अनुसारको रङ्ग चढी अलि नरम हुन थालेपछि फलहरू टिप्नुपर्दछ।	६-७
७.	**किवीफल**	एलिसन, ब्रुनो, मोन्टी, हेवार्ड (पोथी)। भाले जातहरु- टोमोरी (हेवार्ड जातका लागि), माचुवा (एलिसन, ब्रुनो, मोन्टी जातका लागि)	पौष-माघ	६ x ४	२०	५०	३२६	३०७	१६७	फलभित्रको बीयाँ कालो भएपछि फल टिप्नका लागि तयार हुन्छ। झुस झर्न थालेपछि फल टिप्नुपर्दछ (कार्तिक-मंसिर)।	१०-१२

(ग) सुन्तलाजात फलफूल

क्र. सं.	फलफूलको नाम	जातहरू	लगाउने समय	लगाउने दूरी (मिटर)	बिरुवा संख्या प्रति रोपनी	मलखादको मात्रा प्रति फल दिने बोट (वार्षिक)				फल टिप्न तयार हुने समय	उत्पादन मे.टन प्रति हेक्टर
						प्राङ्गारिक मल (के.जी.)	डि.ए.पि. (ग्राम)	यूरिया (ग्राम)	म्यूरेट अफ पोटास (ग्राम)		
१.	**सुन्तला** (नेपाल सरकार मन्त्रीपरिषद को मिति २०८० चैत्र ३० गतेको निर्णयानुसार नेपालको राष्ट्रिय फलको रुपमा मान्यता प्रदान)	धनकुटा स्थानीय, पोखरा स्थानीय, पारिपात्ले अगौटे सुन्तला-२, किन्नो, योशिदा पोङकान, मरकट (जापानीज), ओता पोङकान, उन्सु (ओकिचुवासे, मियागाावावासे), थाई तान्जारिन	जेष्ठ-श्रावण	५ x ५	२०	५०	५४३	६५७	५००	फलको बोक्राको रङ्ग हरियोबाट पहेंलो, गेरु पहेंलो भएपछि र रसमा गुलियोपना बढेपछि भण्डारणका लागि ५०% रङ्ग चढेपछि र ताजा फलको लागि ७५% रङ्ग चढेपछि कात्तिक-मंसीरमा फल टिप्नुपर्दछ।	७५-९०
२.	**जुनार**	धनकुटा स्थानीय, नाभेल ओरेन्ज, वासिङ्गटन नाभेल, भ्यालेन्सिया लेट, योशिदा नाभेल, तारक्को न्यूसेलर	आषाढ-श्रावण	५ x ५	२०	५०	५४३	६५७	५००	फलको बोक्राको रङ्ग ८०% वा सो भन्दा बढी रङ्ग चढेपछि र रसमा गुलियोपना बढेपछि कात्तिक-मंसिरमा फल टिप्नुपर्दछ।	१०-१४
३.	**कागती**	मेक्सिकन, तेह्रथुम स्थानीय, सुन कागती-१, सुन कागती-२	जेष्ठ-श्रावण	४-५ x ४-५	२५	५०	१२५	२५०	२५०	फलको बोक्राको रङ्ग हरियोबाट पराल जस्तो पहेंलो रङ्गमा परिणत भएपछि, फलले पूर्ण आकार लिएपछि र फलको बोक्रामा चिल्लोपना आएपछि आश्विन-पौष सम्म फल टिप्नु पर्दछ।	७-८

अनुसूची-५: विभिन्न तरकारी तथा मसलाबाली बालीका खेती प्रविधि तालिका

(क) ताजा तरकारी खेती प्रविधि

क्र.सं.	बाली	प्रचलित जातहरु	बीउ, बेर्ना रोप्ने र बाली लिने समय			मलखाद (के.जी. प्रति रोपनी)				बेर्ना लगाउने दूरी (से.मी.)		बीउ/बेर्ना प्रति रोपनी (ग्राम वा संख्या)
			उच्च पहाड (१५०० मिटरभन्दा माथि)	मध्य-पहाड (७०० देखि १५०० मिटर सम्म)	तराई/बेंसी (७०० मिटरसम्म)	कम्पोष्ट	यूरिया	डि.ए.पी.	म्युरेट अफ पोटास	ड्याङ्ग × ड्याङ्ग	बोट × बोट	
१.	काउली	**अगौटे जात -** सिल्भर कप ६०, सिल्भर मुन, ह्वाईट किङ्ग, नेपा ६०, ह्वाइट कप, सर्लाही दीपाली, रमि, अन्ना कप, एन.एस ६०९, ह्वाइट फ्लस, एन.एस १०६	चैत्र-जेष्ठ (श्रावण-भाद्र)	आषाढ-श्रावण (आश्विन-कार्तिक)	श्रावण-भाद्र (आश्विन-कार्तिक)	२०००	८	९	५	४५	४५	२५०० बेर्ना (३०-४० ग्राम)
		मध्यमा जात - मिल्की वे, स्नो क्राउन, एन एस ९०, स्नो क्वीन, स्नो मिस्टिक, ह्वाइट टप, ज्यापु, स्नो बेष्ट, ह्वाइट डाएमण्ड, स्नो डोम, नेपा ह्वाइट	बैशाख-आषाढ (आषाढ-आश्विन)	भाद्र-आश्विन (मंसिर-माघ)	आश्विन-कार्तिक (मंसिर-पौष)	२०००	८	९	५	६०	४५	२००० बेर्ना (२५ ग्राम)
		पछौटे जात - डोल्पा स्नोबल, स्नो मुन, काठमाडौं स्थानीय, स्नोडुम, किबो जायन्ट, माधुरी, एन २२, स्नो मार्च, देवी १	बैशाख-जेष्ठ (भाद्र-कार्तिक)	आश्विन-कार्तिक (माघ-फाल्गुण)	कार्तिक (माघ-फाल्गुण)	२०००	८	९	५	७५	७५	१८०० बेर्ना (१० ग्राम)
२.	बन्दा	**छोटो समयमा तयार हुने जात** - कोपनहेगन मार्केट, ग्रीन कोरोनेट, टि ६२१, गोल्डेन बल, नेपा स्टार, नेपा राउण्ड, नेपा म्याजिक, नेपा ग्रीन, समर क्रस, ग्रीन च्यालेन्ज,	बैशाख-आषाढ (आषाढ-कार्तिक)	आश्विन-कार्तिक (पौष-फाल्गुण) र माघ-फाल्गुण (बैशाख-आषाढ)	आश्विन-कार्तिक (पौष-माघ)	१५००	८	९	५	४५	३०-४५	२५०० बेर्ना (४० ग्राम)

क्र. सं.	बाली	प्रचलित जातहरु	बीउ, बेर्ना रोप्ने र बाली लिने समय			मलखाद (के.जी. प्रति रोपनी)				बेर्ना लगाउने दूरी (से.मी.)		बीउ/बेर्ना प्रति रोपनी (ग्राम वा संख्या)
			उच्च पहाड (१५०० मिटरभन्दा माथि)	मध्य-पहाड (७०० देखि १५०० मिटर सम्म)	तराई/बेंसी (७०० मिटरसम्म)	कम्पोष्ट	यूरिया	डि.ए.पी.	म्युरेट अफ पोटास	ड्याङ्ग × ड्याङ्ग	बोट × बोट	
		रुबि किङ्ग, क्षितिज										
		लामो समयमा तयार हुने जात - सुपर ग्रीन, ग्रीन टप, एन.एस.आर, के.एफ ६५, एन ७६६, एन.वाइ.सि.आर, विग्सन १७१	चैत्र - बैशाख (आषाढ-कार्तिक)	पौष-माघ (चैत्र-जेष्ठ)	कार्तिक - मंसिर (माघ-फाल्गुण)	१५००	८	९	५	४५	३०-४५	२००० बेर्ना (३० ग्राम)
३.	**ब्रोकाउली**	**शाखा हाँगा आउने जात** - ग्रीन स्प्राउटिङ्ग, क्याला ब्रिज, डेसिको	वैशाख-आषाढ (आषाढ-कार्तिक)	भाद्र-कार्तिक (मंसिर-फाल्गुण)	आश्विन-कार्तिक (पौष-माघ)	१५०० - २०००	५	७	४	४५	४५	२००० बेर्ना (३० ग्राम)
		एउटै कोपी लाग्ने जात - रोमानेस्को र वर्णसंकर जातहरु	फाल्गुण-चैत्र (वैशाख-आषाढ)	आश्वि-मंसिर (माघ-चैत्र)	कार्तिक-मंसिर (माघ-फाल्गुण)	१५००	५	७	४	४५	४५	१८००-२००० बेर्ना (१० ग्राम)
४.	**गोलभेंडा**	**होचा जात (एक छिमले)** - सी.एल.११३१, रोमा, पुसा अर्ली डवार्फ, वि.एस., एन.एस. २५३५	चैत्र-बैशाख (आषाढ-कार्तिक)	फाल्गुण-चैत्र (बैशाख-आषाढ)	आश्विन-कार्तिक (मंसिर-चैत्र)	१००० - १५००	१०	५	७	७५ (दुई हारे)	७५	१५००-२००० बेर्ना (५-१० ग्राम)
		अग्लो हुने जात (बहु छिमले) - पुसा रुबि, लप्सी गेडे, एस.२०, श्रृजना, मनिषा, मनप्रेकस, डिसेरेक्स, हिमसोना, स्पेक्ट्रा एन.सि.एल.-१	चैत्र-बैशाख (आषाढ-कार्तिक)	जेष्ठ-आषाढ (श्रावण-मंसिर) प्लाष्टिक घरमा (बेमौसमी)	आश्विन-कार्तिक (मंसिर-चैत्र)	२०००	१०	५	७	७५ (दुई हारे)	५०	१५००-२००० बेर्ना (५-१० ग्राम) खाली ठाउँ भर्न समेत
५.	**भण्टा**	नुर्की, पुसा पर्पल लंग, सर्लाही ग्रीन, परवानीपुर सेलेक्सन-१, पोखरा लुर्की, अर्का केशव, अन्ना ८०६, रुनाको	ज्येष्ठ-श्रावण (श्रावण-आश्विन)	फाल्गुण-चैत्र (बैशाख-आषाढ)	आश्विन-कार्तिक (मंसिर-पौष)	१००० - १५००	६	७	५	६०	६०	१५००-२००० बेर्ना (२५-३० ग्राम) खाली ठाउँ भर्न समेत
६.	**पिरो**	पुषा ज्वाला,	चैत्र-बैशाख	फाल्गुण-चैत्र	भाद्र-आश्विन	१०००	७	७	५	५०	५०	४५००-

क्र. सं.	बाली	प्रचलित जातहरु	बीउ, बेर्ना रोप्ने र बाली लिने समय			मलखाद (के.जी. प्रति रोपनी)				बेर्ना लगाउने दूरी (से.मी.)		बीउ/बेर्ना प्रति रोपनी (ग्राम वा संख्या)
			उच्च पहाड (१५०० मिटरभन्दा माथि)	मध्य-पहाड (७०० देखि १५०० मिटर सम्म)	तराई/बेंसी (७०० मिटरसम्म)	कम्पोष्ट	यूरिया	डि.ए.पी.	म्युरेट अफ पोटास	डयाङ्ग × डयाङ्ग	बोट × बोट	
	खुर्सानी	यात्सुफुसा, सूर्यमुखी, अकबरे, एन.एस.१७०१, कर्मा७७७,नेपाहट	(श्रावण-भाद्र)	(बैशाख-आषाढ)	(मंसिर-चैत्र)	- १५००						५००० बेर्ना (३०-५० ग्राम)
७.	**भैंडे खुर्सानी**	क्यालिफोर्निया वण्डर, सागर, यलो वण्डर, एन.एस. ६३२	चैत्र-बैशाख (श्रावण-कार्तिक)	फाल्गुण-चैत्र (बैशाख-आषाढ)	भाद्र-आश्विन (मंसिर-पौष)	१००० - १५००	७	७	७	५०	५०	३५००-४००० बेर्ना (३०-५० ग्राम)
८.	**भिन्डी (राम्तोरिया)**	पार्वती, अर्का अनामिका, जया	बैशाख-जेष्ठ (श्रावण -भाद्र)	बैशाख (आषाढ-आश्विन)	माघ-फाल्गुण (चैत्र-आषाढ)	१००० - १५००	७	४	६	५०	५०	५०० ग्राम
९.	**काँक्रो**	भक्तपुर लोकल, कुश्ले, निन्जा, मालिनी, बेली, डाईनेष्टी	बैशाख-ज्येष्ठ (श्रावण-भाद्र)	फाल्गुण-चैत्र (ज्येष्ठ-भाद्र)	माघ-फाल्गुण (बैशाख-श्रावण)	१०००	५	५	४	१२०	१००	३००-४०० बेर्ना (३०-४० ग्राम)
१०	**लौका**	पी.एस.पी.एल., अनमोल, काबेरी, एन एस ४२१, एन एस ४४३	बैशाख-ज्येष्ठ (आषाढ-भाद्र)	फाल्गुण-चैत्र (बैशाख-कार्तिक)	माघ-चैत्र (चैत्र-कार्तिक)	१५००	५	८	३	२००	२००	१२५ बेर्ना (१०० ग्राम)
११	**घिरौंला**	पुसा चिल्लो, कान्तिपुरे, न्यू नारायणी	बैशाख-ज्येष्ठ (भाद्र-आश्विन)	फाल्गुण-चैत्र (आषाढ-आश्विन)	माघ-फाल्गुण (बैशाख-भाद्र)	१०००	४	२	२	२००	२००	१०० बेर्ना (५० ग्राम)
१२	**फर्सी**	सोनार ०२२, स्थानिय जात-जाँते, मादले	बैशाख-ज्येष्ठ (भाद्र-आश्विन)	फाल्गुण-चैत्र (आषाढ-आश्विन)	माघ-फाल्गुण (बैशाख-भाद्र)	१५००	९	७	५	२००	२००	१२५ बेर्ना (१०० ग्राम)
१३	**जुकिनी (स्क्वास फर्सी)**	असारे स्क्वास, ग्रे जुकिनी, सोन्डो भि	-	फाल्गुण-चैत्र (बैशाख-ज्येष्ठ)	माघ-चैत्र (चैत्र-कार्तिक)	१५००	९	७	५	१००	१००	५०० बेर्ना (१५० ग्राम)
१४	**करेला**	हरियो करेला, एन.एस. ४५४, पाली, सि.जी.०१, सि.जी.०२	बैशाख-ज्येष्ठ (श्रावण-भाद्र)	फाल्गुण-बैशाख (ज्येष्ठ-श्रावण)	माघ-बैशाख (बैशाख-श्रावण)	१०००	८	९	३	२००	१००	२५० बेर्ना (२५० ग्राम)
१५	**मूला**	**अगौटे जात -** चालिस दिने, चेतकी, होमलुङ्ग	चैत्र - ज्येष्ठ (बैशाख-आषाढ)	आषाढ-श्रावण (श्रावण-आश्विन)	भाद्र-आश्विन (आश्विन-कार्तिक)	१००० - १५००	६	८	३	३०	१५	२५०-३०० ग्राम
		मध्यमा जात -	बैशाख-श्रावण	भाद्र-आश्विन	आश्विन-	१०००	६	८	३	२०-	१५	२५०-३००

क्र. सं.	बाली	प्रचलित जातहरु	बीउ, बेर्ना रोप्ने र बाली लिने समय			मलखाद (के.जी. प्रति रोपनी)				बेर्ना लगाउने दूरी (से.मी.)		बीउ/बेर्ना प्रति रोपनी (ग्राम वा संख्या)
			उच्च पहाड (१५०० मिटरभन्दा माथि)	मध्य-पहाड (७०० देखि १५०० मिटर सम्म)	तराई/बेंसी (७०० मिटरसम्म)	कम्पोष्ट	यूरिया	डि.ए.पी.	म्युरेट अफ पोटास	ड्याङ्ग × ड्याङ्ग	बोट × बोट	
		मिनो अर्ली, प्यूठाने रातो, हाईट नेक	(आषाढ-आश्विन)	(कार्तिक-माघ)	कार्तिक (मंसिर-पौष)	-१५००				२५		ग्राम
		पछौटे जात - तोकिनासी	माघ-फाल्गुण (बैशाख-जेष्ठ)	पौष-माघ (चैत्र-जेष्ठ)	कार्तिक-मंसिर (पौष-फाल्गुण)	१००० - १५००	६	८	३	२०-२५	१५	२५०-३०० ग्राम
१६	**गाजर**	न्यू कुरोडा, नान्टिस फोर्टे, नेपा ड्रिम, कुरोदा मार्क	बैशाख-ज्येष्ठ (आषाढ - आश्विन)	भाद्र-मंसिर (मंसिर-फाल्गुण)	आश्विन-कार्तिक (मंसिर-माघ)	१०००	४	८	३	३०	५	१५०-२०० ग्राम
१७	**सलगम**	पर्पल टप, काठमाण्डौ रातो, फुयुनोसा F1	बैशाख-ज्येष्ठ (आषाढ - आश्विन)	आश्विन - कार्तिक (मंसिर-माघ)	आश्विन-कार्तिक (मंसिर-माघ)	१०००	४	४	२	३०	१०	१०० ग्राम
१८	**चुकन्दर**	मधुर, डेट्रोएट डार्क रेड, क्रिमसन ग्लोभ	बैशाख-ज्येष्ठ (आषाढ - आश्विन)	आश्विन - कार्तिक (मंसिर-माघ)	आश्विन-कार्तिक (मंसिर-माघ)	१०००	५	६	४	३०	१०	३०० ग्राम
१९	**सिमी**	**लहरा जाने, थाँक्रा दिनुपर्ने** - त्रिशुली घ्यू सिमी, चौमासे, मन्दिर, एल बि ३७, एल बि ३९	चैत्र-ज्येष्ठ (आषाढ-आश्विन)	श्रावण-भाद्र (आश्विन-मंसिर) र माघ-बैशाख (चैत्र-आषाढ)	भाद्र-आश्विन (कार्तिक-माघ) र पौष-माघ (फाल्गुण-बैशाख)	१०००	-	४	३	१००	२०	१.५-२ के.जी.
		लहरा नजाने, थाँक्रा दिन नपर्ने- झाङ्गे सिमी -१, एस-९ (राजमा)	चैत्र-ज्येष्ठ (आषाढ-आश्विन)	श्रावण-भाद्र (आश्विन-मंसिर) र माघ-बैशाख (चैत्र-आषाढ)	भाद्र-आश्विन (कार्तिक-माघ) र पौष-माघ (फाल्गुण-बैशाख)	१०००	-	४	३	४५	३०	३-४ के.जी.
२०	**तनेबोडी**	खुमल तने, सर्लाही तने, कर्मा स्टिकलेस, चाईनिज, मिटरलङ्ग	चैत्र-जेष्ठ (आषाढ-आश्विन)	फाल्गुण-बैशाख (बैशाख-आषाढ) र आषाढ-श्रावण (आश्विन-कार्तिक)	आश्विन-कार्तिक (मंसिर-माघ) र पौष-माघ (फाल्गुण-बैशाख)	१०००	-	४	३	१००	२०-२५	२-३ के.जी.
२१	**केराउ**	**होचो र नझाङ्गिने जात**- आर्केल, आजाद	फाल्गुण-चैत्र (बैशाख-जेष्ठ)	कार्तिक-मंसिर (फाल्गुण-	आश्विन-कार्तिक (मंसिर-माघ)	१०००	-	४	३	५०	२०	६-७ के.जी.

क्र. सं.	बाली	प्रचलित जातहरु	बीउ, बेर्ना रोप्ने र बाली लिने समय			मलखाद (के.जी. प्रति रोपनी)				बेर्ना लगाउने दूरी (से.मी.)		बीउ/बेर्ना प्रति रोपनी (ग्राम वा संख्या)
			उच्च पहाड (१५०० मिटरभन्दा माथि)	मध्य-पहाड (७०० देखि १५०० मिटर सम्म)	तराई/बेंसी (७०० मिटरसम्म)	कम्पोष्ट	यूरिया	डि.ए.पी.	म्युरेट अफ पोटास	ड्याङ्ग × ड्याङ्ग	बोट × बोट	
				चैत्र)								
		अग्लो र झाङ्गिने जात- सिक्किमे, न्यू लाईन पर्फेक्शन	फाल्गुण-चैत्र (बैशाख-जेष्ठ)	कार्तिक-मंसिर (फाल्गुण-चैत्र)	आश्विन-कार्तिक (मंसिर-माघ)	१०००	-	४	३	७५	२५	३-४ के.जी.
२२	**रायोसाग**	खुमल चौडापात, मार्फा चौडापात, खुमल रातोपात, तांखुवा रायो	फाल्गुण-बैशाख (बैशाख-कार्तिक)	भाद्र-कार्तिक (कार्तिक-फाल्गुण)	आश्विन-कार्तिक (कार्तिक-फाल्गुण)	१५०० - २०००	३	६	४	५०	२५	३५०० बेर्ना (३० ग्राम)
२३	**पालुङ्गो**	स्थानीय पालुङ्गो (पाटने पालुङ्गो), हरि पाते, जापनिज पालुङ्गो, अल ग्रीन	फाल्गुण-बैशाख (चैत्र-जेष्ठ)	भाद्र-माघ (आश्विन-फाल्गुण)	आश्विन-मंसिर (कार्तिक-पौष)	१०००	३	६	४	२०	३-५	१ के.जी. (सोझै बीउ रोप्ने)
२४	**चम्सुर**	ठिमी चम्सुर	फाल्गुण-बैशाख (चैत्र-जेष्ठ)	भाद्र-माघ (आश्विन-फाल्गुण)	आश्विन-मंसिर (कार्तिक-पौष)	१०००	३	६	४	१०	३	५०० ग्राम (सोझै बीउ रोप्ने)
२५	**जिरीको साग**	ग्रीन स्पान, ग्रीन वेभ, न्यू रेड फायर	फाल्गुण-बैशाख (जेष्ठ-भाद्र)	भाद्र-माघ (कार्तिक-बैशाख)	आश्विन-कार्तिक (कार्तिक-माघ)	१५००	४	५	३	५०	२५	३०-४० ग्राम
२६	**प्याज**	रेड क्रियोल, एग्री फाउन्ड डार्क रेड, नासिक-५३, नासिक रेड	बैशाख-जेष्ठ (श्रावण-भाद्र)	मंसिर-माघ (जेष्ठ)	पौष-माघ (बैशाख-जेष्ठ)	१०००	५	७	४	२०	१०	५०० ग्राम

नोटः- (१) कोष्ठ भित्रको बाली लिने महिना हो।

(२) यी बालीहरुमा पञ्जिकृत गरिएका नयाँ नयाँ जातहरु बजारमा आईरहन्छन्। यसबारे कृषकले प्राविधिकसंग जानकारी लिने वा बीउ विजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र, हरिहरभवन, ललितपुरको वेवसाइट sqcc.gov.np मा हेरी जात छनौट र प्रयोग गर्ने गर्नु पर्दछ।

(ख) आलुबाली खेती प्रविधि

क.सं.	जात	रोप्ने समय/सिफारिस क्षेत्र			मलखाद के.जी./रोपनी				बीउ दर के.जी. प्रति रोपनी	लगाउने दूरी (से.मी.)	बाली तयार हुन लाग्ने दिन	उत्पादन मे.टन प्रति रोपनी
		उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई, भित्रि मधेस, बेंसी र खोंच	कम्पोष्ट मल	डि.ए.पि.	यूरिया	म्यूरेट अफ पोटास				
१.	कुफिज्योति	आषाढ-श्रावण (कम पानी पर्ने क्षेत्र)	माघ-चैत्र (वर्षे) आश्विन-कार्तिक (हिउँदे)	-	१५००	११	७	५	७५-१००	७० x २५	१००-१२०	१-१.२५
२.	कुफ्रिसिन्दूरी	-	कार्तिक-पौष	आश्विन-मंसिर	१५००	११	७	५	७५-१००	७० x २५	११०-१३०	१.२५-१.५०
३.	डिजिरे	माघ-फाल्गुण (वर्षे बाली)	भाद्र-असोज	आश्विन-कार्तिक	१५००	११	७	५	७५-१००	७० x २५	७०-९०	०.७५-१.०
४.	जनकदेव	आषाढ-श्रावण	जेष्ठ-आषाढ	आश्विन-कार्तिक	१५००	११	७	५	७५-१००	७० x २५	१००-१२०	१.२५-१.५०
५.	खुमलसेतो-१	फाल्गुण-चैत्र आश्विन-कार्तिक	जेष्ठ-आषाढ आश्विन-कार्तिक	-	१५००	११	७	५	७५-१००	७० x २५	१००-१२०	१.२५-१.५०
६.	खुमलरातो-२	-	-	आश्विन-मंसिर	१५००	११	७	५	७५-१००	७० x २५	१००-१२०	१.२५-१५०
७.	खुमललक्ष्मी	आषाढ-श्रावण फाल्गुण-चैत्र	जेष्ठ-आषाढ पौष-माघ	आश्विन-मंसिर	१५००	११	७	५	७५-१००	७० x २५	१००-१२०	१-१.२५
८.	आई.पी.वाई.-८	-	-	आश्विन-मंसिर	१५००	११	७	५	७५-१००	७० x २५	१००-१२०	१.२५-१.५०
९.	खुमल उज्वल	फाल्गुण-चैत्र	पौष-माघ	-	१५००	११	७	५	७५-१००	७० x २५	१००-१२०	१-१.२५
१०.	खुमल उपहार	-	पौष-माघ	आश्विन-मंसिर	१५००	११	७	५	७५-१००	७० x २५	१००-१२०	१-१.२५
११.	खुमल विकास	फाल्गुण-चैत्र	पौष-माघ	-	१५००	११	७	५	७५-१००	७० x २५	१००-११०	१-१.२५
१२.	कार्डिनल	-	पौष-माघ	आश्विन-मंसिर	१५००	११	७	५	७५-१००	७० x २५	१००-१२०	१-१.२५
१३.	रोजिटा	फाल्गुण-चैत्र	-	-	१५००	११	७	५	७५-१००	७० x २५	११०-१२०	१.२५-१.५०
१४.	एम एस ४२.३	-	पौष-माघ	आश्विन-मंसिर	१५००	११	७	५	७५-१००	७० x २५	११०-१२०	१.२५-१.५०

(ग) कन्दमूल तरकारी खेती प्रविधि

क. सं.	बाली	जात	रोप्ने समय	मलखादको मात्रा				रोप्ने दूरी		बीउको मात्रा (के.जी. प्रति रोपनी)	बाली तयार हुने अवधि	उत्पादन (के.जी. प्रति रोपनी)
				कम्पोष्ट (मे.टन प्रति रोपनी)	नाइट्रोजन (के.जी. प्रति रोपनी)	फस्फोरस (के.जी. प्रति रोपनी)	पोटास (के.जी. प्रति रोपनी)	बोट देखि बोट	लाईन देखि लाईन			

क्र. सं.	बाली	जात	रोप्ने समय	मलखादको मात्रा				रोप्ने दूरी		बीउको मात्रा (के.जी. प्रति रोपनी)	बाली तयार हुने अवधि	उत्पादन (के.जी. प्रति रोपनी)
				कम्पोष्ट (मे.टन प्रति रोपनी)	नाइट्रोजन (के.जी. प्रति रोपनी)	फस्फोरस (के.जी. प्रति रोपनी)	पोटास (के.जी. प्रति रोपनी)	बोट देखि बोट	लाईन देखि लाईन			
१.	तरुल (Greater Yam)	सर्लाही रातो, सर्लाही सेतो, पाङ्नाङ्ग पहेलो, पाङ्नाङ्ग सेतो, जाँते (हात्तिपाइले), हात्तिदारे, पताले, वन पाङ्गदाङ्ग, वन तरुल	फाल्गुण-बैशाख	१-२	४	३	४	१ मिटर	१ मिटर	५०-२५० के.जी. (१०० ग्राम देखि ५०० ग्रामको सेट रोप्दा)	७-९ महिना	७५०-२०००
२.	सिमल तरुल (Cassava /Tapioca)	स्थानिय रातो, स्थानिय सेतो	फाल्गुण-चैत्र	१-२	५	५	६	७५ से.मि.	७५ से.मि.	१०००-२००० टुक्रा (२५-३० से.मि. लामो टुक्रा)	७-९ महिना	९००-२०००
३.	पिडालु (Taro/ Cocoyam)	पन्चमुखी, सातमुखे, बर्मेली, हात्तिपाउ, खजुरे, लाहुरे, दुधे	फाल्गुण-चैत्र	०.६-१	५	२.५	५	४५ से.मि.	६० से.मि.	५०-१२५ के.जी. (२५ ग्राम देखि १००ग्रामको सेट)	६-७ महिना	७५०-२०००
४.	शकरकन्द (Sweet Potato)	रातो स्थानिय, सेतो स्थानिय, खैरो स्थानिय, रातो जापनिज	आषाढ-श्रावण	०.५-१.५	४	२.५	४	२५ से.मि.	६० से.मि.	बीउकन्द ५ के.जी. लहरा टुक्रा ४००० (२०-३० से.मि. लामो)	४-५ महिना	५००-२०००
५.	ओल (Elephant Foot Yam)	गजेन्द्र, स्थानिय	फाल्गुण-चैत्र	१-१.५	४	३	५	९० से.मि.	९० से.मि.	१००-५०० के.जी. (१०० ग्राम देखि ५०० ग्रामको सेट रोप्दा)	७-९ महिना	१५००-२०००

(घ) मसला बाली खेती प्रविधि

क्र.सं.	बाली	जात	लगाउने समय			मलखाद				लगाउने दूरी		बेर्ना/बीउ मात्रा प्रति रोपनी	बाली तयार हुन लाग्ने अवधि	उत्पादन (के.जी. प्रति रोपनी)
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई	कम्पोष्ट (के.जी. प्रति रोपनी)	यूरिया (के.जी. प्रति रोपनी)	डि.ए.पि. (के.जी. प्रति रोपनी)	म्यूरेट अफ पोटास (के.जी. प्रति रोपनी)	बोट देखि बोट	लाइन देखि लाईन			
१.	अलैंची	रामसाई, गोलसाई, डम्बरसाई, भर्लाङ्गे, जिर्मले	जेष्ठ-श्रावण	जेष्ठ-श्रावण	-	२०००-२५००	५	३	३	१.२-१.५ मिटर	१.२-१.५ मिटर	६६७-१०४१ बेर्ना (३ बेर्ना प्रति खाडल)	तीन वर्ष	३०-४० (सुख्खा)
२.	अदुवा	कपुरकोट अदुवा-१ कपुरकोट अदुवा-२	-	फाल्गुण-चैत्र	बैशाख-जेष्ठ	२०००	६	५	४	३० से.मि.	३० से.मि.	२२५-३०० के.जी.	७-९ महिना	१२००-१५००
३.	बेसार	कपुरकोट हलेदो-१ कपुरकोट हलेदो-२	-	फाल्गुण-चैत्र	बैशाख-जेष्ठ	१०००-१५००	२	३	५	३० से.मि.	२५ से.मि.	१५०-१७५ के.जी.	८-१० महिना	१०००-१५००

क्र.सं.	बाली	जात	लगाउने समय			मलखाद				लगाउने दूरी		बेर्ना/बीउ मात्रा प्रति रोपनी	बाली तयार हुन लाग्ने अवधि	उत्पादन (के.जी. प्रति रोपनी)
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई	कम्पोष्ट (के.जी. प्रति रोपनी)	यूरिया (के.जी. प्रति रोपनी)	डि.ए.पि. (के.जी. प्रति रोपनी)	म्यूरेट अफ पोटास (के.जी. प्रति रोपनी)	बोट देखि बोट	लाइन देखि लाईन			
४.	लसुन	राजीकोट लसुन-१, राजीकोट लसुन-२, स्थानीय लसुन (काठमाण्डौ स्थानीय, मार्फा स्थानीय, गोदामचौर स्थानिय, नेपाली लसुन)	चैत्र-बैशाख	आश्विन-कार्तिक	कार्तिक-मंसिर	१५००-२०००	५	२.५	३	१५ से.मि.	१० से.मि.	२५-३० के.जी.	४-६ महिना	६००-१२००
		चाइनिज (भोटे) लसुन	चैत्र-बैशाख	आश्विन-कार्तिक	-	८०-९०	७	७	३.५	२५ से.मि.	२५ से.मि.	५० के.जी.	९-१० महिना	१०००-१५००

अनुसूची-६ः फलफूल तथा तरकारी खेती वार्षिक कार्य-तालिका

क्र.सं.	महिना	गर्नुपर्ने कृषि कर्महरु
१.	बैशाख	१) वर्षे फलफूल बगैंचा स्थापनाका लागि रेखाङ्कन, खाडल तयारी गरी मल र माथिल्लो सतहको माटो मिसाई पुर्ने। २) मेवाको बीउ संकलन गरी नर्सरी जमाउने। ३) लिचि फलको कीरा र आँपको माइट नियन्त्रण गर्न विषादि छर्ने। ४) नर्सरी तथा बगैचामा सिंचाई गर्ने। ५) कलमी बिरुवामा आएको चोर हाँगा (सकर्स) र फूलहरु हटाउने। ६) कलमी बिरुवाको प्लास्टिक प्वाल पार्ने र फुकाउने।
२.	जेष्ठ	१) नर्सरी गोडमेल गरी टपड्रेसिङ्ग गर्ने। २) फलफूल बगैंचाका बोटबाट अनावश्यक सकरहरु हटाउने। ३) वर्षे फलफूलका बोटहरमा ढुसीनाशक विषादि छर्ने। ४) जुनार, सुन्तला फलफूलका बोटको फेद कुहिने रोग नियन्त्रण गर्न बोर्डोपेष्ट दल्ने। ५) भूईंकटहर बगैचा सरसफाई गर्ने। ६) नर्सरी तथा बगैंचामा विषादि छर्ने।
३.	आषाढ	१) वर्षे फलफूल बिरुवा तयार गरी खाडलमा सार्ने, बगैंचा सरसफाई गर्ने र पानी निकासको व्यवस्था मिलाउने। २) नर्सरीको लागी जग्गा तयारी गर्ने। ३) नर्सरी तथा बगैचामा गोडमेल गर्ने। ४) उच्च पहाडी भेगमा आलुको बीउ छनौट गर्ने। ५) वर्षे गोलभेडा खेती गरिने ठाउँमा गोलभेडाको बेर्ना सार्ने। ६) महिनाको अन्त्य तिर अगौटे काउलीको बीउ अग्लो ब्याडमा पातलो हुने गरी राख्ने।

क्र.सं.	महिना	गर्नुपर्ने कृषि कर्महरु
४.	श्रावण	१) फलफूल बगैंचामा पानीको निकासको राम्रो प्रबन्ध गर्ने। २) सुन्तला जातको फलफूलमा पात खाने कीरा र पतेरो नियन्त्रण गर्न सिफारिस भएको विषादी छर्ने। ३) सुन्तलाको बोटका हाँगा रोगले कुहिएको भए कुहिएको बोक्रा हटाई बोर्डो पेष्ट दल्ने/लगाउने। ४) आँप, लिचि लगायतका फलफूलहरुमा फल टिपिसकेपछि राम्ररी पाकेको गोठेमल प्रति बोट १-२ डोकोका दरले बोट वरिपरि खाल्टो खनेर माटोमा मिसाउने। ५) बेसी र खोंचमा ड्याङ्ग पारी अगौटे जातको काउलीका बेर्ना सार्ने। ६) वर्षे फलफूल बगैंचामा गोडमेल र सरसफाइ गर्ने।
५.	भाद्र	१) डम्बरसाई जातको अलैंची टिप्ने। २) तल्लो पहाडी भेगमा बेमौसमी प्याजको गाना उत्पादन गर्न प्याजको सेट रोप्ने। ३) मूला, रायो जस्ता तरकारीको बीउ छर्ने। ४) हिउँदे फलफूलहरुमा फल टिपिसकेपछि राम्ररी पाकेको गोठेमल प्रति बोट १-२ डोकोका दरले बोटको वरिपरि खनेर माटोमा राखी छोप्ने।
६.	आश्विन	१) काउली, ग्यााँठगोबी, मूला, सलगम, रायो, पालुङ्गो, केराउ, चम्सुर, लसुन आदि लगाउने। २) कुफ्रिज्योती, डेजिरे, कार्डिनल जातका आलु लगाउने। ३) सुन्तलाजात फलफूलमा लाग्ने औंसा कीरा नियन्त्रणका लागि फेरोमेन ट्र्यापको प्रयोग गर्ने। ४) सुन्तलाजात फलफूल बोटमा आएका चोर हाँगा, सुकेका हाँगा, फेद र जरा कुहिएका बोट भएमा काटेर फाली बोर्डोपेष्ट लगाउने/दल्ने। ५) रामसाई, गोलसाई जातका अलैंची टिप्ने। ६) वर्षे फलफूलहरुमा गोडमेल र मलजल गरी छापो दिने।
७.	कार्तिक	१) हिउँदे फलफूलको नयाँ बगैंचा स्थापना गर्नका लागि रेखाङ्कन गर्ने, खाडल खन्ने र सतहको माटो र मल मिसाई पुर्ने। २) उच्च पहाडमा तुषारोले नर्सरीका कलिला बेर्नाहरु मर्न सक्ने हुँदा नर्सरीमा प्लाष्टिकको छहारी दिने। ३) नर्सरी र बगैचा हेरचाह गर्ने। ४) मेकाडेमियानटको फल छोडाउने, सुकाउने।
८.	मंसिर	१) बजारको अवस्था हेरी सुन्तलाजातका फलफूल टिप्ने र समुचित ढङ्गले ग्रेडिङ्ग एवं भण्डारण गर्ने। २) प्लाष्टिक टनेल भित्र बेमौसमी तरकारी, भेंडेखुर्सानी, काँक्रो आदि लगाउने। ३) नर्सरी तथा बगैचामा सिंचाई तथा रेखदेख गर्ने।
९.	पौष	१) हिउदे आलुलाई उकेरा दिई सिंचाई गर्ने। २) तल्लो पहाडी भेग र तराईमा प्याज रोप्ने।

क्र.सं.	महिना	गर्नुपर्ने कृषि कर्महरु
		३) आलु, गोलभेंडालाई डढुवा रोगबाट बचाउन सिफारिस गरिएको विषादि छर्ने। ४) हिउँदे फलफूलमा काटछाँट गर्ने। ५) काउली, बन्दा वर्गको तरकारी लगाउँदा माटोमा बोरेक्स नमिसाएको भए २ ग्राम बोरेक्स प्रति लिटर पानीमा मिसाई स्प्रे गर्ने। ६) बेमौसमी तरकारी काँक्रो, फर्सी, लौका उत्पादन गर्नका लागि प्लाष्टिक टनेलमा बेर्ना जमाउने। ७) सुन्तला र जुनारमा कलमी गर्ने। ८) नर्सरी तथा बगैचामा सिंचाई तथा रेखदेख गर्ने।
१०.	माघ	१) फलफूलमा काटछाँट गर्ने, मलखाद दिने, सिंचाई गर्ने र फेदमा छापो राख्ने। २) बोट काटछाँट गरेको, घाउ भएको, चोट लागेको भागमा बोर्डोपेष्ट लगाउने। ३) आलु र ताजा तरकारीको बजार व्यवस्थापनमा ध्यान दिने। ४) लगाइएको आलु खन्ने, भित्र्याउने। ५) अलि गर्मी हुने ठाउँमा रामतोरिया, घिरौंला, करेला लगाउने, बेसी खोंचमा सिमी, बोडी, गोलभेंडा, खुर्सानी, र मध्य-पहाडमा काउली, बन्दा, ब्रोकाउली, पालुङ्गो, सिमी, बोडी, गोलभेंडा, खुर्सानी लगाउने। ६) भित्रिबाली पिंडालु खन्ने, बिक्री वितरण एवं बीउ संचित गर्ने।
११.	फाल्गुण	१) केराको तरबार पाते सकर बिरुवा छनौट गरी रोप्ने। २) सुन्तला, केरा र अन्य फलफूलको बोटमा मल राखी सिंचाई गर्ने र छापो राख्ने। ३) फलफूल बोटबिरुवामा रोगकीरा नियन्त्रण गर्न सिफारिश गरेको विषादि छर्ने। ४) लहरे तरकारी बाली, रामतोरिया, सिमी, बोडी, लगाउने। ५) उच्च पहाडमा आलु बाली लगाउने। ६) भित्री बाली अदुवा, बेसार निकाल्ने।
१२.	चैत्र	१) फर्सी परिवारका तरकारीहरु, गोलभेंडा, भण्टा, खुर्सानी, भेंडेखुर्सानी, आदि तरकारीको बेर्ना सार्ने। २) फलफूल बगैंचामा गोडमेल तथा सिंचाई गर्ने र छापो (मल्चिङ्ग) हाल्ने। ३) आरुमा लाग्ने पात खुम्चिने रोगबाट बचाउन फूल फुल्नु अगावै वा फूल झरिसकेपछि ढुसीनाशक विषादिले उपचार गर्ने। ४) वर्षे आलुलाई गोडमेल गरी उकेरा दिने र तरकारी बालीमा रोगकीरा नियन्त्रण गर्ने तर्फ ध्यान दिने। ५) पहाडको तल्लो र मध्य भेगमा केराको बिरुवा रोप्ने। ६) जग्गा तयार गरी भित्री बाली अदुवा, बेसार, पिंडालु लगाउने।

अनुसूची-७ः प्रमुख फलफूल बालीका जात, सिफारिश क्षेत्र तथा बिरुवा पाइने श्रोतकेन्द्रहरु

(क) वर्षे फलफूल

क्र.सं.	फलफूल बाली	जात	सिफारिस क्षेत्र	श्रोत केन्द्र
१.	**आँप**	अगौटे - बम्बई ग्रीन, बम्बई एलो, गोपालभोग, सुकतारा, गुलाबखास मध्य - दशहरी, मालदह, मल्लिका पछौटे - चौसा, कलकत्तिया, सीपिया, अबेहायद, आम्रपाली	समुद्र सतहबाट ६०० मिटरसम्मको उचाई भएका क्षेत्रहरु, मध्य-पहाडका बेंसीहरु	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, तरहरा, सुनसरी • उष्ण प्रदेशीय बागवानी केन्द्र, नवलपुर, सर्लाही • बागवानी विकास केन्द्र, त्रिशुली, नुवाकोट • बागवानी केन्द्र, जनकपुर, धनुषा
२.	**लिची**	अगौटे - देशी, अर्लि सिडलेस, मुजफ्फरपुर मध्य - शाही, पूर्वी, चाइना, रोज सेन्टेड पछौटे - कसवा, लेट सिडलेस, कलकत्तिया	समुद्र सतहबाट ८०० मिटरसम्मको उचाई भएका क्षेत्रहरु, मध्य-पहाडका बेंसीहरु	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, तरहरा, सुनसरी • उष्ण प्रदेशीय बागवानी केन्द्र, नवलपुर, सर्लाही • बागवानी विकास केन्द्र, त्रिशुली, नुवाकोट • बागवानी केन्द्र, जनकपुर, धनुषा • बागवानी विकास केन्द्र, सिन्धुली
३.	**केरा**	वसराई ड्वार्फ, हरिछाल, रोबष्टा, विलियम हाइब्रिड, मालभोग, ग्राण्ड नाइन (जि.-९), चिनियाचम्पा, स्थानीय, मुङ्ग्रे, ढुस्रे	समुद्र सतहबाट ८०० मिटरसम्मको उचाई भएका क्षेत्रहरु, मध्य-पहाडका बेंसीहरु	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, तरहरा, सुनसरी • उष्ण प्रदेशीय बागवानी केन्द्र, नवलपुर, सर्लाही • बागवानी केन्द्र, जनकपुर, धनुषा • बागवानी विकास केन्द्र, त्रिशुली, नुवाकोट • ग्रीन सोसाइटी, श्रीपुर, बीरगन्ज, पर्सा
४.	**भूइँकटहर**	जायन्ट क्यु, क्वीन, मोरिसस	समुद्र सतहबाट ११०० मिटरसम्मको उचाई भएका क्षेत्रहरु	• बागवानी विकास केन्द्र, सिन्धुली • बागवानी विकास केन्द्र, त्रिशुली, नुवाकोट
५.	**मेवा**	वाशिङ्गटन, हनिड्यु, कोयम्बटुर, सिंगापुर पिंक, रांची ड्वार्फ, पौष डेलिसियस, सोलो, हाइब्रिड जातहरु - रेड लेडी, रोयल लेडी, गोल्डेन लेडी, रेड बेबी	समुद्र सतहबाट ९०० मिटरसम्मको उचाई भएका क्षेत्रहरु	• बागवानी केन्द्र, जनकपुर, धनुषा • बागवानी विकास केन्द्र, त्रिशुली, नुवाकोट • उष्ण प्रदेशीय बागवानी केन्द्र, नवलपुर, सर्लाही

क्र.सं.	फलफूल बाली	जात	सिफारिस क्षेत्र	श्रोत केन्द्र
				• रितेश फलफूल नर्सरी, रौतहट • ग्रीन सोसाइटी, श्रीपुर, बीरगन्ज, पर्सा • किसान एग्रो मार्ट, बानेश्वर, काठमाण्डौ • पथरी कृषि फर्म, मोरङ्ग
६.	**अम्बा**	लखनउ-४९, इलाहाबाद सफेदा, रेडफ्लेस, सिडलेस, चितिदार, के.जि.-१ र स्थानीय जात	समुद्र सतहबाट १५०० मिटरसम्मको उचाई भएका क्षेत्रहरु, उष्ण देखि उपोष्ण प्रदेशसम्म	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, तरहरा, सुनसरी • उष्ण प्रदेशीय बागवानी केन्द्र, नवलपुर, सर्लाही • रितेश फलफूल नर्सरी, रौतहट
७.	**रुखकटहर**	रुद्राक्षी, सिंगापुर, करुबाराका, पेनीवाराका, स्थानीय	समुद्र सतहबाट १२०० मिटरसम्मको उचाई भएका क्षेत्रहरु	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, तरहरा, सुनसरी • उष्ण प्रदेशीय बागवानी केन्द्र, नवलपुर, सर्लाही • बागवानी विकास केन्द्र, सिन्धुली • बागवानी केन्द्र, जनकपुर, धनुषा • बागवानी विकास केन्द्र, त्रिशुली, नुवाकोट
८.	**एभोकाडो (घ्यू फल)**	फुर्ट, इटिन्जर, रिड, ह्यास, टोपाटोपा	समुद्र सतहबाट ८००-१६०० मिटरसम्मको उचाई भएका क्षेत्रहरु	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखीबास, धनकुटा • बागवानी विकास केन्द्र, त्रिशुली, नुवाकोट • समशितोष्ण बागवानी केन्द्र, कीर्तिपुर • उष्ण प्रदेशीय बागवानी केन्द्र, नवलपुर, सर्लाही • रितेश फलफूल नर्सरी, रौतहट • नेचर फ्लाई नर्सरी, काठमाण्डौ
९.	**मेकाडेमियानट**	केउहाउ, काकी, इकैका, किउ, मालेपाटन मेकाडेमिया	समुद्र सतहबाट १३०० मिटर उचाईसम्मका तराई र मध्य-पहाडी क्षेत्रहरु	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, मालेपाटन, पोखरा • बागवानी विकास केन्द्र, त्रिशुली, नुवाकोट • बागवानी विकास केन्द्र, सिन्धुली

(ख) हिउँदे फलफूल

क्र.सं.	फलफूल बाली	जात	सिफारिस क्षेत्र	श्रोत केन्द्र
१.	**नास्पाती**	यूरोपियन जातहरु (बढी चिसो चाहिने) - वार्टलेट, अन्जु, व्यूरे हार्डी, कन्फरेन्स। एशियन जातहरु (कम चिसो चाहिने) - फर्पिङ्ग (स्थानीय), होसुई, कोसुई, चोजुरो, सिन्को (जापानिज)	समुद्र सतहबाट १२००-२२०० मिटरसम्मको उचाई भएका क्षेत्रहरु, यूरोपियन जातलाई उच्च पहाडी भेगमा र एसियन जातलाई मध्य-पहाड र बेंसीहरुमा	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखीबास, धनकुटा • समशितोष्ण बागवानी केन्द्र, कीर्तिपुर, काठमाण्डौ • पुष्प विकास केन्द्र, गोदावरी, ललितपुर • बागवानी विकास केन्द्र, दामन, मकवानपुर
२.	**ओखर**	थिनसेल, हार्टले, आशले, पायने, फ्रान्क्वेट, च्यान्डलर, फेरनर, फरनेट	समुद्र सतहबाट १२००-२२०० मिटरसम्मको उचाई भएका क्षेत्रहरु	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखीबास, धनकुटा • कृषि अनुसन्धान केन्द्र, राजीकोट, जुम्ला • बागवानी विकास केन्द्र, दामन, मकवानपुर • शितोष्ण बागवानी केन्द्र, मार्फा, मुस्ताङ्ग • सुख्खा फलफूल विकास केन्द्र, सतबाँझ, बैतडी
३.	**आरु**	अगौटे जात- ओरायन, स्प्रिङ्गटाइम, आर्मगोल्ड। मध्य मौसमी जात- रेड हेभेन, टेक्सास, एलो फ्लोरिडासन। पछौटे जात- पेरीग्रीन, अल्वर्टा, जुलाई अल्वर्टा	समुद्र सतहबाट १०००-२५०० मिटरसम्मको उचाई भएका क्षेत्रहरु	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखीबास, धनकुटा • समशितोष्ण बागवानी केन्द्र, कीर्तिपुर, काठमाण्डौ • बागवानी विकास केन्द्र, दामन, मकवानपुर • पुष्प विकास केन्द्र, गोदावरी, ललितपुर
४.	**आरुबखडा**	अगौटे जात- ग्रीनगेज, मैथिली, फर्मोसा। मध्य मौसमी जात- मेरीपोसा, व्युटी। पछौटे जात- सन्तारोजा	समुद्र सतहबाट १०००-२५०० मिटरसम्मको उचाई भएका क्षेत्रहरु	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखीबास, धनकुटा • समशितोष्ण बागवानी केन्द्र, कीर्तिपुर, काठमाण्डौ • बागवानी विकास केन्द्र, दामन, मकवानपुर
५.	**हलुवावेद**	फुयू, जिरो (टर्रो नहुने जात), जेन्जीमारो (परसेचनका लागि उपयुक्त जात)	समुद्र सतहबाट १०००-२००० मिटरसम्मको उचाई भएका क्षेत्रहरु	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखीबास, धनकुटा • बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, मालेपाटन, पोखरा

क्र.सं.	फलफूल बाली	जात	सिफारिस क्षेत्र	श्रोत केन्द्र
				• समशितोष्ण बागवानी केन्द्र, कीर्तिपुर, काठमाण्डौ • बागवानी विकास केन्द्र, दामन, मकवानपुर
६.	**खुर्पानी**	साकरपारा, कैसा, न्यू क्यासल (कम चिसो चाहिने)	समुद्र सतहबाट १५००-२००० मिटरसम्मको उचाई भएका क्षेत्रहरु	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखीबास, धनकुटा • समशितोष्ण बागवानी केन्द्र, कीर्तिपुर, काठमाण्डौ • शितोष्ण बागवानी केन्द्र, मार्फा, मुस्ताङ्ग • सुख्खा फलफूल विकास केन्द्र, सतबाँझ, बैतडी
७.	**किवीफल**	एलिसन, ब्रुनो, मोन्टी, हेवार्ड (पोथी)। भाले जातहरु- टोमोरी (हेवार्ड जातका लागि उपयुक्त), माचुवा (एलिसन, ब्रुनो, मोन्टी जातका लागि उपयुक्त)	समुद्र सतहबाट १२००-२४०० मिटरसम्मको उचाई भएका क्षेत्रहरु	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखीबास, धनकुटा • कृषि ज्ञान केन्द्र, सल्लेरी, सोलुखुम्बु • बागवानी विकास केन्द्र, बोंच, दोलखा • समशितोष्ण बागवानी केन्द्र, कीर्तिपुर, काठमाण्डौ • नेचर फ्लाई नर्सरी, काठमाण्डौ

(ग) सुन्तलाजात फलफूल

क्र.सं.	फलफूल बाली	जात	सिफारिस क्षेत्र	श्रोत केन्द्र
१.	**सुन्तला** (नेपाल सरकार मन्त्रीपरिषद को मिति २०८० चैत्र ३० गतेको निर्णयानुसार नेपालको राष्ट्रिय फलको रुपमा मान्यता प्रदान)	धनकुटा स्थानीय, पोखरा स्थानीय, पारिपात्ले अगौटे सुन्तला-२, किन्नो, योशिदा पोङकान, मरकट (जापानीज), ओता पोङकान, उन्सु (ओकिचुवासे, मियागाावावासे), थाई तान्जारिन	समुद्र सतहबाट १०००-१६०० मिटर सम्मको उचाई भएका, तुषारो नपर्ने क्षेत्रहरु	• राष्ट्रिय सुन्तलाजात अनुसन्धान कार्यक्रम, पारिपात्ले, धनकुटा • समशितोष्ण बागवानी केन्द्र, कीर्तिपुर • कृषि अनुसन्धान केन्द्र, मालेपाटन, पोखरा • सुन्तलाजात फलफूल विकास केन्द्र, पाल्पा
२.	**जुनार**	धनकुटा स्थानीय, नाभेल ओरेन्ज, वासिङ्गटन नाभेल, भ्यालेन्सिया लेट, योशिदा	समुद्र सतहबाट १०००-१६०० मिटरसम्मको उचाई भएका तुषारो नपर्ने	• राष्ट्रिय सुन्तलाजात अनुसन्धान कार्यक्रम,

क्र.सं.	फलफूल बाली	जात	सिफारिस क्षेत्र	श्रोत केन्द्र
		नाभेल, तारक्को न्यूसेलर	क्षेत्रहरु	पारिपात्ले, धनकुटा • समशितोष्ण बागवानी केन्द्र, कीर्तिपुर, काठमाण्डौ • पुष्प विकास केन्द्र, गोदावरी, ललितपुर • कृषि अनुसन्धान केन्द्र, मालेपाटन, पोखरा • सुन्तलाजात फलफूल विकास केन्द्र, पाल्पा
३.	**कागती**	तेह्रथुम स्थानीय	समुद्र सतहबाट १०००-१६०० मिटर सम्मको उचाई भएका तुषारो नपर्ने क्षेत्रहरु	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, तरहरा, सुनसरी • राष्ट्रिय सुन्तलाजात अनुसन्धान कार्यक्रम, पारिपात्ले, धनकुटा • समशितोष्ण बागवानी केन्द्र, कीर्तिपुर, काठमाण्डौ • बागवानी विकास केन्द्र, त्रिशुली, नुवाकोट • कृषि अनुसन्धान केन्द्र, मालेपाटन, पोखरा • सुन्तलाजात फलफूल विकास केन्द्र, पाल्पा
		सुन कागती-१, सुन कागती-२	समुद्र सतहबाट १००-८०० मिटर सम्मको उचाई भएका तराई र भित्री मधेश तथा मध्य-पहाडको खोंच बेंसीको पानी नजम्ने क्षेत्रहरु	

अनुसूची-८: प्रमुख तरकारी बालीका जात तथा बीउ/बेर्ना उपलब्ध हुने श्रोतकेन्द्रहरु

क्र.सं.	बाली	प्रचलित जातहरु	श्रोत केन्द्र
१.	**काउली**	सर्लाही दीपाली	• उष्ण प्रदेशीय बागवानी केन्द्र, नवलपुर, सर्लाही
		खुमल ज्यापु	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखीबास, धनकुटा • राष्ट्रिय बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, खुमलटार, ललितपुर • तरकारी बाली विकास केन्द्र, खुमलटार
		काठमाडौं स्थानीय, डोल्पा स्नोबल	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखीबास, धनकुटा • राष्ट्रिय बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, खुमलटार, ललितपुर • तरकारी बाली विकास केन्द्र, खुमलटार • कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, लुम्ले, कास्की
२.	**बन्दा**	कोपनहेगन मार्केट, ग्रीन कोरोनेट	• शितोष्ण बागवानी केन्द्र, मार्फा, मुस्ताङ्ग
३.	**गोलभेंडा**	श्रृजना	• राष्ट्रिय बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, खुमलटार, ललितपुर • तरकारी बाली विकास केन्द्र, खुमलटार • बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, मालेपाटन, पोखरा
		पुसा रुबि	• कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, परवानीपुर, बारा
		एन.सि.एल.-१	• कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, लुम्ले, कास्की
४.	**भण्टा**	नुर्की, पुसा पर्पल लंग, सर्लाही ग्रीन	• उष्ण प्रदेशीय बागवानी केन्द्र, नवलपुर, सर्लाही • बागवानी केन्द्र, जनकपुर, धनुषा
		परवानीपुर सेलेक्सन-१	• कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, परवानीपुर, बारा
		पोखरा लुर्की	• बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, मालेपाटन, पोखरा
५.	**पिरो खुर्सानी**	पुषा ज्वाला, यात्सुफुसा,	• उष्ण प्रदेशीय बागवानी केन्द्र, नवलपुर, सर्लाही • बागवानी केन्द्र, जनकपुर, धनुषा
		अकबरे	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखीबास, धनकुटा
		सूर्यमुखी	• बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, मालेपाटन, पोखरा
६.	**भेंडे खुर्सानी**	क्यालिफोर्निया वण्डर	• कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, लुम्ले, कास्की
७.	**भिन्डी (रामतोरिया)**	पार्वती, अर्का अनामिका	• कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, तरहरा, सुनसरी • उष्ण प्रदेशीय बागवानी केन्द्र, नवलपुर, सर्लाही • बागवानी केन्द्र, जनकपुर, धनुषा • बागवानी विकास केन्द्र, सिन्धुली
८.	**काँक्रो**	भक्तपुर लोकल, कुश्ले	• राष्ट्रिय बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, खुमलटार, ललितपुर • तरकारी बाली विकास केन्द्र, खुमलटार • कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, लुम्ले, कास्की
९.	**लौका**	पी.एस.पी.एल.	• कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, तरहरा, सुनसरी • उष्ण प्रदेशीय बागवानी केन्द्र, नवलपुर, सर्लाही • बागवानी केन्द्र, जनकपुर, धनुषा • बागवानी विकास केन्द्र, सिन्धुली

क.सं.	बाली	प्रचलित जातहरु	श्रोत केन्द्र
१०.	**घिरौंला**	पुसा चिल्लो	• उष्ण प्रदेशीय बागवानी केन्द्र, नवलपुर, सर्लाही
११.	**फर्सी**	स्थानिय जात- जौंते, मादले	• बागवानी विकास केन्द्र, सिन्धुली
१२.	**जुकिनी (स्क्वास फर्सी)**	ग्रे जुकिनी	• राष्ट्रिय बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, खुमलटार, ललितपुर • तरकारी बाली विकास केन्द्र, खुमलटार • कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, लुम्ले, कास्की
१३.	**करेला**	हरियो करेला	• बागवानी विकास केन्द्र, पाँचखाल, काभ्रे • बागवानी विकास केन्द्र, त्रिशुली, नुवाकोट
१४.	**मूला**	चालिस दिने	• कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, तरहरा, सुनसरी • कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, लुम्ले, कास्की • बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, मालेपाटन, पोखरा • बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, दैलेख
		मिनो अर्ली	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखीबास, धनकुटा • कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, लुम्ले, कास्की • बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, दैलेख • बागवानी विकास केन्द्र, दामन, मकवानपुर
		तोकिनासी	• बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, राजीकोट, जुम्ला
		चेतकी, ह्वाईट नेक	• उष्ण प्रदेशीय बागवानी केन्द्र, नवलपुर, सर्लाही
		प्यूठाने रातो	• कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, लुम्ले, कास्की • सुन्तलाजात फलफूल विकास केन्द्र, पाल्पा
१५.	**गाजर**	न्यू कुरोडा	• बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, राजीकोट, जुम्ला • बागवानी केन्द्र, जुफाल, डोल्पा
१६	**सलगम**	पर्पल टप, काठमाण्डौ रातो	• राष्ट्रिय बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, खुमलटार, ललितपुर • तरकारी बाली विकास केन्द्र, खुमलटार • कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, लुम्ले, कास्की
१७.	**घ्यू सिमी**	त्रिशुली घ्यू सिमी	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखीबास, धनकुटा • कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, लुम्ले, कास्की • बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, दैलेख • बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, मालेपाटन, पोखरा • बागवानी विकास केन्द्र, पाँचखाल, काभ्रे • बागवानी विकास केन्द्र, त्रिशुली, नुवाकोट • तरकारी बाली विकास केन्द्र, खुमलटार
		चौमासे	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखीबास, धनकुटा • कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, लुम्ले, कास्की • बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, दैलेख • बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, मालेपाटन, पोखरा • बागवानी विकास केन्द्र, पाँचखाल, काभ्रे • बागवानी विकास केन्द्र, त्रिशुली, नुवाकोट • तरकारी बाली विकास केन्द्र, खुमलटार

क्र.सं.	बाली	प्रचलित जातहरु	श्रोत केन्द्र
१८.	**तनेबोडी**	खुमल तने	• राष्ट्रिय बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, खुमलटार, ललितपुर • तरकारी बाली विकास केन्द्र, खुमलटार
		सर्लाही तने	• कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, तरहरा, सुनसरी • कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, परवानीपुर, बारा • उष्ण प्रदेशीय बागवानी केन्द्र, नवलपुर, सर्लाही
१९.	**केराउ**	सर्लाही आर्केल	• कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, खजुरा, बाँके • बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, दैलेख • उष्ण प्रदेशीय बागवानी केन्द्र, नवलपुर, सर्लाही
		सिक्किमे	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखीबास, धनकुटा • कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, लुम्ले, कास्की • बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, दैलेख • बागवानी विकास केन्द्र, दामन, मकवानपुर • बागवानी विकास केन्द्र, बोंच, दोलखा
२०.	**रायोसाग**	खुमल चौडापात	• राष्ट्रिय बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, खुमलटार, ललितपुर • तरकारी बाली विकास केन्द्र, खुमलटार • कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, परवानीपुर, बारा • कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, लुम्ले, कास्की • बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, दैलेख
		मार्फा चौडापात	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखीबास, धनकुटा • कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, लुम्ले, कास्की • बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, राजीकोट, जुम्ला • शितोष्ण बागवानी केन्द्र, मार्फा, मुस्ताङ्ग • बागवानी विकास केन्द्र, दामन, मकवानपुर • बागवानी विकास केन्द्र, बोंच, दोलखा
		तांखुवा रायो	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखीबास, धनकुटा • कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, लुम्ले, कास्की
२१.	**पालुङ्गो**	हरि पाते	• बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, मालेपाटन, पोखरा
२२.	**चम्सुर**	ठिमी चम्सुर	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखीबास, धनकुटा
२३.	**प्याज**	रेड क्रियोल	• बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, राजीकोट, जुम्ला • बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, दैलेख • तरकारी बीउ उत्पादन केन्द्र, रुकुम
		एग्री फाउन्ड डार्क रेड	• तरकारी बीउ उत्पादन केन्द्र, रुकुम • सुन्तलाजात फलफूल विकास केन्द्र, पाल्पा
२४.	**लसुन**	काठमाण्डौ स्थानिय	• बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, राजीकोट, जुम्ला • बागवानी विकास केन्द्र, पाँचखाल, काभ्रे
		चाईनिज (भोटे) लसुन	• बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, राजीकोट, जुम्ला • बागवानी विकास केन्द्र, पाँचखाल, काभ्रे
२५.	**अदुवा**	कपुरकोट अदुवा-१, कपुरकोट अदुवा-२	• बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, कपुरकोट, सल्यान • बागवानी विकास केन्द्र, पाँचखाल, काभ्रे
२६.	**बेसार**	कपुरकोट हलेदो-१, कपुरकोट हलेदो-२	• बागवानी अनुसन्धान केन्द्र, कपुरकोट, सल्यान • बागवानी विकास केन्द्र, पाँचखाल, काभ्रे

क.सं.	बाली	प्रचलित जातहरु	श्रोत केन्द्र
२७.	**अलैंची**	रामसाई, गोलसाई, डम्बरसाई, भर्लाङ्गे, जिर्मले	• कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखीबास, धनकुटा • अलैंची विकास केन्द्र, फिक्कल, इलाम
२८.	**आलुबाली**	कुफिज्योति, कुफ्रिसिन्दूरी, डेजिरे, कार्डिनल, जनकदेव, खुमल सेतो-१, खुमल रातो-२, खुमललक्ष्मी, रोजिटा, आई.पी.वाई.-८, खुमल उज्वल, खुमल उपहार, खुमल विकास, एम एस ४२.३	• राष्ट्रिय आलुबाली अनुसन्धान केन्द्र, खुमलटार • आलुबाली विकास केन्द्र, निगाले, सिन्धुपाल्चोक • बागवानी विकास केन्द्र, बोंच, दोलखा • बागवानी विकास केन्द्र, दामन, मकवानपुर
२९.	**कन्दमूलबाली**	तरुल, सिमल तरुल, पिडालु, शकरखण्ड, ओल	• बागवानी विकास केन्द्र, सिन्धुली

अनुसूची-९ः वर्षे/हिउँदे/सुन्तलाजात फलफूल उन्नत खेती प्रविधि तालिम पाठ्यक्रम

१. तालिमको स्तरः फलफूल व्यावसायिक नर्सरीधनी कृषकहरु

उद्देश्यः व्यावसायिक नर्सरीधनी कृषकहरुलाई फलफूल नर्सरी स्थापना तथा व्यवस्थापनमा सक्षम बनाउने।

तालिम अवधिः ५ दिन

जम्मा कक्षा सङ्ख्याः २० कक्षा (प्राविधिक १८ कक्षा, परिचयात्मक १ र समापन १)

प्रति दिन कक्षा सङ्ख्याः ४ वटा

प्रति कक्षा समयः १:३० घण्टा

विषयवस्तु विवरण

क्र.सं.	शीर्षक	उप-शीर्षक	कक्षा सङ्ख्या	
			सैद्धान्तिक	व्यावहारिक
१.	नर्सरीको परिचय	नर्सरीको परिभाषा, नर्सरीका आधारभूत संरचनाहरु, नर्सरी रजिष्ट्रेशन र फलफूल नर्सरीको वर्तमान स्थिति	१	
२.	फलफूल नर्सरी स्थापना	जग्गा छनौट र नर्सरी रेखाङ्कन र माउबोट व्यवस्थापन	१	
३.	फलफूल नर्सरी बिरुवा प्रसारण	नर्सरी मिडिया र नर्सरी औजारहरु	१	
		बिरुवाको लैङ्गिक प्रसारण	१	१
		बिरुवाको वानस्पतिक प्रसारण र तन्तु प्रसारण	१	२
४.	फलफूल नर्सरी बिरुवाको हेरचाह	गोडमेल, झारपात नियन्त्रण मलखाद व्यवस्थापन र सिञ्चाई तथा पानी निकास	१	
५.	फलफूल नर्सरी बिरुवालाई रोगकीराबाट संरक्षण	फलफूल नर्सरीमा लाग्ने रोगहरु, तिनको कारकतत्व, रोगका लक्षण र रोकथामका उपायहरु	१	२
		फलफूल नर्सरीमा लाग्ने कीराहरु, कीराको पहिचान, क्षतिका लक्षण र रोकथामका उपायहरु	१	
६.	फलफूल नर्सरी बिरुवा बिक्रीको तयारी	बिरुवा उखेल्ने, जर्खन्याउने, बिरुवा उपचार गर्ने, प्याकिङ्ग गर्ने र लेबल लगाउने	१	१
७.	रेकर्ड राख्ने, बिरुवा प्रमाणिकरण र बिरुवा बिक्री बितरण	रेकर्ड राखुको आवश्यकता, रेकर्ड किताबका किसिमहरु, बिक्रीलायक बिरुवा प्रमाणिकरण र बिरुवा बिक्री बितरण	१	
८.	अवलोकन भ्रमण	फलफूल नर्सरी अवलोकन भ्रमण सरकारी/ निजि		२
जम्मा कक्षा १८			**१०**	**८**

नोटः- **तालिम पाठ्यक्रममा १०% कक्षा थपघट गर्न सकिनेछ।**

- **तालिम सामग्रीहरुः** ह्वाइट बोर्ड, मार्कर, ब्राउन पेपर, मेटाकार्ड, प्रोजेक्टर, प्वाइन्टर र विषयवस्तु।
- **तालिम प्रकृयाः** प्रवचन, छलफल तथा अभ्यास

२. तालिमको स्तरः फलफूल उत्पादक व्यावसायिक कृषकहरु (बगैंचा व्यवस्थापन)

उद्देश्यः व्यावसायिक कृषकहरुलाई फलफूल बगैचा स्थापना तथा व्यवस्थापनमा सक्षम बनाउने।

तालिम अवधिः ५ दिन

जम्मा कक्षाः २० कक्षा (प्राविधिक १८ कक्षा, परिचयात्मक १ र समापन १)

प्रति दिन कक्षा सङ्ख्याः ४ वटा

प्रति कक्षा समयः १:३० घण्टा

विषयवस्तु विवरण

क्र.सं.	शीर्षक	उप-शीर्षक	कक्षा सङ्ख्या	
			सैद्धान्तिक	व्यावहारिक
१.	व्यावसायिक फलफूल उत्पादनको अवधारणा	फलफूलको उत्पादन प्रकृति, फलफूल खेती व्यावसायिक योजना र फलफूल खेतीको वर्तमान स्थिति	१	
२.	फलफूल बगैचा स्थापना	जग्गा छनौट र फलफूलका व्यावसायिक जातहरु	१	
		बगैंचा रेखाङ्कन, खाडल खन्ने, बिरुवा रोपण	१	१
३.	फलफूल बगैचाको माटो व्यवस्थापन	फलफूल बगैचाको माटो व्यवस्थापनको महत्व र प्रकारहरु	१	
४.	फलफूल बगैचामा मलखाद व्यवस्थापन	फलफूललाई आवश्यक पर्ने खाद्यतत्वहरु, तिनको कार्य, माटो जाँच र कमीका लक्षणहरु	१	
		फलफूललाई आवश्यक पर्ने मलखादको किसिम, मात्रा र प्रयोग गर्ने समय र तरिका	१	१
५.	फलफूल बगैचामा सिञ्चाई तथा पानी निकासको व्यवस्थापन	सिञ्चाईको आवश्यकता, सिञ्चाई दिने संवेदनशील अवस्था, सिचाईको तरिका, मात्रा र समय	१	
६.	तालिम तथा काँटछाँट	तालिम तथा काँटछाँटको परिभाषा, महत्व र तरिका	१	१
७.	फलफूलको विशेष हेरचाह	फलफूलको विशेष हेरचाहः उप्केरा दिने, फल पातलो पार्ने, टेका दिने र ब्याङ्गिग गर्ने।	१	१
		फलफूलमा दैहिक विकृति र व्यवस्थापन, फल झर्ने समस्या र समाधान	१	
८.	फलफूल बिरुवालाई रोगकीराबाट संरक्षण	फलफूल बिरुवामा लाग्ने प्रमुख रोगहरु, कारकतत्व, रोगको लक्षण र रोग व्यवस्थापनका उपायहरु	१	
		फलफूल बिरुवामा लाग्ने प्रमुख कीराहरु, कीराको पहिचान, क्षतिको लक्षण र कीरा व्यवस्थापनका उपायहरु	१	
९.	अवलोकन भ्रमण	फलफूल बगैचाको अवलोकन भ्रमण		२
		जम्मा कक्षा १८	१२	६

नोटः- **तालिम पाठ्यक्रममा १०% कक्षा थपघट गर्न सकिनेछ।**

- **तालिम सामाग्रीहरुः** ह्वाइट बोर्ड, मार्कर, ब्राउन पेपर, मेटाकार्ड, प्रोजेक्टर, प्वाइन्टर र विषयवस्तु।
- **तालिम प्रकृयाः** प्रवचन, छलफल तथा अभ्यास

३. तालिमको स्तरः फलफूल उत्पादक व्यावसायिक कृषकहरु (पोष्ट-हार्भेष्ट तथा बजार)

उद्देश्यः व्यावसायिक कृषकहरुलाई फलफूलको पोष्ट-हार्भेष्ट तथा बजार व्यवस्थापनमा सक्षम बनाउने।

तालिम अवधिः ४ दिन

जम्मा कक्षा सङ्ख्याः १६ कक्षा (प्राविधिक १४ कक्षा, परिचयात्मक १ र समापन १)

प्रति दिन कक्षा सङ्ख्याः ४ वटा

प्रति कक्षा समयः १:३० घण्टा

विषयवस्तु विवरण

क्र.सं.	शीर्षक	उप-शीर्षक	कक्षा सङ्ख्या	
			सैद्धान्तिक	व्यावहारिक
१.	फलफूलमा पोष्ट-हार्भेष्ट व्यवस्थापनको अवधारणा	फलफूलमा पोष्ट-हार्भेष्ट व्यवस्थापनको परिभाषा र महत्व, क्लाईमेट्रीक र नन-क्लाईमेट्रीक फलफूल, फलफूलमा पोष्ट- हार्भेष्ट क्षतिको वर्तमान स्थिति, पोष्ट-हार्भेष्ट क्षतिका कारक तत्वहरु	१	
२.	फलफूलको पोष्ट-हार्भेष्ट क्षति नियन्त्रण तथा गुणस्तर व्यवस्थापन	फलफूलमा गुणस्तरको परिभाषा र महत्व, गुणस्तरको प्रकार, मापन गर्ने आधारहरु, गुणस्तर स्टयाण्डर्डस्	१	
		फलफूलहरुको परिपक्वताका सङ्केतहरु र परिपक्वता जाँच्ने तरिकाहरु, फल टिप्ने तरिका र टिप्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरु	१	१
		• फल छाँट्ने र ग्रेडिङ्गको महत्व र आधारहरु, ग्रेडिङ्ग स्टयाण्डर्डस् • फलफूल प्याकिङ्ग सामग्रीहरु, प्याकेजिङ्ग स्टयाण्डर्डस् र प्याकिङ्ग गर्ने तरिका र फलफूल प्याकिङ्ग गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरु • प्याक हाउस र कोल्ड-चेन	१	१
		• फलफूल ढुवानीका साधनहरु र ढुवानीगर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरु • फलफूल भण्डारणका आवश्यकता, भण्डारणका तरिकाहरु, भण्डारणपूर्व गर्नुपर्ने तयारीहरु, भण्डारणको बेला ध्यान दिनुपर्ने कुराहरु	१	
		फलफूल पकाउने प्रविधिः पकाउने तरिकाहरु र पकाउने चेम्बरको उपयोग	१	१
		फलफूल बिरुवाको पोष्ट-हार्भेष्ट रोगहरु र विकृति • फलफूल बिरुवामा लाग्ने पोष्ट-हार्भेष्ट रोगहरु, कारकतत्व, रोगको लक्षण र रोग व्यवस्थापनका उपायहरु • फलफूलमा देखिने विकृतिहरु तिनको कारकतत्व, लक्षण र व्यवस्थापनका उपायहरु	२	
३.	फलफूलको व्यवस्थित बजार	बजारको परिभाषा, बजार च्यानलहरु, बजार सूचना, बी२बी सम्बन्ध	१	
४.	मूल्य-श्रृङ्खला, आपूर्ति श्रृङ्खला, बजार मूल्यको अवधारणा	मूल्य-श्रृङ्खला र आपूर्ति श्रृङ्खलाको परिभाषा, कर्ताहरु र तिनको काम विभिन्न बजार मूल्यहरु र फलफूलको लागत र मुनाफा अनुमान सहितको मूल्य-श्रृङ्खला विश्लेषण (रु. प्रति के.जी.)	१	
५.	अवलोकन भ्रमण	फलफूल बजारको अवलोकन भ्रमण		१
		जम्मा कक्षा १४	**९**	**५**

नोटः- तालिम पाठ्यक्रममा १०% कक्षा थपघट गर्न सकिनेछ।

- **तालिम सामाग्रीहरुः** ह्वाइट बोर्ड, मार्कर, ब्राउन पेपर, मेटाकार्ड, प्रोजेक्टर, प्वाइन्टर र विषयवस्तु।
- **तालिम प्रकृयाः** प्रवचन, छलफल तथा अभ्यास

अनुसूची-१०: वर्षे/हिउँदे तरकारी उन्नत खेती प्रविधि तालिम पाठ्यक्रम

तालिमको स्तरः व्यावसायिक तरकारी उत्पादक कृषकहरु

उद्देश्यः व्यावसायिक तरकारी कृषकहरुलाई तरकारी उत्पादन, तरकारीको पोष्ट-हार्भेष्ट तथा बजार व्यवस्थापनमा सक्षम बनाउने।

तालिम अवधिः ७ दिन

जम्मा कक्षा सङ्ख्याः २८ कक्षा (प्राविधिक २६ कक्षा, परिचयात्मक १ र समापन १)

प्रति दिन कक्षा सङ्ख्याः ४ वटा

प्रति कक्षा समयः १:३० घण्टा

विषयवस्तु विवरण

क्र.सं.	शीर्षक	उप-शीर्षक	कक्षा सङ्ख्या	
			सैद्धान्तिक	व्यावहारिक
१.	व्यावसायिक तरकारी खेतिको जानकारी	व्यावसायिक मौषमी, बेमौषमी तरकारी खेतिको परिचय एवं महत्व, विभिन्न बेमौषमी तरकारी खेतिका पद्यति तथा मोडेलहरु, आवश्यक पूर्वाधार र संरचनाहरु	१	
२.	तरकारीका लागी नर्सरीको जानकारी र व्यवस्थापन	नर्सरीको परिभाषा, ठाउँको छनौट तथा प्रकारहरु, नर्सरी बेड तथा बीउ उपचार, बीउ राख्ने, छापो हाल्ने तथा छानो हाल्ने र अन्य हेरचाह	१	
३.	तरकारी बालीका लागी नर्सरीको तयारी र सौर्यपाक विधिबाट बेडको निर्मलिकरण	नर्सरीको लागी ठाउँको छनौट, विभिन्न नर्सरी बेड निर्माण तथा सौर्यपाक विधिबाट नर्सरी बेडको निर्मलिकरण बारे जानकारी	१	१
४.	व्यवसायिक तरकारी खेतिको लागी माटो तथा मलखाद व्यवस्थापन	तरकारी खेतिको लागी माटो व्यवस्थापनको महत्व तथा तयारी, विभिन्न तरकारीका लागी आवश्यक मलको मात्रा, मलखादको हिसाव निकाल्ने तरिका	१	
५.	मौषमी/बेमौषमी लहरे तरकारी खेतिको उत्पादन प्रविधि र व्यवस्थापन	फर्सी तरकारी बाली समूह (काँक्रो, करेला, लौका, घिरौंला, फर्सी, आदि) का उपयुक्त जातहरु, उपयुक्त हावापानी तथा माटो, नर्सरी तथा खेती प्रविधि र काँटछाँट एवं थाँक्रा दिने प्रविधिहरु	१	१
६.	मौषमी/बेमौषमी गोलभेंडा खेतिको उत्पादन प्रविधि र व्यवस्थापन	गोलभेंडाका उपयुक्त जातहरु, उपयुक्त हावापानी तथा माटो, नर्सरी तथा खेती प्रविधि	१	

क्र.सं.	शीर्षक	उप-शीर्षक	कक्षा सङ्ख्या	
			सैद्धान्तिक	व्यावहारिक
७.	व्यावसायिक बेमौषमी तरकारी खेतिका लागि प्लाष्टिक घरका किसीम, रेखाङ्कन र निर्माण	विभिन्न बेमौषमी तरकारी खेतिका लागि प्लाष्टिक घरका विभिन्न मोडेलहरु तथा तिनकालागी उपयुक्त ठाँउको छनौट तथा ले-आउट र निर्माणका लागि आवश्यक पूर्वाधार र सामाग्रीहरु	१	१
८.	प्लाष्टिक टनेल वा प्लाष्टिक घरभित्र वर्षे गोलभेंडाका लागि नर्सरीको तयारी र प्लाष्टिक घरभित्र वर्षे लहरे तरकारी खेति	विभिन्न किसिमका नर्सरी बेड ले-आउट, निर्माण तथा नर्सरीबाट बिरुवा सार्ने अभ्यास र तिनको हेरचाह व्यवस्थापनहरु	१	१
९.	लहरे तरकारी बालीमा काँटछाँट एवं थाँक्रा व्यवस्थापन	काँक्रो, करेला, आदिमा लहराको काँटछाँट एवं थाँक्रा दिने प्रविधिहरु	१	१
१०.	फल तरकारी बालीमा लाग्ने मुख्य मुख्य रोग कीरा र तिनको व्यवस्थापन	गोलभेंडा, भण्टा, पिरो खुर्सानी, भेडेखुर्सानी, रामतोरियाका रोग, कीराको चिनारी र तिनको व्यवस्थापन प्रविधिहरु	१	
११.	मौषमी/बेमौषमी तरकारी खेतिमा विषादीको सुरक्षित प्रयोग	विभिन्न विषादीको चिनारी, तिनका किसिम, घातक विषादीहरु, विषादीको प्रयोग गर्दा अपनाउनु पर्ने सुरक्षाका उपयाहरु एवं सावधानीहरु	१	
१२.	घरेलु जैविक मल बारे जानकारी एवं तिनको प्रयोग विधि	आई.पि.एम. तथा जैविक मलको अवधारण तिनको व्यावहारिक उपयोग, विभिन्न कीसिमका जैविक विषादीहरु बारे जानकारी	१	१
१३.	बाली टिपे उप्रान्त ताजा तरकारीहरुको पोष्टहार्भेष्ट व्यवस्थापन	पोष्टहार्भेष्टको परिभाषा तथा जानकारी, ताजा तरकारीका भौतिक गुणहरु, विभिन्न कारण र तरिकाबाट तिनमा आउने ह्रास एवं तिनलाई जोगाउने प्रविधिहरु	१	
१४.	ताजा तरकारीहरुको पोष्टहार्भेष्टका हिसाबले वर्गिकरण, ग्रेडिङ्ग, प्याकेजिङ्ग (पोका पार्ने) (व्यवाहारिक)	पाकेको अवस्थाको आधारमा गोलभेंडाको वर्गिकरण, ग्रेडिङ्ग, प्याकेजिङ्ग। काउली, बन्दाको वर्गिकरण, ग्रेडिङ्ग, र प्याकेजिङ्ग।	१	१
१५.	विभिन्न तरकारी बाली	काँक्रो, करेला आदि बालीमा हुनुपर्ने टिपेउप्रान्तका गुणस्तर मापदण्ड	१	

क्र.सं.	शीर्षक	उप-शीर्षक	कक्षा सङ्ख्या	
			सैद्धान्तिक	व्यावहारिक
	टिपेउप्रान्त बाली नाश हुने कारणहरु तथा तिनमा हुनुपर्ने गुणस्तर मापदण्ड	गोलभेंडा, भण्टा, खुर्सानी बालीमा हुनुपर्ने टिपेउप्रान्तका गुणस्तर मापदण्ड	१	
१६.	मौषमी/बेमौषमी तरकारी खेती व्यवसायको योजना तर्जुमा	व्यवसायको योजना तर्जुमाका लागी माग आपूर्तिको क्रम तथा अवस्था, सिजन तथा बाली अनुसार मूल्यको स्थिति, उपभोक्ताको रोजाई, छिटो बिग्रने बालीको लागि बजारको दूरी अनुसार सम्बेदनशिलता, उपलब्ध संरचना तथा श्रोतको अवस्था	१	
१७.	मौषमी/बेमौषमी तरकारी खेती व्यवसायको लाभ लागत विश्लेषण	व्यवसायको लाभ लागत विश्लेषणको अवधारणा, उत्पादन लागतमा प्रभाव पार्ने तत्वहरु, कुल तथा खुद नाफाको हिसाब किताब गर्ने	१	
१८.	अवलोकन भ्रमण	व्यावसायिक तरकारी उत्पादन क्षेत्र अवलोकन भ्रमण		१
जम्मा कक्षा २६			**१८**	**८**

नोटः- **तालिम पाठ्यक्रममा १०% कक्षा थपघट गर्न सकिनेछ।**

- **तालिम सामग्रीहरुः** ह्वाइट बोर्ड, मार्कर, ब्राउन पेपर, मेटाकार्ड, प्रोजेक्टर, प्वाइन्टर र विषयवस्तु।
- **तालिम प्रकृयाः** प्रवचन, छलफल तथा अभ्यास